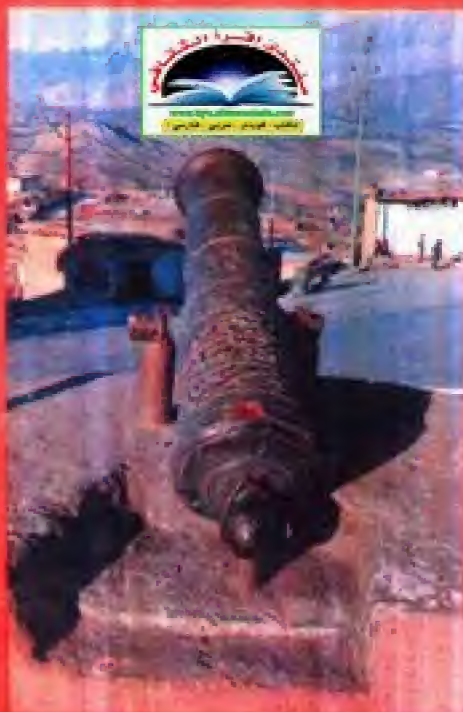

تصویر ابو عبد الرحمن کردی

روایتی
www.ahlamontada.com
منتدی اقرأ الثقافی

عەفەندە روژاندەزی

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

براي دانلود كتابهاي مختلف مراجعه: (مُنْتَدَى اقرا النقايفي)

بۆدایەزانانی چۆریها کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للكتيب (كوردی , عربي , فارسي)

وہ بیرم دینو

عہ قیلہ رواندزی

ناوی کتیب: وه بیرم دینۆ
 دانانی: عه قیله پرواندزی
 بلا وکراوهی ئاراس - ژماره: ۱۰۱
 ده رهینانی هونه ری: به دران ئه حمه د حه بیب
 بهرگ: شکار عه فان نه قشبه ندی
 نووسینی سه ر بهرگ: خوشنوو س محه مه د زاده
 بیت لیدان: ئه میر داود - نسار عه بدوللا
 هه له گری: شیرزاد فه قی ئیسماعیل
 سه ریه رشتیی چاپ: ئا و ره حمان مه حمود
 چاپی یه که م - چاپخانه ی وه زاره تی پهروه ده، هه ولیر - ۲۰۰۱
 له کتیبخانه ی بهر یه به رایه تی گشتی رۆشنیری و هونه ر له هه ولیر ژماره
 (۴۴۰) ی سالی ۲۰۰۱ ی دراوه تی

وشه‌یه‌ک

تۆمارکردنی داوونهریت و جۆری ژبانی رابردووی کوردەواری کارێکی پیروژ و گرینگە. لەبەرئەوەی ئەم داوونەریتە پۆژان و سالانێکی زۆر و زەوهند وەکو بنکە و رێسای ژبان و کات بەسەربردنی کۆمەلگە و جفاکی کوردەواری بوو. ئەمە بۆ خۆی تۆمارێکی تایبەتە کە رەسەنایەتیی ژبان و سەرەخۆیی کولتووری کوردی نیشان دەدات. زیندووکردنەوێشی لەم کاتەدا زۆر پێویستە لەبەرئەوەی دەشتی گەلی بابەت و باسی کۆن و داوونەریتی رابردو و بن بەهەوێنی کاری ھونەری ئەمڕۆ و سەپینیمان. ئەوەی لەم نامیلکەیدا دەخرێتە روو، لەوانەیە سەرنجی بەشی لە خۆنەرانی نازیز بەکێش بکات و بیانزۆینی کە لیتمان بپرسن:

ئەم نامیلکەیه، بۆ؟!

دەلێن:

یەکەم: ئەگەر مەبەست لە سادەیی و ھاسانیی بابەتە کە بێت ئەوا دیەنی ژبانی کۆنی کوردەواری بەم ناوایە سادە و ساکار بوو. بەلام لە نێو ئەم سادەیی و ساکارییەدا دەتوانین چەندان دەرس و تاقیکردنەوێ و سەرپێھاتی ژبان بخۆینەوێ.

دووەم: ئەگەر مەبەست لە زمانی نووسین بێ کە ئەم کتێبە بەشیوە ئاخاوتنی ناو شارۆکەیی رەواندز نووسراو، ئەوا دەتوانین بەم شیوەیە بەرسف بدەین: نووسینەوێ باس و بابەتگەلی ئەم کتێبە بەم شیوە ئاخاوتنە تایبەتە، جۆرە تام و چێژێکی داوێ و، بۆ یەکەمجارە کە نووسینی کوردی بەم ئاخاوتنە ئاشنا دەکات. ئەمەش دەشتی وەک سەرچاوەیەک بۆ زمانەوانان و ھەرەھا ھونەرەمەندانی سینەما و شانۆ سوودی ھەبێ و سەرنجیان بەکێش بکات.

ھیوادارین بتوانین خزمەتی زیاتری کولتووری بەرفەرەوانی کوردی بکەین و، کتێبخانەی نەتەوێکەمان بابەتی ھەمەرەنگ و ھەمەجۆر بگرێتە خۆی.

دەزگای ئاراس

(١) تشرین (٢) ٢٠٠١ - ھەولێر

پیشکیش به:

هموو خوتنده وارانى خوشک و برائى کوردم،
وه به تايبه تى به وانه ي که ئه رين «ئه دى کوو»

پیشہ کی

کہلتوور بہشیکی ہدرہ گرنگی میٹوو و پیناسی میللہ تانہ، ہدر میللہ تہک لہ کاتی بہیدا بوونی لہسەر رووی ئەم زەمینەدا، زۆر ھەتا کەم لہ پاشماوہی باووباپیرانی خوئی وەرگرتووہ. لیبرہ کە باسی کەلتوور و فۆلکلۆری شاری رواندزی ئەکەم. ئەوہ کەمۆکە کە لہ کەلتووری کورد و کوردستان.

دووری کوردستان و ولاتی شیرین ... وە بەتایبەتی ئەو شوینەیی کە لیبی گەورە بوویم و چاووم لێ کردینۆو، پاری پتوہ نام، کە ئەوہی وەبیرمە و وەبیریان ھێنامەوہ دابێژمە ئەو کتیبەیی (وہبیرم دیتۆ)، بگرە لہ ناودار و زانا و شاعیر و ھونەرمنەند، ھەتا شین و شایی و گەران و سەیران و دلدار و رابواردن، بازار و ماملەت و، ھەر وای پتەوہ ئاو و ھەوا و رەز و ھەوار و، وەستا و خانی دروست کردن و ھەوش و کانی و ھەیان و ئەستەرک (ئەو تەختەییە کە نازوو قەیی لہسەر دادەنریت)، مەتەلۆک و چیرۆک و ھەرھینان و سوجەت و خویشی.

بەھۆی گۆڕینی زەمانە و تیکەلەو و گواستەنەوہ، ھەندێ لہم کەلتوورە زۆر یا کەم گۆرانکاریان پتوہ دیارە.

لەوانەیی ئەوانەیی کە لہ رواندزی وەدوورنە کەوتن ھەست بەوہ نەکەن، بەلام من کە لہ دەرەوہم، کاتیک کە گەر پامەوہ یە کسەر بۆم دیار بوو، کە خەریکە گۆڕین دەستی بەسەرا دائەگری، جا چ دەسلالت نییە، ھەر لہبەر ئەوہ، وام بەباش زانی، کە ئەوہی وەبیرمە بینووسمەوہ و بیخەمە ئەم کتیبە و، وەک یادگاریک پیشکیش بەھاوولاتیان و، ھەموو خۆتێندەوارانی نازیزی بکەم، ھەر نەبێ خەندەییەکی بێ گەرد لہسەر لیوانیان بنیشی و لہو کاتەیی کە وەبیریان دیتۆ، وە یا ئەو بەرپزەیی کە ئەخوازی لہ گەل کەلتووری شارۆچکەیی شاری پاشای گەورە ئاشنا بیت و بیناسی، ھەنووکەش ھیچم بێ نەمایە ھەر ھەندە نەبیت، کە ئەرێم...

کا... ئەو شوینواری کە لیبی بووم و چاووم لێ ھەرھینان...؟

کا... ئەو وشەیی کە ئیکەم جار گێم لێ بوو پتیی ناخاوتم...؟

كا... ئەو كۆرانەى كە تېر تېر گەمەم لىي كەردن...؟

هەتا ھىوارى بىرىم كا و كا، كا ناگەرىتەو ھەنووكەش وەكى وەبىرم دىنۆ ھىچم پىي
نامىنى ھەر ئەرىم خۆزكەم بەجاراكە.

۱۹۹۶-۵-۸

ئەلمىرە - ھۆلەندا

رواندز

کورته باسک له سهر شاری پاشای گهوره: رواندز شاره کی شاخاوی و برنده وه کی لوی وه سهره که وی، دهستی چۆیهی خه رهنده، وه له دهستی راسته ی (گه ری) خاره ریش و پئ پره. رواندزی هه ر چار لای به چیا یا گیرایه، له باکور رازایته وه به چیا یینه زۆک و حه سه ن به گی و برادۆستا، له رۆژه رات ی چیا یی هه ندرینی و دۆری باره کا، وه له دهستی رۆژئاواش گردینه باشتیا و گۆره ز و چیا یی باره کیا، وه له باشووریش چیا یی کوره ک و ئارموشه و بیجانییه. هه روا رواندز که تیه باشووری رۆژئاوی ورمی و شنۆیی و، له رۆژئاوی شاری مه ابادی و، نیزی که ی ۱۱۵ کیلومه تر له شاری هه ولییری دووره و که تیه سهر هیل ی پانی ۳۷ و، هیل ی دریزی ۴۴، نیزی که ی ۱۰۰۵ مه تر له ئاستی ده ریا وه به رزه، رواندز له وه ختی خو، واته پیش زه مان ی پاشای گه وره، شاره کی زۆر ناسرا و بووه به سهر ا و بازرگانی، شه ش کاروانسهر ا و، چه ند مزگه فت و مه درسه ی علمی (روشدیه) لی بووه، دیوه خانه و کۆشک ئاوه دان بوون لۆ پیا وه ماقوولا و پیوارا و حاوانه وی کاروانا.

رواندز به شه وا هه ردوو ده رگه ی داخستران. (ده رگه ک له سهر پردی مه لا وسو و شیخا، ئی دووه میش له سهر ری بیی خه رهن دی).

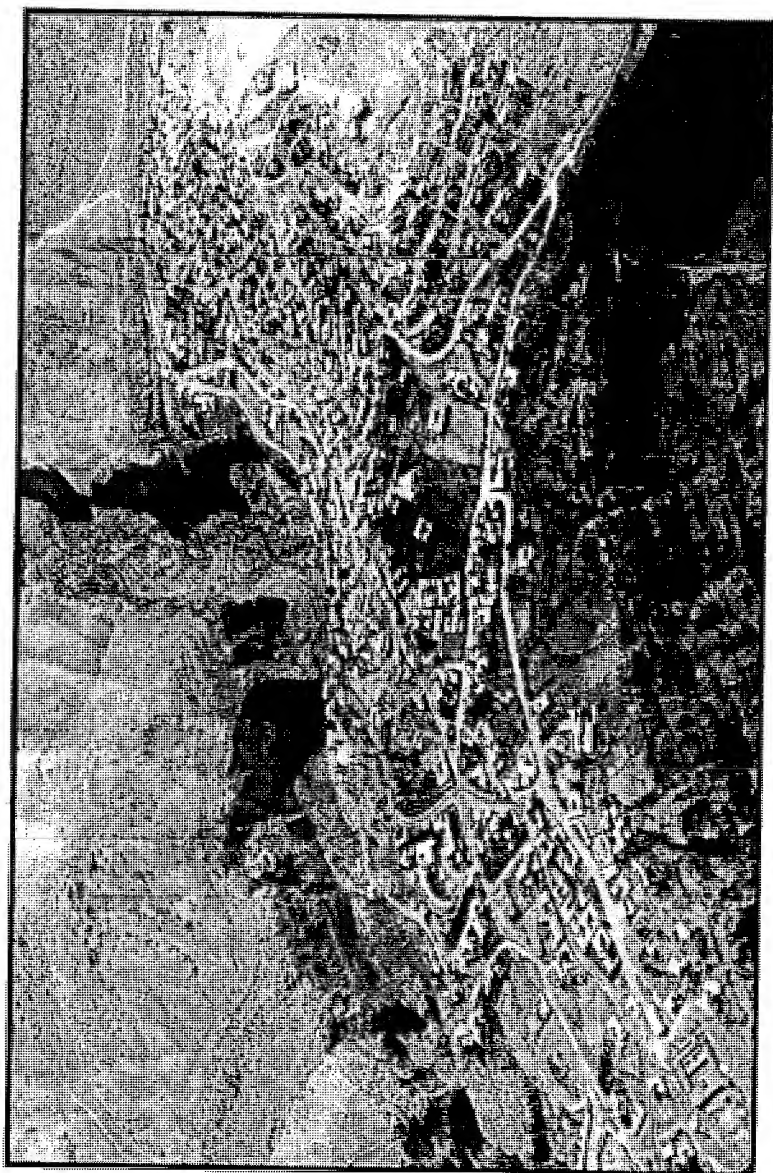
خه رهن د: مانای ئه و گه ری به یه، که به هاوینان ئاوی پرووباری وشک ئه بیته وه، ئه مه ش به پیی ئه و سهر چا وه ی (زاری) که وهرم گر تییه.

چیا یی کور ه کی: ئه گه پر نه وه که کور ه کور ده کی شو انکار له و چیا یه ida ئه ژیا، کور ه کی زوگورد و بی ژن و مندار ئه بی، هه ر به شو انیه تی ئه ژیا هه تا ئه مری و، هه ر له و چیا یه ش ئه شار در یته وه، له بهر هه ند ی ئه و چیا یه ناوئرا به (چیا یی کور ه کی).

په ida بوونی ناوی رواندزی: رواندز وشه یه کی کوردی په تییه پیکهاتییه له دوو پارچه (روان و دز) وه به و جو ره ی خواری بووه.

۱- زانا و میژوونووسان به ئه نجام گه یشتن که وشه ی رواندز به و شیوه یه په ida بووه،

- روئیندز، روئیندز، ره‌ه‌ندز، پرواندز، ره‌وان، ئاوان، ره‌ه‌ندی، راوندی، راودی.
- ۲- ه‌ندئ س‌ه‌رچاوه‌ی دی ه‌یه: که‌وا ئه‌و ره‌ه‌ند و ک‌وچ‌ه‌ران‌ه‌ی له‌ م‌ابه‌ینی دوو ز‌ت‌یا ژیاون، له‌ ک‌اتی گ‌ه‌رم‌یان و ک‌وئ‌ستانان ک‌رد‌ن‌یان، ده‌ پرواندزئ دا ت‌ی پ‌ه‌ر‌ینو، ل‌ئ ئه‌سانۆ.
- ۳- ه‌ه‌نده‌ک‌یش ئه‌ر‌ین که‌ له‌ وش‌ه‌ی روان و د‌ز‌ین‌ی پ‌ت‌که‌اتی‌ه‌، ئه‌و‌یش به‌و ج‌و‌ره‌ی بو‌وه که‌ ره‌ه‌ند ه‌اتی‌نه‌ د‌ز‌ی ک‌فتا و پرواند‌یت‌یان. ه‌ه‌ر ل‌و‌ی‌ئ ئه‌ر‌ین ره‌ه‌ندی ک‌فته‌ی د‌زی، وه‌ به‌و ش‌ی‌وه‌ش ئه‌گ‌و‌تر‌ئ ل‌و س‌و‌ج‌به‌ ت‌ئ (پرواندزی ک‌فته‌ی د‌زی).
- ۴- به‌گ‌فت‌ی ح‌وس‌ت‌ین ح‌وز‌نی که‌ ئه‌فه‌رم‌و‌ئ:
- وش‌ه‌ی پرواندز له‌ (پ‌و‌ت‌ین د‌ز: د‌ژه) وه‌ را ه‌ات‌و‌وه، وات‌ه‌ ق‌ه‌ل‌ای پ‌و‌ل‌ای‌ی. ه‌ه‌ر له‌وه‌وه‌ د‌یاره، له‌س‌ه‌ر ده‌ر‌گ‌ینه‌ ق‌ه‌رات‌ئ پرواندزئ نووس‌را بو‌ون، که‌ له‌ زه‌مان‌ی پ‌اش‌ای گ‌ه‌وره‌ در‌وست ک‌راب‌و‌ون. ئه‌م پارچه‌ ه‌ژ‌ن‌راوه‌ش له‌س‌ه‌ر ده‌ر‌گ‌ه‌کان نووس‌راو بو‌ون:
- دوکن‌کر نه‌ه‌ادم ب‌رد و ب‌یک‌ر
رواندز ش‌د‌ رو‌ین د‌ز بار د‌یک‌ر
- مانا‌که‌ی ئه‌وه‌یه: ئه‌و ق‌ه‌ل‌ایه له‌ م‌ابه‌ینی دوو ب‌ور‌جان دان‌راوه، پرواندز بو‌وه به‌ق‌ه‌ل‌ایه‌کی پ‌و‌ل‌ای‌ی.
- که‌ل‌و‌س:** به‌ر‌ت‌ز ح‌وز‌نی مو‌ک‌و‌ریانی له‌ ل‌اپ‌ه‌ره‌ی (۳) س‌ی‌ی م‌یر‌ی س‌ۆران ئه‌فه‌رم‌و‌ئ، ه‌ه‌روا (شه‌ره‌ف‌نامه‌) ش‌ ئ‌یش‌اره‌ی داوه، (که‌ که‌ل‌و‌س له‌ن‌ی‌و ع‌ش‌یره‌تی خ‌و‌ی له‌ ه‌ه‌ود‌یان‌ئ ده‌ر‌که‌وت‌و‌وه، وات‌ه‌ نه‌ ع‌ه‌ره‌ب و نه‌ به‌غ‌د‌ایی بو‌وه، که‌ل‌و‌س به‌ش‌وان‌ی ده‌ژ‌یا و له‌ د‌وای م‌رد‌نی س‌ئ ک‌و‌ری به‌ج‌ئ ه‌ت‌ش‌ان ع‌ی‌سا، ش‌ی‌خ وه‌یس، ئ‌ی‌ب‌راه‌یم)، به‌گ‌فت‌ی به‌ر‌ت‌ز شه‌ره‌ف‌خانی ب‌د‌لی‌سی م‌یر ع‌ی‌سا: ع‌ه‌لی به‌گ بو‌وه.
- که‌ل‌و‌س، ئه‌و وش‌ه‌یه وه‌کو زان‌راوه له‌ که‌ول‌و‌سی را‌ه‌اتی‌ه‌ که‌ول‌و‌س‌یش به‌مانای ئه‌و که‌سه‌ی، که‌ د‌دان‌ه‌کان‌ئ پ‌ی‌ش‌ه‌وه‌ی که‌وت‌ی یا ر‌زی ب‌ن و، ه‌ه‌نده‌ک ئه‌ر‌ین ه‌ه‌ر ناو‌ئ خ‌و‌تی.
- س‌ۆران:** شه‌ره‌ف‌نامه‌ش ئه‌ر‌ئ وش‌ه‌ی س‌ۆران له‌وه پ‌ه‌یدا بو‌وه وه‌خت‌ئ ق‌ه‌رات‌ئ ئاوان: ره‌وان‌ئ داگیر‌ک‌را، ع‌ی‌س‌ای که‌ل‌و‌سی له‌س‌ه‌ر به‌رد‌ی س‌ۆر (سوور) وه‌ به‌رد‌ی س‌ۆر ق‌ه‌رات‌ئ داگیر‌ک‌رد.
- پ‌اش‌ای گ‌ه‌وره:** پ‌اش‌ای گ‌ه‌وره له‌ سال‌ئ (۱۸۱۳/۴-۱۸۳۶ ز‌ای‌ینی) ح‌وک‌می گ‌ی‌راوه و

رواندز: له عاسمانی گیرایه

له بابته له دایک بوونی پاشاوه، حوزنی ئهفه رمووی: (میر محهمه کوری مستهفا بهگی ساری ۱۱۹۸ک = ۱۷۷۵ز یا بهگفتی ئهمین زهکی (۱۱۸۹ز = ۱۷۸۴ک) وه بهگفتی شهرفنامهش له (۱۱۸۹ه: ۱۷۷۵ز) له پرواندزی له دایک بووه و داکیشی ناوی بووک شازه مان بووه. له سه رچاوه کان دیاره، که ناتوه اوویتیک (گومانیک) ههیه له میژوو دیاری کردندا.

له زارام گئی لی بووه که پیاههکی سۆر و سپی و چارشانه بووه، قسه کردنی له سه رخۆ بووه و، کهله رهق و توند و تیژ و، زۆر ئازا و جه سوریش بووه.

میژوونوس حوزنی موکوریانی له میژووی میری سۆراند ئهفه رمووی:

(لهو رۆژهی پاشا بانگی ئازادیی بلند کرد و چاره سه ری بهخۆبهوه - کیشا، ناوی خۆی نا ئه میری ئهله نسور).

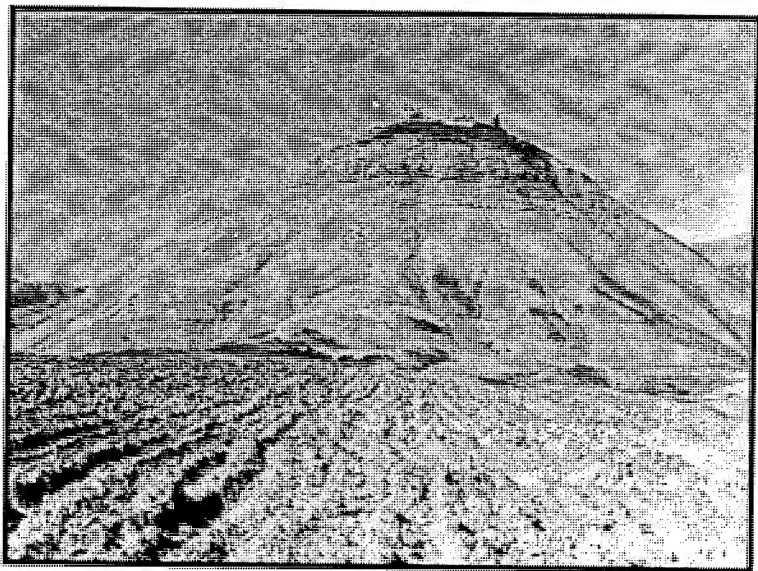
فرايزهر ئه رێ میر سێ ژنی هه بوون، وه ئه و دیش - خه یلانی - ئه رێ دوو ژنی هه بووه ئیکه کیان تورک (ئهسته میۆلی) بووه، ئه و ی دیکهش خه جیج خانی کیشا مامی خۆی بووه، هه یج کوری نه بووه، ته ئی ئیک کیشی بووه و، ناوی (رابیه خان بووه) ئه ویش له دوو مردنی باوی وه زکی دا و مرد.

میر محهمه د ئه و ناوانه شی هه بوون: پاشای گه و ره، پاشای کۆره، ئه میرل ئومه را، پاشای سۆران، پاشای پرواندزی، ئه میر ئهله نسور.

میر له کن مامۆستای دینی (مه لا ئه حمه دی دپلزه) فییری قوران و شه ریه تی ئیسلامی بووه.

له سه رده می حوکمی پاشای گه و ره فابریقه ی چهک دروست کردنی له پرواندزی دامه زراند، له ژیر سه ره پرشتیی وه ستا ره جه بی، هه نوو کهش هه نده ک له و تۆپانه مایه، ئیک له بازاری پرواندزی به «له پیشا له سه ر گرده کی برند داندرا بوو لۆ ره مه زانا به کاریان ده نا و، وه ختی ئیفتاری» لۆبی هه تا هه نوو کهش به و گرده ی ئه رتین سه رتۆپی، تۆپه کانی دیکهش له وه زا ره تی دیفاعینه له به غدا یی، هه روا هه ر له و فابریقه ی، که له لۆفینه کاولۆکا بووه، خه نجه ر و شیر و، هه مو ئه و تشتانه و که له په لانه ی لی دروست ئه کران، که په یوه ندی به شه ر و تۆپخانه ی وه بوون.

میر محهمه دی: بایه خی دا بووه ئاوه دانی و دروست کردنی، له پرواندزی و، ئه و جییانه ی که داگیری کرد، وه کی دروست کردنی مزگه وت و، مه تکه ب و ئاش و پرد و قه رات.

قهراتی پاشای گه وره

دهرگه و دیوارینه رواندزی که دوو دهرگه‌ی هه‌بوون نه‌وه‌ش به‌ئەندازیاری و هستا ئیبراهیمی ماویلی هه‌تا هه‌نوکه‌ش هه‌نده‌ک له‌و شینواری دیارن، زۆری پروو‌خاندان و خه‌راپ بوون.

ئاوی به‌جۆگه‌ی له‌ گهریت میگری گه‌یانده‌ رواندزی و، نه‌و کاته‌ی رواندز به‌قهراتی ناو نه‌بردرا.

بی‌جگه‌ له‌ ده‌وروبه‌ر و نه‌و جی‌یان‌ه‌شی داگیرکرد بوون، بگره‌ له‌ ورمی و نازربایجان و هه‌تا جه‌زیره و نه‌سیین و ماردین و، له‌ هه‌نده‌ک سه‌رچاوا نه‌ری به‌لکو هه‌تا به‌دیار به‌کر - نامه‌د - یش گه‌یشتبوو.

میر مرۆڤه‌کی زۆر په‌وا بووه، وه‌ نه‌یویست له‌ سه‌ر ده‌ستووری ئیسلامی حکومه‌ته‌کی دا‌به‌زینی، به‌داخه‌وه‌ نه‌و ده‌مای که‌ حوکمی پاشای به‌و په‌ری پیشکه‌وتن دابوو پروو‌خا، نه‌ویش وه‌ به‌پیلانی رژیمی عوسمانی که‌تو له‌ فتوای مه‌لای خه‌تی هه‌رخه‌ره‌تان‌درا.

پاشا وه‌دوو فتوای که‌ت و به‌ره‌و نه‌ستانه‌ی رو‌یشته‌ به‌واستای ره‌شید پاشای به‌غدایی، که‌ گه‌یشته‌ کن خه‌لیفه‌ی عوسمانی (په‌زا پاشا)، داوای له‌ میری کرد که‌

چیدیکه له ئەمری والی دەر نه چیت و، هەر حوکمی پرواندزی بکات لەژێر ناوی (ئیمارەتی سۆران و، لەقەبێ ئیمیرل ئومەرای پێ بەخشی).

ئەویش رازی بوو له گەڕانهوی به پاپۆری، به خۆی و پێنج میترخاسا له تەرابزۆنی ئەیانکوژ و، دەیان هاوێژنه ناو به حەری رەش و هەندەک ئەرتین گۆیا له سیواسی شاردارانەوه لۆرۆژا پاشتر جەلکینه پاشای له بازاری ئەفرۆشرا. له دوو مردنی پاشای برای رەسوول پاشا هەولێ دا که ئیمارەتی سۆران راگری و، هەر وهکی خۆ بمینیتۆ، بهس وەدیاره له بهر ناکۆکیی ناوخوا به داخهوه سەری نەگرتییه.

میری کۆره: دکتۆری ئینگلیز رووس ئەری: میر چاوهکی کۆره بووه له بهر هەندێ پێیان ئەگۆ پاشای کۆره (ئەمن له باپیڕی خۆم گئی لێ بووه، که چاوی چۆیهی کۆره بووه) و، هەندەک سەرچاوهی دیکه ئەرتین کهوا میر زۆر به عەدالت بووه و، یاسای (العین بالعین) ی به کارهینایه.

پرواندز به چار قۆناغا (یاخو زیاتر) تێپه‌رییه هەتا گەیشتیته پرواندزی هەورۆکه.

قۆناغی یه‌که‌م: که هەزار سار پێش زایینی بووه، که ئاشووری و ئاتۆرتی جێنیش بوون و، خاوه‌نی قەراتی شوشی بوون، هێشتا شیناریان هەرمایه.

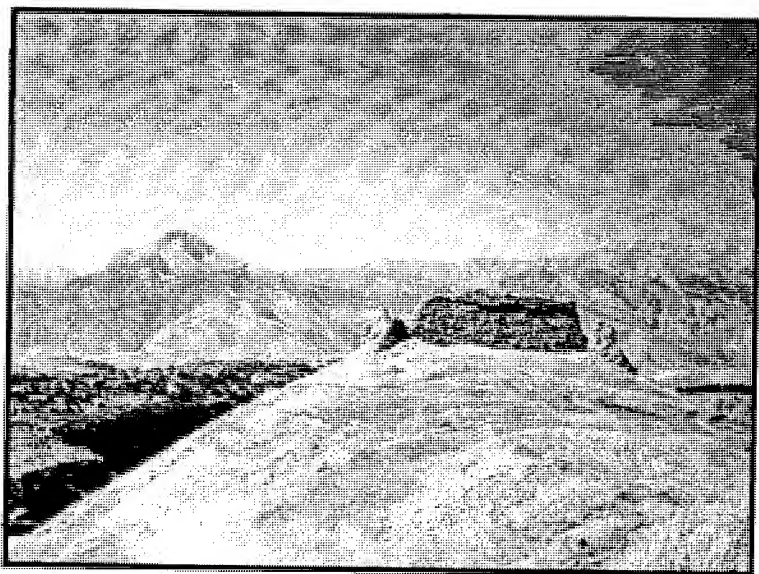
له که‌رەک و بێشوو‌ری تا شو‌ر بوو‌یت‌ه‌وه بانه‌زۆکی له نووسینه‌کانی مه‌لا عومه‌ره فەندی نووسی‌بووی، که له ساری (٤٤٥ک) پرواندز گواسترا‌بو‌وه کاولوکا.

٣- به‌هۆی یه‌که‌م شه‌ری جیهانی، (کاولوک: پرواندزی که‌ون)، که سو‌تا و تاران کرا له‌لایه‌ن روسه‌کان، له خه‌رکه‌کی هەندەک ئاواره و قورتار بوون.

٤- پرواندز، که هە‌رکشا لۆسه‌ری (که باخو‌یاخچه و هاوینه‌هه‌وار بووه) له ساری ١٩٢٢ بوو، سه‌ید تا‌ها سه‌رله‌نوێ به‌قه‌زایه‌تی ئاوه‌دانی کرد‌بو‌وه.

٥- برێم قۆناغی رەش، که له سو‌تان‌دن و تاران‌کردن و ده‌ربه‌ده‌ر بوون، زۆر دژوارتر بوو، ئەویش دابه‌زاندنی پرواندزی له ئیمبراتۆریه‌ت و پاشایه‌تی و شارێ شاران و پێشکه‌وتن و رووناک‌بیر و کورد‌په‌روه‌ری و تا سه‌رچاوه و بنکه‌ی دروست‌کردنی هه‌موو جو‌ره‌ چه‌ک و ئاوه‌دانیه‌ک، وای لێ هات به‌په‌ریاری دو‌ژمنی در‌ره‌ش، که پرواندزی نازدار دابه‌شینی و، بینه‌یه‌ خواری، هه‌تا پله‌ی (ناحیه‌ی)، ئه‌و رۆژه‌ش، به‌رۆژی ماته‌مینێ له‌ می‌ژووی شاری گه‌وره‌ دانه‌دری‌ت.

دراو - پاره‌ک: میر محمه‌د حه‌فت دراویشی هه‌بوو، که به‌خۆی له سکه‌ی دابوو،

قهراتی پاشای گهوره

وهكو: يوزلغ، رپال، قروش، تهنكیر، جلق، خودا - بهنده، شایی.

ئهوانه ههندهکیان زتیر بوون و، ههندهکیان زیو و مس بوون، له لایه کی نووسرابوو (الامیر المنصور محمد بک) و، له لایه کی دی نووسرابوو (فی رواندز).

مهلیخا «مهلی خا»: ئهو کتیبه به نرخه بوو، که به سه رها ت و پرووداوتنه میری سۆزانی تیدا نووسرابوونهوه، به زمانی کوردی و فارسی و تورکی و عهره بی، ههروا کوردییه که ی به شیوه ی رواندزی بووه و، به خه ت و نووسینی محهمه د میرزای بووه.

وهستا رهجهب: وهستا رهجهب له سالی ۱۲۳۳ک. له کارگهی رواندز لوله تویی دارپژتیبه، ئهو پیاوه زیرهک و وهستا و بلیمه ته، که هه موو کارگه که له ژیر چاودیری ئهو بووه، ئه گیتیره وه کاتی به رپژ وهستا رهجهب مزگینی دا به میری، که پت گه یشته، میر به خو و به چهند پیاو ماقولانی رواندزی به پیری وه چوون و به خیر هاتن و پیروزیایی و سوپاسی کرد، ههروا خه رات کرا.

وهستا رهجهب، به تاییه تی لۆ ئهو کاره گرنگه ی هاتیه ته رواندزی، له رواندزی ژن هینایه و، نهوه و کوو و خانه واده ی به ناوی نه ورژه وه به ناوبانگن. ههروا به هو ی دروستکردنی تۆپه کان، ناردرا بووه روسیا و ولاتی ئه وروپی (فه رهنسا)، هه تا

به ته و اوى هه موو جوژ و ته كنكى ئه و كارخانه به پوخته يى به رپوه ببات.

ئيج قهرا: ئيسقه را يا ئيج قهرا، له سه رگرده كى برند، وه به رامبه ر شارى پرواندزى، هه روا ئه كه و ته سه ر سه را و رى و بارى باشتيا و باره كيا و ديانا و هه و ديانى.

ئه و قهرا ته له وه ختى پاشاى گه و ره دروست كرابوو، به به رد و گيچى. وه گويا له باتى ئاوئ به هيلكه يان گيچ گرتينه وه لو سواق و مارنج كردنى.

ئيج قهرا وه كى لوى وه سه ر ئه كه تين زور به زه حمه ت بوو، زورجارا بانگروژ (هه ره زه لين) ئه بوو ين (له به ر جه فتى - ورده به رد) هه تا ئه گه يشتىنى، به را له لاي ديكه ديار بوو ده رگه ي كه و ره بوو واته ده رگه ي نيزامى بووه، ئه وه ي كه ليتم ئه ديت و ئه م بيسه ت، كه جيتى پاراستنى چه كى بووه (جويه خانه)، وه هه نده كى ئه رتين مير جاروبارا ده هاتنى له بوارا لو سياحه تى، جيتى په نجه راى لى ديار بوون، هه و ده ينه گچكه كه شى لى بوون له قورنيسكا گويا جيتينه چاو ديرو و پاسه وانا بوون.

وه كى لوى وه سه ر ئه كه تين به ده سه ته راست ئه چووينه خوارى ئه يانگو ئه وه سارداهه يا سارنج (كه واته ئاوئ زوزكى بووه، كه پاشاى به گوسكا لوى راكيشابوو) هيشه تا له پيش چاومه هه ره وه كى ژيزه مينه كى گه و ره ديار بوو. هه ر كه سه كى تشته كى له سه ر ئه زانى و لوى ئه گيرينه وه.

وه كى ئه گيرينه وه:

جاره كى پاشا مير محمه د پاش نيورانه كى له په نجه رى را ديتى، كه رپيواره ك ديت، رپيوار له هيكه وه ئاوره كى له خو ئه داته وه و له روشتنى خو هه ر به رده وامه، كه پاشاى چاوى وئ ئه كه وئ ئه ريته پاسه وانه كى:

زور برؤ ئه و رپيوار ته يتم لو بينه ئيره.

رپيوار زور ئه ترسى و ده ردئ خو ئه رى:

ياره بى ما من چ كرديه لو ئه من بچه كن پاشاى! كه رپيوار ئه گاته كن پاشاى ئه رى فهرموو پاشام ده خزمه ت دامه.

پاشاش ئه رى پرسىاره كت لى كه م به راستيم وه رام ده وه.

رپيوار ئه رى فهرموو پاشام.

پاشا ئه رى وه كى روشتنى لوچت ئاور له خو داوه؟

رپيوار شه رميش ئه كا و ئه شترسى، ئه و يش له ترسا راستيه كه ي ئه رى:

پاشام چت لی بشارمه وه له پرووت بئ حه ده بی نه بی بایه کم لی ده رکته هه وه م زانی
ئیکی گئی لی بوو، هه ره له بهر هه ندی بوو ئاورم له خۆ داوه.

پاشای گۆتی ده برۆ و به خیرچی.

ئینجا پاشای ئه مر کرد، که ریتیاری خه راته بکه ن و میواندارییه کی گه رمی لۆ بکه ن
و، ناویان له و زه وییه ی نا گۆری ترا، هه تا هه نو که ش به بواریا سه یرانکه ر ئه چنی.

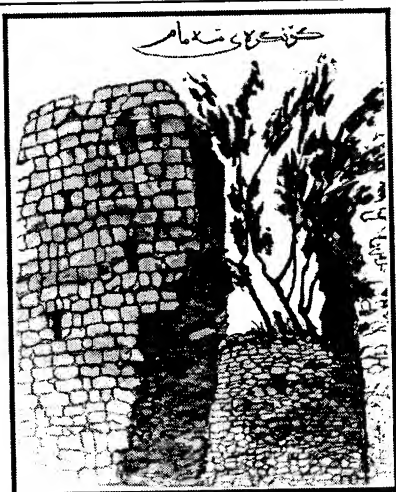
قونگرئ شه مامی: به رتیز مامۆستا زرار محه مه د* لۆی گتیرامه وه و فه رموی:

قونگرئ شه مامی سه نگه ره ک بووه ئه و رتییه ی پاراستییه، که پاشا ها تووچۆی تیدا
کردییه، قونگره ش به ناوئ شه مامی کرایه. ئه رتین شه مام:

ژه نک بووه له به ماری سۆران، وه ختی خۆی ئه و ژنه که باسی ئه کهن، ئه و جا راست
بووه یا ئه فسانه یه، له کاتی خۆی که ئه رمه نییه کان (ئاشوورییه کان) رواندزیان گرتییه،
ئه و شه مامه له ناو ئه رمه نییه کان بووه، واته مه سیحی بووه. ناوچه ی سۆرانیش ئه و
کاته ی له لایئ دیزیا و هه دیانی بووه، ئه وان ویستیتیان رواندزی بگرن، رواندزیش
سه نگه ره کی زۆر سه خت بووه، به ئاسانی پیتیان نه گیرایه، ئیکه ک له میره کانی سۆران،
که ناوی میر عوسمان بووه (به ته واوی دیار نییه کئ بووه)، په یه وندی ده گه ر شه مامی
کردییه (وه کی هه ز لی کردنیان هه بووه) ئیجا سه ره که ی دایته میری گۆتی، رۆژی
ئیکه شه ما وه رن چونکه ئه وانه هه موی لۆ ئه و گه رییه ی دابه زن، ده نا قه تو پئ ناگیردی،
ئه ویش (میر) له سه ر گفتی شه مامی رۆژا ئیکه شه می هه جومیان کرد و شاریان داگیرکرد
ئه رمه نیان ده رکردینه، ئیجا ئه و قونگره به ناوه وی کرایه.

که باسم کرد، که ئه و قونگره لۆی له وئ کرایه هه تا ئه و رتییه ی به رتیزی، که پاشا
ها تووچۆی لی کردییه چونکه کۆشکی پاشای له و جیتییه له سه ر گه ری بووه. له و دیویش
به رامبه ر دوو قونگره هه بوینه پیتیان نه گوترا - جۆت قونگر - ئه وانه ش جیتی
پاسه وانی بوینه، ئیجا له وئ شه یپووریان (جۆرتیک له مۆسیقا) لی ئه دا که پاشا له
کۆشکی خۆی وه غه ر ئه کرد قونگره ی دیکه ناگا دار ئه کردنه وه و، هه تا ئه ویش به وانی

* مامۆستا زرار: نه وه ی مسته فا مه زه هره، ده رچووی خانه ی بالا ی مامۆستایانه، که چی وانه ی
ئینگلیزی له ناوه ندی و داناوه ندی رواندزی ئه داوه، له هه مو به ره کانی هونه ری و مۆسیقا
و نه خش و وێژه به هره داره، مامۆستا زرار دامه زرتنه ری تپیی مۆسیقای رواندز بوو، هه تا
هه نو که ش هه ره له رواندزی مایته وه، زۆ خزه مه تی شاری رواندزی کردییه، ئه وه ش جیگای
شانازییه.

قونگرئ شه مامی

دی برتن له قونگره کانیش جییان دیار
بوو به ته واری وهکی جیی تفهنگ و
پاراستن و دیفاع کردنی، له سارینه
(۷۰) هفتا دوژمنی رویرهش خهراکرد
و تیکی دا.

قهراتیلوکا: قهراتیلوکا که تیتیه
مابه بیتی پرواندزی و کاولوکا (رواندزی
کهون) نهو گرده جیو شینواری کوشک
و باره خانی عهولا پاشای بووه.

عهولا پاشا باوئی سه عید بهگی و
باپیرو سمایل بهگییه. بلکه عهیشا
عهباسی نهگیپراوه: که کوشکهکی زور

گهوره و خوش هه بوو، هه ره له وانیه نهگه ر لیتی بپشکن و بپیچنه وه، بدوژزیتیه وه. له لای
خوار قهراتیلوکا که که تیتیه سهه جادهی، نهشکهفتهک هه بووه هه نوکهش شینواری مایه
پیتی نه ریتن: نهشکهفته قولی. که تورک له پرواندزی نه مان و روس هات و پرواندزی
تاران و ویران و سوتاند، زوری لی کوشتن و بریندار کردن، له بهر هه ندی هه مسو
پرواندزی بوونه ئاواره و دهر به دهر.

نەشکەفتا قولى: نهو نهشکهفته له وهختی عهولا پاشای جیی حه ره سا و نازووقه ی
نهیی، نهو حه ره سپنه له پرواندزی و، وه نه وانیه که له زهمانی قوینلوییه کانه وه که تبوونه
پرواندزی و نهگه راپوونه وه مهفته نی خو، ببوونه حه ره سپنه عهولا پاشای و خزمه تکار
بوون، وهکی باسم کرد که پرواندز چۆل کرا هه ندهک لهو پاسه وانانه مابوونه وه، وه بهو
نازووقه ی که له نهشکهفتیدا مابووه ئیداری خزیان کرد.

تیبینی: پاش هه یامه کی تاک و تووک پرواندزی نهگه رانۆوه نهو به سه رهاته پرووی
دابوو.

لیره رهنگه بپرسی لۆ قول؟ قول چیه؟ وه چییان نه کرد له پرواندزی؟

زیاتر وی چیت که ئیک له پاسه وانه کانی پاشای بووینه، هه یامه کی ردین و سمیری
نه تراشی بوو خوئی ده نهشکهفتی نابوو، تشته کی سروشتیه وهکی ده عبا و قولای

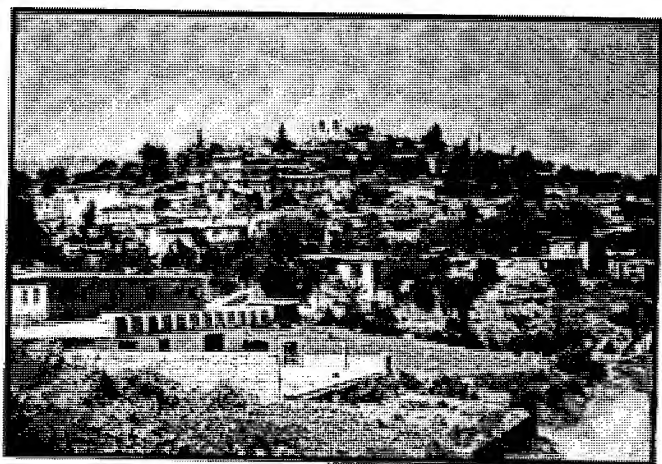
دئ. یاخود لهوانهیه، بهباشی یا بهتهواوی نهیانتوانییه برین قهرهقۆینلوو گۆتیتیان (قول).

لیتره پرووداوێک پروو ئەدا، هێوارهکی هەندەک پرواندزی ئەچنەوه کاولوکا لۆ قول لۆخۆ وەدەرناکەوی داخوێ لەچ گەراییووه، وەکی چاویان وئ ئەکەوی، کە بزانی کێیە ئەو وەختیش بەرهو تاریکی ئەپۆیشت، قولیش زۆر بێ سەرۆبەر ئەبی، خەرکە کە زۆر ئەترسێن و ئەرێن دیارە ئەوه دەعبایە، ئیجا هەر لەو وەختی ناویان لە ئەشکەفتی نا ئەشکەفتا قولى. ئەو پێیە زۆر بەترس ببوو کەس ناوێرا بەشەوئ لئ تێپەرئ، بەرا هەندەک زۆر جەسوور بوون گوتیان: دەبیا بزانی ئەوه چ سەر، شەوئ خۆ لئ دانووسێن و چ دیار نەبوو ماوێهەکی دیسا بەشەوئ کاروانەک تێپەرئ گیتیان لە دەنگی زنجیرا ئەبی هەندەک هەردێن، هەندەکیش ئەرێن ناپۆین هەتا وئ ئەکەوین ئەوه چ باسە وەکی ئەبێن هەسپی خۆ لە زنجیر کردیتۆ و بەرەللا بووه.

بەو شێوەی هەتا ماوێهەکی هیچ سەر و سۆراخ نەمان لە قولى، بەرا سام و ترس لەسەرئ هەندەکا هەر ما و، بەشەوئ کم خۆیان لەو پێیە ئەدا. کەواتە ئەگەر بەزانستی مرۆڤ لۆ بچیتە پێشئ و لئ پێتچیتەوه، ئەو پرووداو سامناکانە لە میتشکی مرۆڤی ناچەسپێن، چونکە چەند سار و زەمان بوون لەو ترسە دابوین، هەتا لۆن پۆن بووهوه چییە و چ نییە.

ئەشکەفتا دێوی سپیش: لە کن ئەشکەفتی قولى لەسەر دەرگەى خەردەندئ ئێکەم

بووه.

پرواندز

دهوروبهري رواندزي

بیشوور: بیشوور نهکەوێته سەر رەزا له سەرەوهی رواندزی، هەروا له سەر پێیی ناکۆبا، بیشوور دهشتهکی پان و بهرینه بهبوارا نهیته ئێک پارچه نیرگز، نیرگری جۆری و کیوی.

گهر مۆکا: نهکەوێته هەروازی مهلا وسو شیخا وه سەر پێیی باپشتیا، کانیلۆکهکی لی بوو ناوی گهرم بوو، بهتایبهتی بهبوارا زۆره بوو، له دهوروبهري غههکیان لۆ دروست کردبوو، دهییا سەر له سبهینا زوو پیتش پۆژههرا تێ لهوئ بان، خۆیان بهئاوهکی نهشوست، لۆ باداری باش بوو (وهکی دیاره ناوئ مهدهنی بووه).

مهلا وسوو شیخا: نهوه ئێکهه جییی سهرانیته بوارا بوو، له پشت کاولۆکا. جارا بهپردۆکهکی زۆر باریک و خهتەر نهپهپاینهوه مهلا وسو شیخا، ههتا سارینه پهنجیا پردهکی دیکهیان لهسهری دروست کرد و، لهو دووایانه ئێکی دیان لۆ دروست کردییه. زۆری بهپیتیا و، پیاسه نهچووینی، پۆژینه ههتاو دهزیت ههراویشتهبا وهعاردی ناکهت.

سەر سولن: نهو تافگهیه، که له ناوی بوارا له مهلا وسو شیخا پهیدا بوو، وهئاشی پێ نهسوورا.

سەر شاخا: دوو جییی سەر شاخای لی بوو ئێک لایی بهرباخچا، دووهمیش: لایی ناشی سەر پێی کاولۆکا، ئی دووهم: زۆر قههبارغ و خوش بوو ههتا هیوارهکی درهنگ لی نهمانۆوه.

بیشوک: گوندی حهمههه عهلیاغهی بوو له دوو وی لۆ کورپتهوی ماوه، ههروا جوندیا و ههندرین سهرههوان بوو، لۆ پوانی گیا و بهفری.

جوندیا: جوندیان: جوندیا کهتیهه سهرهوهی بیشوک و خوار چیا پێ ههندرینی.

زۆر پابوچوونی جیا جیا لۆ ناولینانی جوندیا ههیه ههروهکو:

۱- ئەو وشەیه لە ئەجندا را هاتیه، ئەویش لەبەر ئەوەی هەندەک جا ناوەکەى ئەگیرا و، لە دوو ماوەیهکی بەرەبۆوه، جا خەرکه که لێکیان ئەداوه و ئەیان گۆ: ئەوه ئەجندە واکەن، ئەجندا* دەست تێدايه و، ئەیانگۆ ئەجندا ئاویان پى وى لۆ سەر شوشتنى، چونکه وهختى بهر ئەبۆوه گۆیا که فاوى دهگەر دههات، بى گومان ئەمەیان لە راستییەوه دووره.

۲- ئەوه پرووداوهکی سروشتیه هەندى لە جیۆلۆجییهکان، که لێیان پێچاوه ئەو بۆچونەیان لۆ پێشنیاز کرد: ئەو ناوه سەری بەدەریایهکی وهیه کاتى مەد و جەزر پرووتەدا ئەویش بەدەوری خۆ کار لە کەم و زۆری ئاوی ئەکا، که فاوهکەش سروشتییه دهگەر شهپۆلى ئاوی پهیدا ئەبێت.

۳- بۆچونەکی دى، کهوا لە وشەى گوندیان، واتە گوندی فەله یا دیانان را هاتییه، که ئەویش ئەگەر پێتەوه لۆ زەمانى ئاشوورییهکان.

هەروا بۆچونەکەى دى هیه وهک جندیان: دوو سەرباز بهو ئاوهى خنکان؟
جوندیا جێى سەیرانیته بواری و هاوینایه.

بناوان: لە مابەینى کاولۆکا و بێشوکى، واتە لە خوار حامییى پرواندزى، وه لەسەر پرووبارى دەشتاییهکی گەوره و فراوانه، که ناشى خورشید بهگی ئاغه بهگی لى ئەگێردا، وه بهگەورهی گۆرەپانى شینایی لى ئەکرا.

گەر وئ شیروانى: ئەکه وێته پشت حامییى پرواندزى، زۆر خەتەر بووه گۆیا جێى جەرده و دەست برأ بووه.

کاولۆک «پرواندزى کهون»: ئەو گوندە خوش و جوانه که تێته سەر پرووبارى پرواندزى و خەرەندى، گوندەکی بەسەبر و کوردەوارییه، لە دوورهوه لە پێینه لۆفا، زۆر جوان و دلگیره، بەتایبەت خانێته سەر خەرەندى و، وهکی هێوارا گارانینه کاولۆکهیا لەبنى هەندرتنى ئەگەر پانۆوه. هەتا ئەو سارینه هەفتاکان شینوارى کاول کراییهکان (پرواندزى کهون) هەر مایبون، بەهوارا ئاوی پرووبارى زۆر ئەبوو هەندەک جا وهسەر ئەو پردۆکهى ئەکەت، دەموودهست شاکراغای حیوانهکی لەسەر ئەکوشتو و داویشته پرووبارى هەتا بەراگێرتى کاولۆکهیا بى.

دواى هێرشى روسى (عروسی) - وهکی باسم کرد - پرواندز کاول کرا و خەرکهکەى

* ئەجندە: لەمە چێتر، جنۆکه

دهربه‌دهر بوون، که شه‌ر دامرکا و چ له گۆږی نه‌ما و ته‌واو بوو، خه‌رکی پرواندزی هه‌نده‌کیان گه‌رانه‌وه جیتی خۆ وه‌هه‌نده‌کیش به‌ره‌و پرواندزی حالی حازر که نه‌و وه‌ختی، وه پیتش نه‌وه‌ی ږوس بگاتنی جیتی هاوینه‌هه‌واری پرواندزیا بووه، هه‌موو باخچه و باخ و بیستان بووینه، به‌داخه‌وه هه‌رچه‌ند به‌نده‌داره‌ک (داره‌توو) ما‌بوون له‌ گه‌رده‌ گه‌ردی، هه‌ر له‌و وه‌ختی ږا کردیانه قه‌برستانن پرواندزی.

گه‌رده‌ گه‌رد: وه‌کی باس‌م کرد نه‌و گه‌رده‌ گه‌رده‌ی که باخ و باخچه بوو، وه‌ی لی هات‌بوو ږووت‌قوت ببوو، هه‌ر نه‌وه‌ی ما‌بوو بکریته ماری تاخه‌ته‌ی پرواندزیا.

گه‌رده‌ گه‌رد لایه‌کی کرابوه‌و گۆږه‌پانی خۆپیشان دان و نا‌هه‌نگ و یاریا، تانکی‌ی ناویتی لی بوو، شه‌لا‌و گازینۆی ج‌گه‌ لی بوو. قوتا‌بخانی ناوه‌ندی و ئاماده‌یشی لی ناوه‌دان کران و، له‌م ووا‌ییانه زۆر خانی‌شی لی دروست کرابوون، وه به‌رده‌وامن. هه‌ر له‌ گه‌رده‌ گه‌ردی چه‌رخ و فه‌له‌کی گیت‌ناشی لی دامه‌زران.

گور‌گه‌ ده‌ر: له‌ ئیکه‌م لۆقینه پرواندزی له‌سه‌ری له‌کن ناشی، له‌ نیتزیک نه‌شکه‌فتا قولی ږتیه‌ک هه‌بوو پتیا‌ن نه‌گۆ گور‌گه‌ده‌ر و، ئیکی دیکه‌ش هه‌بوو له‌کن ما‌کینن کاره‌بای پتیا‌ن نه‌گۆ گور‌گه‌ ده‌ری خه‌ره‌ندی.

گه‌رووکه‌ی کووری «گه‌رییه‌ کوور»: نه‌وه‌ش نه‌که‌و‌یتته سه‌ر خاره‌ په‌شتی دووه‌م وه‌کی له‌وئ وه‌سه‌ر نه‌که‌تیه‌یه خانی خانۆی و، نه‌و ده‌ورو‌به‌ر و زه‌وییه‌ پتیا‌ نه‌رتن شیوه‌را سه‌عدی، ږه‌کی دی هیتوه‌تر نه‌بیته پانکه، هه‌روا له‌و نیتزیکا نه‌شکه‌فتی خار مه‌دۆی لی بوو.

بیرۆ: ده‌رگه‌ی دووه‌می خه‌ره‌ندی و، جیتی سه‌یرانینه‌ بوارا.

بان‌ه‌زۆک: نه‌ویش جیتی سه‌یرانینه‌ بوارا بوو.

گه‌روئ ږه‌زا: به‌سه‌ر بیرۆتی دانۆری و، له‌و دوا‌یانه گه‌ږه‌که‌کی نو‌تی پرواندزی لی ناوا کران.

کانیه‌ قوږ: گونده‌کی گچکه و جوان و ږږ له‌ دارو‌بار و به‌ئاو بوو، ږه‌ز و باخیشیان خوش و به‌پیت و به‌رکه‌ت بوون. به‌رامبه‌ر به‌گه‌رده‌ گه‌ردیه‌، وه زۆربه‌ی دانیش‌توانی سه‌ید بوون (سه‌یدینه‌ بیتخاری).

مل‌تۆکر و به‌رده‌بووک: نه‌و گرده‌ لایه‌کی به‌سه‌ر پرواندزی و کانیه‌ قوږی دانۆری،

له لای دیکه ی گردی را به رهو ریتی بیخاری دانۆری، ریزه بهردی لی بوون، وه له سه ره شیوه ی مروڤا بوون «بووکه بهرد»، لی ره ئه یانگۆ:

گۆیا قه ومی کافرا بووینه له کاتی بووک گواسته نه وه ی خوی غه زه بی خۆ لیگرتن و هه موو بوونه بهرد، هه روا ئه رین گۆیا رتیسوار بووینه بهرد، که که تیه سه ره پی باشتیا...؟

بیخار: بیخال: ئاوه کی سارد به هاوینا و، شرترین به زستانا، ساف و پاگژ و خاوین، دیمه نه کی زۆر جوانی هه یه، داروبارینه بی و چناری زۆر جوانیان را زان دیته وه، به را ئاوه کی زۆر بی خیر و بی شه رمه (هه ره له به ره هه ندی ناویان لی نایه بیخار) ئاوه که زکی به که س ناسۆتی، خوا نه کا که س لی هه ریزه لی و به په له ئه یروینی و بزیه کا. خۆشه بوو که ئه و ئاوه ی پرک بی هیز بکه ن، جا به چ جو ره کی بیت، یا به کار هیتانی به شیوه یه کی دیکه سوودی لی بسین و، ئیدی درامای لۆ هاوینه هه واره په یدا نه کا، بیخار نزیکه ی (۱۰) کم له رواندزی دووره. ئه گیره وه که پیاوچاک و مه لا وسو شیخا شوانه بی له و جیه ی، که هه نووکه سه رچاوی بیخارییه، مه رومارات بی ئا و نه بن و، نه توانی ده ستنۆیژی خۆ بشوا، ئیجا زۆر توو ره ئه بی و گۆپاری خۆ له عاردی ئه دا و ئه ری:

ئه وه لۆ ئا و لی ره نییه؟ ئیجا به قوده رته ی خوی، شه پۆلی ئاوی وه ده ره ئه که وی، ئه ویش هاوار نه کا و ئه ری، هیتواش هیتواش، ئیجا هیتوا هه نده به هیز و بی شه رمه. ئه و گۆپاره ی که ده ده ستی دابوو ئه و دار چناره ی، که له سه ری شین بووه!

دۆژه ندهر «رینیۆکه که له بیخاری»: ئه و رتیه ی که به ره و جیه یه سه بیرانه را چوو، پر دۆکه کی زۆر خه تهری لی بوو، پتیانه گۆ دۆژه ندهر، ئه وی شاره زا نه با جاره کی دی خۆی نادیته وه. وه م وه بهر گتییا که تبه وو، گۆیا جاره کی ئه سپه ک به باره وه که ته ناوو، که س نزانی چی به سه ره هات.

کانین مه لا نه بی: ئه ویش کانیه کی ساف و سارده له نزیک بیخارییه.

قه راتی شۆشی: وه کی وه دیاره، که له زه مانه کی زۆر که ون، له کاتی مه سیحیا: «ناشوری و ئۆراتیه کان» دروست کرایه، چونکه ته نه ا چه ند غه ره: دیواری به به ردی و، دیواره ک دیاره، ده شت و چیا به کی خۆشی له بهرن، هه روا ئاوه کی (رووباره کی) له پیتش بووه، وه کی گۆمه ئاوی لی ها تییه، ئیجا قه شه ی به له می به دروستکردن دایه، هه تا دهنه و ئاوی بگه رین، سیاحه تی لی بکه ن. (هه تا جاره کی به له می ئا و ته به زی بوو هه نده ک

تێ خنكا بوون). ئهوهش راستیهكهی نزانم چهنده. ههروا له لایێ ئاكرێش جێیهك ههیه بهناوی شۆشێ، ئهوهش نزانم كه په یوهندی له مابهینی ئه دوو شینوارانه چهنده!

بن باویا: له سههر پێی بێرویی گردهك ههبوو، كه وهختی خۆ ههموو بنهباوی بووینه، ئه وهختی جێیی سهیرانا بووه، بهرا ههنووكه ئاوهدان كرايه و، بووێته ئێك له گههكینه رواندزی.

چهند له یادگارینه به پێز حوزنی موکوریانی له سههر رواندزی: به پێز حوزنی ئهفهرمووی، سهید تاها فهندی (شه مزینی)، كه كرا به قایقامی رواندزی چاپخانهی من و گۆفاریکی له رواندزی دامهزراند، ههروا مهكینهی ههنگوین و مهكینهی جووجه له ده رهیتان و، كه رستهی ئارموش دروستکردنی دانا، وه له ساری (١٩٢٦) ئێكهه قوتابخانهی له رواندزی كردهوه، به زۆری و به هاندان، خهركهكهی بهردهو خویندن و زانییه برد، له ساری (١٩٢٤) ئێكهه گۆفاری زاری كرمانجی ده رجوو.

ههستی شاعیران بهرام بهر شاری رواندزی: رواندزی دنگیر و جوان توانیوتی زۆر به ئاسانی ههستی هونهرخواز و شاعیران رابکێشی، به تایبتهت ئه وه كه سانهی، كه به جوانی و خوشی و سروشتی ئه وه شاره مهفتوون، هه وهكو مامۆستا له تیف نادر*، كه ههستی خۆی وا ده رنه پێی:

ئهی رواندز هینده جوانی دیمهنت شادومان ئهكا
ئاوی بێخالت سه رانسهر ده ردی دل ده رمان ئهكا
ئهی رواندز فه خره بو تو شاخی هه لگوردت هه بی
شاهی شاخانی ولات و كوردی سۆزانت هه بی
كه وابوو ئهی رواندز شاری شیرینی منی
جێ هه وارگه و كوردی سۆزان ده رد و ده رمانی منی

ههروا مامۆستا سامی** رواندزی ئه وه پارچه ههلبهستهی له سههر شاری رواندزی نووسیوه و، ئهفهرمووی:

* مامۆستا له تیف نادر کوڕی نادراغای رواندزییه، له خانهوادهکی کورد پهروه و مهزن بووه و، ده رجوی خانهی مامۆستایانه، هه نوکەش له شاری ههولێر نیشته جێیه.
** مامۆستا سامی کوڕی عهبدولقادر سولهیمانه فهندیه، شاعیر و هونهرمهنده، شارهزای زمانی کوردی و کورد پهروه، ده رجوی خانهی مامۆستایانه و، هه نوکەش له ههولێر نیشته جێیه.

ئەم لا گەلی ئەو لا خەرەند
 یاساوتلی شاری دلمەند
 بازنە ی سنوور شاخی ناودار
 بنگە ی گەشە و بزە ی بالدار
 کورەک، بیتجان، زۆزک، گۆرەز
 چاوگە ی ماز و بالدار و پەز
 یا ئارمووشە و هەندرتنی سەنگ
 چاو ئەگێرن بۆ حەسەن بەگ
 بووکە ناسکە ی نێوکەژاوە
 بەناز سەری دەرەیناوە
 لە باوەشی چەپکێ نێرگەز
 سەر بەست ئەلێ ئە ی پرواندز
 شاری پاشای میری سۆران
 تەمی خەمی کوردی تۆران
 وەستا رەجەب هونەر مەند بوو
 داھینەری تۆپی جەنگ بوو
 ئەستێرە بوو شیعری نەزھەت
 شاعیرێک بوو شەیدای میللەت
 شاری هەنگوین، تری و بەروو
 توتن و هەرمی و گوێز و مازوو
 بەھارانی گشت سەیرانگا
 ھەر شوێن مەرۆڤ پرووی تی ئەکا
 خوشە مەلا و سەرخان
 وەردە پیاسە ی لای بەر باخان
 بانەزۆک و بیترووی بەرین
 بۆ دیلانی و خەندە و ئەوین
 کورتە پیاسە ی گەردە گەردی
 ئەرەویننی خەم و دەردی

هاوین به‌ل‌گه‌ی ئاشکرایه
 په‌نای گه‌شتی هه‌موو لایه
 بی‌خال شاده و ناز ئه‌نویتی
 مه‌ل به‌خه‌نده ئه‌جریوتی
 گه‌لی زۆر قوول لووتکی چه‌پی
 ئاو ئه‌پرژینی به‌ردی ته‌پی
 هیند به‌هت‌زه هه‌ژه هه‌ژ
 که‌ر و لاله‌ قه‌ل و قه‌ژ
 گه‌لی می‌گر یا عه‌لی به‌گ
 خاله‌ ره‌ش و جوندیانی شه‌نگ
 گشت ئارایش ئاو‌ی سازگار
 به‌خته‌وه‌ری گه‌شتی ر‌ت‌بو‌ار
 پ‌ت‌شکه‌وتوو بی‌ شاری شو‌خان
 شاری خولیای باخ و شاخان

هه‌روا زۆر له‌ عالمی دینی به‌ناوبانگ له‌ پرواندزی هه‌رکه‌ت‌بوون وه‌کی، مه‌لای
 خه‌تی، مه‌لا ئه‌سه‌ده و مه‌لا که‌رمه‌ ئه‌فه‌ندی، مه‌لا عومه‌ر و زۆری دیکه‌ش.

نه‌زه‌ت: ناوی حاجی سوله‌یمان به‌گی ژووژیه‌یه، کو‌ری مه‌جید به‌گی کو‌ری ره‌سوول
 پاشای برای میر محمه‌د پاشای، له‌ گوندی باپشتیان که‌ جیتی بنه‌ماله‌ی سو‌ران بووه،
 له‌ سه‌ره‌تای نیوه‌ی دووه‌می سه‌ده‌ی نو‌زده‌هه‌م هاتووته دنیاوه. هه‌نده‌ک‌یش ئه‌ر‌ت‌ین هه‌ر له
 پرواندزی له‌ دایک بووه و، له‌ حوجره‌ی مزگه‌فته‌کانی ناوچه‌ له‌لای مه‌لایه‌کان خو‌ت‌ندیتی
 و، له‌ دوا‌ت‌شدا چو‌وت‌یه ئه‌سته‌م‌بو‌لتی لۆ ته‌واو‌کردنی خو‌ت‌ندتی، هه‌تا له‌ ئه‌نجاما فی‌ری
 زمانی فارسی و تورکی و عه‌ره‌بی و فه‌ره‌نسی بووه.

نه‌زه‌ت مرۆیه‌کی چالاک و ده‌سته‌ پیاو‌ت‌یکی سو‌ر و سپی و قسه‌خو‌ش بووه، زۆر
 شی‌ع‌ری نو‌وسیه‌ به‌را کم ماینه‌وه، گۆیا که‌ کو‌شتیان هه‌موو کتاب و شی‌ع‌ریشی
 سو‌ت‌اندراینه.

زۆربه‌ی شی‌ع‌ره‌کانی غه‌زله‌ و سو‌فی بو‌وت‌یه، ئه‌وه‌ی ماینه‌وه له‌ حوجره‌ کو‌نه‌کانی
 مزگه‌فتی پرواندزی مابو‌ونه‌وه.
 شی‌ع‌ری غه‌زله‌ی:

مه مكوژه به هیجران، ئه ی جه فاکارم وهره
تابو تاقت چوو له قهلبم، بێ وهفا یارم وهره
بوچ ئه وهنده ئاره زووته قهتلی ئه وهفته نی زار
کوشتنی عاشق درتغه مه یکه، میهوارم وهره

***

هه روا خوالیخۆشبوو مسته فا مه زهر ئه فهرمووی*:

چیا و کیوی کوردستان هه موو قهلا و سه نگه رن
به رامبه ر به دوژمنی کورد، وه ک سه ددی ئه سکه نده رن
گه وهره و بچو وکی کورده واری شیر و به چه و جه نگا وهرن
رۆژی جه نکه هه ندی رۆستم زالا و هه یتده رن
بو پاریزی وه ته نی خو را وه ستان و ریز به ریز
تفه نگ به شان، مل به فیشه ک ده ست به شیر و خه نجه رن
فیکری خاون دوژمنی کورد، که س نه خاته میشکی خو ی
هه لمه تی کورد هه ر وه کو شیر خوتان له به ر لابه رن

* خوالیخۆشبوو یه کیك له که سایه تییه کانی شاری رواندزی بوو، به مسته فا فهن دی یا
حه یده ریش ناوئه برا، پیاویکی زۆر زانا و تیگه یشتی و دیندار بوو، دهستی هه لبه ست و
نووسین و گوڕینیشی بووه.

ژناني ناودار

ناغه ژنه له علي خان: له علي خان نه بيته ژنا سه عيد پاشاي كورې عه ولا پاشاي و ، د اكا سمايل به گي ، هر نهو تاقه كورې هه بوو ، به وې دوزمندانې نارېوا ، كه هه ردوو لا عه شيره تي رواندزي و زور خزم و ليك نيزيك بوون ، تا گه يشته نهو راډه يي ، كه ناغه ژني جهرگ سوت و توجاخ كور بيت .

له علي خان ، ژنه كي موند و له سه ره خو بوو ، به پي توانا هاريكارې هه موو كه سه كي يدا ، هه موو كه س پزي لي نا و ، به رده و ام ديوان و كوشكي گهرم و پري ميتوان بوو .

شاعير و بهيت بيتر ، زور به خم و لاوه ندنه وه به سه سمايل به گيان هه ره گو ، هه روا نه گي پنه وه وه ختي خه به ري كوشتني سمايل به گي لو ناغه ژني هات ، هر له وه ده قي هه موو خوشي دنيايي له خو حرام كرد ، ناوينه مه رمه و شوو شه واتي كريستال هه موو شك اندران و پرت پرت کران ، هودي سمايل به گيش ده ست لي ندرا هه تا ناغه ژن نه مرې خواي كرد ، هه روا هوده كهش به ري تهخت به ند كرا بوو ، له بهر ناغه ژني چنكو در و چاوي هر نه ده هاتن به بي سمايل به گ هوده كه ي بييني .

له سالي (۱۹۶۷-۱۹۶۸) ناغه ژن نه مرې خواي كرد ، نه ویش له كن ميتر د كورې له گومبه تي مزگه فتا خويان كه هر له ماري خوي نيزيك بوو شارد راوه .

پيروژ نه مين رواندزي «ست پيروژ»: پيروژ خان كيژا پياوه كي كورد په روه و دلسوزي كوردستان بوو ، نه ویش نه مينه فندي رواندزييه ، پيروژ خان له سالي چله كانه وه نيكه ماموستاي ژني رواندزي بووه به وه به ماموستا و به رتپه به ري سه ره تايي كچاني رواندزي ، سې به ري وه بهر هينان .

پيروژ خان به كه سايه تي و ليوه شاهه بوو . ئيداره و به رتپه بردني زور توند و رتيكوپيت بوو ، رتو و قه دره كي ته وای له كومه لكه دا هه بوو ، هه روا ده ستي نووسيني هه بوو ، به تايه تي له هانداني ژناني كورد .

د اكي ناجييه خان نيكه ماموستا ناهره ت بوو ، كه قوتا بخانه ي رواندزي كچاني كرده وه له ساراني (۳۰) دا و ، زور هاني كيژنه رواندزيي ئدا ، كه بچنه مه كته به ، هه روا

خوشکه‌کەشی (خوشکی پیروژ خانی) هیوی خان یەکەم قوتابی کیش بووه، که له قوتابخانه‌ی کچانی پواندزی ناوی نووسرايه.

خانا شیخه بهگی: پلکه خانێ ئەو ژنه بوو که نه‌یته‌زانی عه‌بای ره‌ش چیه، هه‌ر به‌ده‌ستووری کورده‌واری بوو، چارۆکه‌کی ره‌ش ده‌مامک نه‌کرد، خانێ زۆر به‌پێز بوو، قسه‌ی نه‌پۆشت، ژنه‌کی به‌ژن برند و چارشانه و سۆر و سپی بوو، ره‌وشت و ژیا‌نی پیاوانه‌ بوو، ته‌زیحی به‌رده‌وام وێ بوو، پترای (پیتلاوی) پیاوانه‌ی ده‌به‌ره‌ کرد، که ئیشه‌کی له‌ سه‌رایێ نه‌بوو ئەوا به‌خۆ نه‌چوو به‌پێزه‌وه کاروباریان لۆ جیه‌جیه‌ نه‌کرد، هه‌ر ده‌مای وسته‌یای له‌ بازاری ئەوا قوتا‌غی له‌کن توکانه‌کی دانا و ته‌زیح به‌ده‌ست و چایی خۆی نه‌خواردوه.

پلکه کامیلا «داک کامیلا»: داک کامیلا ژنه‌کی به‌نوور و نه‌زه‌ر و قورئان خین و له‌ شه‌ریعت و دیانه‌تی زانا بوو زۆر به‌روح و به‌پێز بوو، خه‌رکی باوه‌ریان زۆر پێ دینا لۆ نوشت و دوعایا، له‌ کاتی تازی و شین و گریانێ وه‌عزی لێ نه‌دا و خاوه‌ن تازی هه‌مین نه‌کرده‌وه.

عه‌یشه خانی ئه‌سماعیل چاووشی: عه‌یشه خان (یان، یا عه‌یشی) ژنه‌کی قسه‌خۆش و سوچه‌تچی بوو، که‌س به‌قسه‌ی نه‌ وی عاجز نابوو ئەوی پیتی خۆی به‌خواری له‌کن هاو‌یشتبا ئەوا له‌ داوی ده‌رناچوو، به‌و ره‌وشته‌ خۆشه‌ی هه‌موو که‌س خۆشی نه‌ویست و پێزیان لێنا.

پلکه دورێ: پلکه دورێ، ئە‌ی ئەو ژنه‌ی که ئه‌یسک سووک و مه‌جلیس خۆش بوو، ئە‌ی ئەو ژنه‌ی که قسه‌ خۆشینه‌ تو له‌سه‌ر زارن بوو، درت خۆشه‌ کردین، ئە‌ی ئەو ژنه‌ی در ساف و بێ گه‌رد، هه‌ی هه‌زار چرا له‌سه‌ر گۆرت بێ.

پلکه دور به‌راستی دور و ئە‌لماس بوو، به‌ره‌مه‌ی قسه‌ خۆشینه‌ وی هه‌نوکه‌ش نه‌گێردینه‌وه، زوو به‌زوو له‌یاد ناچن.

پلکه دورێ زۆر حه‌زی له‌ بنیشت جوین بوو، به‌رده‌وام بنیشتی کوردی وێ بوو، هه‌روه‌کو لێی نه‌گێرنه‌وه هه‌تا له‌ تازییه‌کی نه‌یژیکی خۆی به‌دزی مندا‌ره‌کی نارد بوو بنیشتی لۆ بکری، هه‌موو ده‌می پۆشته و په‌رداخ و پازاوه‌ بوو، لۆ بووک و سه‌یرانا وه‌کی سه‌ر و کراوی له‌سه‌رییه‌ نا زۆری لێ ده‌هات.

لێره‌ نه‌وه‌ی لێم وه‌بیره‌ له‌ قسه‌ خۆش نه‌وی نه‌رتیم ناوه‌ ناوه‌ش له‌هه‌ر بابه‌تی له‌و

پلکه فاتی شیخه بهگی

وهبیر هاتنه وانه لۆو نهگتیره وه.

ههنده له قسه خوشینه پلکه دوری:

- پلکه دوری رۆژهکی له ديانا نهچیتته میتوانداریت، نهری با بچم دهستنوێژت خۆ بشۆم، بهسودفه بهرمیلی ئاوی و نهفتی لهکن نیک داندرا بوون، پلکه دوری لۆ ناچی بهنهفتی دهستنوێژت بشوا، وهکی له هیکه وه چاویان وی کهوی پلکه دور مهشغوله ئا نهفتی بهدم و چاوینه خۆ داکا، نه رین ئامان نهکی نهوه نهفته ئا و نییه، پلکه دوری ئاگای لی نییه هه دهستی وه بسکا دادینی و بهنهفتی نهشوا و نهری:

نهی دایێ ئاوهکی چهند نهرم و حهلیمه نهدی لۆ ئاوی رواندزی وه نییه؟ ئیجا نهی گهنیو نه رین، ئۆ چهکی خۆتۆ بهنهفتی دهستنوێژت خۆ هه رهگری، پلکه دور دهم و دهست نهری: نهی هاوار بگه نهی چاوم کۆره بوون، له بهر هه ندی چاوم نه زوورانوه: نه سۆتینو.

پلکه حهلیم «پلکه حهلی»: ژنهکی زۆر به دین و خواناس بووه، دهفی لی نه دا و، گۆرانیی (دینی) صوفی و فهقیی نهگۆتته وه.

هه روا پلکه مه لا حه بیب و فاتما ده رویش رهشیدی گۆرانیی دینیان نهگۆتن.

خۆشترین یادگار له وهختی منداریی: گه مه «یاری کردن»: گه مه کردنی مندارا

ئه توانم برێم ههتا رادهیهکی ویکهچن، له بهر ههندی ئهوه هیچ نه بوو ته کو سپه، که مندار نه توانن پیکه وه گه ما بکهن (یاریا بکهن).

تییینی: که موکوری زۆر بوون له گه مه کردنی، زۆرجا گه مه له نیوهی ئه پراوه و تیک ئه درا، وهکی ته شته ئاویان نه پزانده، یا کهر و بار و ترومبیل تی ئه پهرین، هه روا که لویه لی گه مه کردنی زۆر کم بوون یا وه ده ست ناکه تن، ئیجا هه ندهک که ره سته ی دیکه ی به کار ده نا هه وه کی:

ته ریس (گوش) و کارتۆن و هه سیری که ون لۆ خانی و که پروکا.

دمبک: به قۆدی و چه رمی هه مبانین دروسته کرد.

بووکۆکه: به دار و په روکا و لۆکه (په موی بوو.

بووکۆکه: به گوره بووکۆکانی بوارا دروسته کرد.

عه ره بانه: به تیل و ته خته و سه ره به رمیلا، یا خود سه ری ته نه که ی به پارچه گوریسهک یا په تکهک پتیه ئه کرا، ئیک له سه ر سواره بوو، ئیکیش راکیشا، به را زۆر خه ته ر بوو.

غول غولی (به کری) داوی به تیلی واکرا و ئه بووه عه ره بانه.

ئه سپ: ئه ویش دا ره کی درێژ ئه سپ بوو، شواری که کیش ده ده سته ی ئه گیرا لۆ لی خورینی ئه سپی (شواری: داری باریک و درێژ).

ته یاره: ئه ویش به کاغه زی دروست ئه کرا و به داوی ته خته تیره و وه به چریشی دروست ئه کرا، به ره لای ناسمانی کرا، به تاییه تی رۆژینه هه واپه ک به هیز با.

خه ناوکه: به مۆری و زهنگیانه و یا په لکه پورته قال و خونه گورینه گوره رهزا و قه نه فران دروسته کرد.

عه با یا چار شهو: به چارۆکی یا به کراسی به خۆ دادا.

هه روا کوربا به نه قاریی ناوی خۆ له سه ر پانه به ردینه سه ر شاخا ئه نووسین، به با وه رم هه تا هه نوو که ش شینواریان هه ر ماینه.

گه مه کانیش ئه وانه بوون:

۱- **حه قلله شلی «لۆکیژ و کوربا»** - له سه ر پتیه کی (لنگه کی) راوه سته ی و هه ره په ری و ئه ری:

حه قلله شلی کێ وچی؟

وه رام ئه ردینه وه:

تہ چمہ کا بہی، لہ رکتی بابہی، سہر بہ قولابہی۔

۲- تیرۆکن «لۆکیژا»- دوو کیژ بهرامبەر ئێکدی و، لهسەر چیچکا و، بهدوورایێ دوو ههتا سێ مهتر ئێکهم نهوێ:

تیرو کے...

دووهم ته گيڙ ته وه و ئهري: ئه حمده بهردا چاروڪي.

ههروا دووباره ئه كرتتو، پيچ پيچه ليك نيزيك ئه بنهوه و كوتايي پي ديت.

۳- به‌زینم، «لۆکیترا» دوو ویکرا توپانیان نه‌کرد و، نه‌یان گۆ- به‌زینم به‌زینم، لۆ
برایی خۆت دینم، چپ‌خیت تێ وهر دینم.

ههتا ئيکە ک ئه بهزا.

۴- گورگ و مەر «لۆکیژ و کور» - زۆریه‌ی داک کیژ ئه‌بوو، گورگیژ کور بوو، مندار به‌ریژ له‌پشت داکا خۆ رانه‌وسن و ته‌ماشاکهن:

داک: تھیمہ دارا،

مندار: تہمیش دیم

داک: گورگوئہ خوا

مندار: نایم نایم

گورگ: ئاغا ھاتىيە لۆمەرەكى

داک: به‌خوای ناخوئی (نابه‌ی) کشپله‌کی

هه‌روا گورگ زۆر جا دووباره ئەکاتەوه، هه‌تا ئێکەکی ئەفرینی و ئەبای.

داک: پهرینه کم

گورگ: خہراپ ٹہکھم

بہو شیوہی گورگ پہلاماری ھہموا ئہدا و ، منداریش دہست بہقیژہ قیژی و ھاواری ئہکن.

۵- برق برق سۆتۆم «لۆكیژ و كور» - دهنو مندارا دووی به قهرافهت و ههراش هه ره بژاردان، ئهوانی دیکهش به پێژه لهکن ئێک دانیشتن و به دهستی چۆیه ی پێی راسته یان نه گرت و، به پێچهوانه وهما وێکرا هاوار نه کرد و نه گۆ:

برق برق سوتم له مه نجه ری سوتم

ئىچا دوو مندارى ھەراش دەھاتن و، دەستیان لەسەرى ئەخشانە و، ئەیانگۆ:
گەر مە ئەکۆرئ.

بە میلیان (ھەنگەر) ھەر ئەگرتن و ئەیان گواستەو، ھەتا ھەموو تەواو ئەبوون.
۶- سابوونا رەقى «لۆکیژ و کور» - دوو دوو پەشتیان تێک ئەگرت و، دەستیان تێک
ئەنان و، ھەر جارئ ئێکی ئێدی برنەدەکرد و، وێکرایان بەگێرانیو ئەیانگۆ:
سابوونا رەقى، پەشم تەقى، لە تەق تەقى.

۷- ھەلکەستى «لۆکیژ و کور» - وێکرا کێژ و کور لەسەر لاقەکی ھەر ئەپەڕین و
ئەیانگۆ:

ھەلکەستى ھەلکەستى ئەمن و ئایش، دەڕپێ قایش.
زۆر جا راناوھەستا ھەتا ئێک ئەماو و، ئەوانى دى ئەبەزانە.

۸- ھەیاران و مەیاران «لۆکیژ و کور» - وەکی پاییزەکی وە درەنگ دا دەھات و،
باران نەئەبارین، خەرک تەنگاو ئەبوو لەبەر دەخرودانئ و گرانیئ، بووک چەلەکیان لۆ
مندارا دروست ئەکرد و، مندارا ھەگۆرانا ئەگەراند و ئەیان گۆ:

ھەیاران و مەیاران

یاخوای بێتە باران

لۆفەقیر و

ھەژاران

گەمئ

حەسەن و حوسێنان

ھەموو قول

بوون لە تێنان

ئىچا ھەر کەسەکی تشتەک ئەدانئ یا بادییە ئاوەکیان بەسەر بووکچەلەکئ داکرد،
سەرمايەشیان لە ماہەینئ خۆ داہەش ئەکرد.

۹- شارکەوانئ (لۆکیژ و کور) - جیئەک لۆشارى نیشان ئەکرا و، دەست لێک
ئەدران و، ئەنگۆ: پیم - پام - پۆ.

یا شێر یا خەت ئەکرا، ئەوى دۆراندبای ئەوى دەبیا شارەوان با، شارەوانى چاویئە
خۆ دەبیا گرتەبان، یا سەرى وە دیواری کردبا و ئەیگۆ:

قه‌ره قه‌ره ئیک، قه‌ره قه‌ره دوو، قه‌ره قه‌ره سی، خۆ بکه‌نه داو و ده‌رزی هاتم. شاره‌وانی ده‌ست به‌گه‌رانی نه‌کرد، هه‌تا ئیکی نه‌دیده‌وه، ئیجا نه‌وی وه‌به‌ره‌که‌ت، هه‌روا دووباره‌ نه‌کرانه‌وه هه‌تا مانده‌ بوون.

۱۰- **خه‌ت خه‌تانی «لۆکیژ و کور» زۆریه‌ی کیژا کرد-** خه‌تی خه‌ت خه‌تانی رانه‌کیشرا جا چ به‌ته‌باشیری با، یا به‌ره‌ژووی، یا به‌داری له‌ عاردی راست هه‌ره‌که‌ندرا، به‌ره‌کیش که‌ راست و به‌قه‌ده‌ر پانی له‌پی با، به‌شیر یا خه‌تانی، یا به‌ده‌ست لیکدانی، نه‌وه ئیکه‌م و دووه‌م و... هتد ده‌ره‌چوو گه‌مه‌ ده‌ست پێ کرا. مه‌رجه‌کانیش نه‌وه بوون:

۱- کاتی په‌راندنه‌وی به‌ردی له‌ خه‌تی نابی به‌ردی ببزینی.

۲- نابی دوو جا پێ وه‌ به‌ردی بکه‌وی.

۳- له‌ وه‌ختی په‌راندنه‌وی نابی پێ وه‌سه‌ر خه‌تی بکه‌وی.

۴- له‌ خانه‌ی پێنجه‌م مافی پشوو‌دان هه‌بوو.

۵- له‌ خانه‌ی دووایی ده‌بیا به‌رد وه‌ ده‌ری درابا به‌س له‌ دۆره‌ی نا.

نه‌گه‌ر جاری ئیکه‌م و دووه‌م و... هتد ته‌واو بوو، چهند خانی لێ گیرا ئوها (نه‌وها) ئیشاره‌تی (+) لێ نه‌دریت، وه‌ نه‌وی له‌ دوو ده‌ست پێ نه‌کا ده‌بیا له‌ خانی ده‌رباز بکه‌، نه‌وه‌ش به‌ره‌ک زه‌حمه‌ت بوو، له‌ دوو قیراح، نه‌کرا نه‌ویش به‌زگراکی خانه‌کان نه‌برانه‌وه.

ئیجا دۆره‌ له‌ دووه‌مه‌ نه‌کرا، نه‌ویش ده‌بیا دوو جا یا زیاتر هه‌موو خانی تێپه‌ری بی راوه‌ستان.

ئیجا له‌ ناوه‌ندێ له‌لای خوارێ وه‌پشت ده‌روپێ خانی بکه‌ی و، به‌ردی له‌سه‌ر سه‌ری باوێژی نه‌وا خانیت گرت و، ئیکی دی نه‌توانی ده‌ست پێ بکه‌.

۱۱- **پێنجووکانی «لۆکیژ و کور» زۆریه‌ی کیژ نه‌یان کرد-** به‌ پێنج به‌ردا و، وه‌ هه‌ردوو ده‌ستا، به‌و شێوه‌ی:

به‌رد (به‌ردی خپکه‌له‌) یا که‌لا (ماتان) دوا‌ی گه‌مه‌ ده‌ست پێ کا ئیکه‌م هه‌نگاو به‌مه‌لای ده‌ست پێ کا، نه‌ویش ده‌سته‌کی هه‌نگو‌ستا نه‌نوشتینییه‌وه، وه‌کی پر‌دۆکه‌کی لێ نه‌کرێ و، ده‌ستی دیش به‌کار دینی لۆ هه‌راوشتنی به‌ردی و، ده‌بن ده‌ستی دیکه‌ ده‌رباز بکری، جاری ئیکه‌م به‌رد ئیک ئیکه‌ ده‌رباز نه‌کرین، ئیجا دوو

دوه و، سى سىتييه، ئه گهر جاره كى بهرد نه پهره وه ئهوا كه تى و نۆرهى ئىكى ديه.

ئىستۆپ: (٤) جار بهردا به جاره كى هه ره گرى و، ده بيا هه پىنج به پهل و به ئىك ده ستى بگره وه.

سه رده ست: هه پىنج بهردا ده ناو له پى رانه گرى و، به پهل و هه رنه گى ريه وه سه رده ستى، ئه گهر هه پىنج له سه ر ده ستى مانه وه ئهوا (١٠) نوخته و هه رنه گرى، هه ر دانه كى به دوو نوخته ئه ژمى ردرىت، هه تا سى نوخته باشه كمتربى هه قت نه سۆتى.

١٢- كه لايانى «لۆ كىژ و كرا» زياتر لۆ كرا بوو- ئه وىش به و شىوانه بوون:

له پست و لىدان: ئه ندازه يه ك ديار ئه كرا ئه وى ئىكه م با ئهوا كه لايى خۆى داويشت، ئه وى دىش له دوو ده ست پى ئه كرد، ئه گهر لىك نىزىك بان به پست ئه پيوندرا و، كه لايه ك ئه بر دراهه.

قورتانى: زۆرى قۆرتكه كى كچه كه له بن ديواره كى يا له هه ر جىتيه كى با، ئىك له سه ر دانيشت و، ئه وى دىش كه لاي داويشتى، چه ند كه لا ده ناو بان ئه وه نده پترى ئه بر ده وه و، هه ر ئىك كه لا به دووا بوون.

قه لانى: باز نه ك به ئه ندازه ي (١٠) سم ئه كى شراوه جىتيه ده ست پى كر دنىش و ه ديار ئه كرا، (٣) يا (٤) كه س ئه يان توانى به شدارى بكهن، ئه وى چه ن كه لاي له باز نه ي وه ده ره ئىنا با ئه و زياترى ئه بر ده وه، هه نده ك قه لۆش ئه بوون، قه لۆش: دۆراندن.

ده سكه كه لا (يا پل عه تكه، پل عه تكه ي زه مانى):

پىش ده ست به گه مه كر دنى كرا با به ك ده ده ستا و هه رنه درا و، تفه كى لى كرا و، ئىجا گه مه ي پى كرا.

هه نده ك جا مندارا به خۆ كه لا دروست ئه كردن به به ردى و، باش سمپاره ئه كرا زۆرىه ئه و ئه بووه ده سكه لا.

١٣- پىشكائى «لۆ كرا بوو»- هه ر ئىكى ٥ يا ٦ دارى پته و و، نيو مه ترى درىژ (پىي ئه گوترا رمب) عاره ده كى به ركه نهرم بووى به تاييه تى پاش بارانا ره چاو ئه كرا، رمب له عاردى ئه درا ئه وى دارى دىكه ي هىخستبا ئهوا ئه دۆرا.

١٤- بووكۆكانى «لۆ كىژا»- وه ختى بووكۆكانىش زۆرىه به هاوينا بوو، ساره سار

تهقهت نه کران (نه پارێزرا) لۆ ساری دادیت.

بووکۆکهی نایلۆن نهو زهمانی زۆر کم بوون، نهوی هه‌ی با نه‌وا عه‌نتیکه‌ بوو، ئیجا زۆریه‌ی به‌خۆن دروست نه‌کرد به‌په‌رۆکی، دهم و چاوی به‌خه‌زنه‌کی سپی وه‌کی پیسفۆکی و به‌فلوسی یا به‌قۆیچه‌ی دهم و چاویته‌ بووکی خه‌ ده‌ره‌چوو و، نه‌خشی نه‌ماره‌تاش (نه‌ماره‌ت: ده‌و، لیو، که‌پ) به‌قه‌له‌مین له‌ سه‌ره‌کیشا، پرچیش به‌ئارمووشی، یا به‌گوفکه‌ی دروسته‌کرا، ئیجا سه‌ر و کراویش ده‌سه‌ر نه‌کرا و، چارۆکیش پێدا درا، تیتیله‌ و پپله‌ پێوا کران، هه‌موو ده‌می ئاماده‌ بوون لۆ به‌بووک بردنی.

شایی و زه‌ماوه‌ندی بووکۆکا:

بووک نه‌پازاندرانه‌وه‌ و، چارشه‌وی پێدا درا و به‌چه‌په‌رێزان و شایی به‌بووک نه‌برا، هه‌روا رۆژی لۆ ئیکه‌کی بوو، به‌را هه‌نده‌ک جارا ئیک له‌ کیژا هه‌ر نه‌بژێردرا و نه‌کرا بووک.

خانی دروست کردن:

به‌قویری خانی زۆر جوانن دروست نه‌کردن، ئیجا هه‌ر ئیکی به‌وه‌ستایی خۆ، به‌تایبه‌تی کورا ده‌سته‌کی وه‌ستایانه‌یان هه‌بوو لۆ خانی دروست کردنی، که‌ بووک نه‌گواستراوه‌ ده‌وخانیانه‌ کران، که‌په‌رۆکه‌ش و به‌ریانگیش لۆ دروست نه‌کران.

۱۵- **عه‌ره‌بانه‌ و ترومبیل دروست کردن**- نه‌و ئیشه‌انه‌ تایبه‌تی به‌کورا بوون، هه‌مووی به‌تیلی یا به‌ته‌ختی، دروست نه‌کران و چار پاش لۆ بووکی دروسته‌ کرد.

۱۶- **زم زمۆکه‌**- زم زمۆکه‌: قالۆچه‌ی که‌سه‌ک، که‌ زۆریه‌ی به‌بوارا وه‌ده‌ره‌که‌تن، که‌ نه‌گێردان به‌داوه‌کی وا کران، وه‌کی ئیسیرا وه‌با نه‌درا، هه‌تا هه‌نده‌ک جا داو نه‌پسا و نه‌فیری و رزگاری نه‌بوو، هه‌روا به‌نیسه‌به‌ت کیژو‌راش: کیشکه‌ی.

۱۷- **خارخارۆکه‌**- خارخارۆکه‌ن له‌سه‌ر ده‌ستی خۆ دانا و نه‌نگۆ:

خارخارۆکه‌ ماری خا‌رم له‌ کییه‌؟

۱۸- **ناگر کردنه‌وه‌**- زۆریه‌ی به‌شه‌ویته‌ زستانا، شه‌ویته‌ سارد و وشک، کور و کیژ خه‌به‌بونه‌وه‌ و ناگریان نه‌کردنه‌وه‌ و، خۆیان له‌سه‌ر هه‌رداویشته‌، به‌رو یا به‌رد ده‌بن ناگری نه‌کرا، وه‌کی به‌رد گه‌رم نه‌بوو هه‌ر داویشتر، دا خوا کێ نه‌توانی ببینیته‌و.

هه‌روا هه‌نده‌ک جا شایی و چه‌په‌رێزان و گۆرانیش نه‌گۆتران، هه‌تا ناگر نه‌کوژانه‌وه‌، نه‌و وه‌ختی کۆتایی پێ ده‌هات.

دارى ئاگرى كو خې ئەكرانۆ:

وهكى مندار خې ئەبونۆ، وىكړا له كۆرانا مار بهمار له دەرگه‌ى ئەدراو، به‌ده‌نگه‌كى
برند وىكړا ئەيان گۆ:

هه‌ره‌راتى هه‌ره‌راتى

خوا و كوپه‌كى سه‌ر به‌زىر داتى

داره‌كى باوینه‌ جه‌ماعاتى

يا: خوا و كوپى يا كىژى لى نه‌ستىنى، داره‌كى باوینه‌ جه‌ماعاتى

له‌هه‌ر مارى داره‌كى سوپه‌يان ئەدا و، له‌سه‌ر ئىيك داندر و، ئاگر نه‌كراوه له‌ ده‌ورى
خون پى گه‌رم نه‌كرده‌وه و، نه‌نگۆ:

ئاگرى مامه‌ شىرى

هه‌نده‌م لۆ هه‌ربىرى

١٩- **شینه و مینه «لۆكیژ و کوپا»** - وه‌ختى گه‌مه‌كردن ته‌واو ئه‌بوو و، ئه‌و شىنوارى
گه‌مه‌ى ئه‌مانۆ، وه‌كى خانىلوكه‌ يا كه‌پروكه‌ يا هه‌ر تشته‌كى كه‌ نه‌تواندرا دىسا
گه‌ما پى بكه‌ينه‌وه و، درن نه‌ده‌هات خه‌راپ بكه‌ين، شینه و مینه‌ن لى ئەدا هه‌تا
كه‌س ده‌ست لى نه‌دا و خه‌راپ نه‌كا و نه‌نگۆ: شینه و مینه‌م لى دایه، هه‌رچى
ده‌ستى لى دایه، داک و بابى نه‌مايه.

٢٠- **سه‌ر گوڤه‌كا «كیژ و کوپ»** - هه‌ر چه‌نده‌ ئه‌وه گه‌مه‌ نه‌بون وه‌ لىيان ناگه‌راين
بچىنى، به‌را هه‌ر به‌دزى ئه‌چوینه سه‌ر و له‌ تشتا گه‌راين، وه‌كى پارچه‌ تىل و
قوماش و وایه‌ر و كه‌لوپه‌لى خانى و بووكۆكه‌ دروست كردنى. زۆر جا گه‌مه‌ن ده‌گه‌ر
ئاوى جۆگه‌لا و قورئى نه‌كرد ئه‌ویش نابوو.

٢١- **ئىنجى ئىنجىيانى يا مۆريانى «لۆكیژا»** - مۆرىنه‌ بازنۆكه‌ى شكای ئه‌كرا پارچه
پارچه‌ى كچكه‌ نىزىكه‌ى سانتىمه‌تره‌ك يا كچكه‌تر، قۆرتۆكه‌ك دروست ئه‌كرا و،
به‌ده‌وورایى مه‌تره‌كى ئىنجى رىژ ئه‌كران به‌كۆمه‌ر و، به‌هه‌نگوستى گه‌وره‌ پار پىتوه
نه‌ندان به‌نۆبه‌ هه‌تا ئه‌كه‌تنه‌ ناو قۆرتى، ئه‌وا ئه‌وه‌ى له‌ دوايى با ئه‌بىرده‌وه.

٢٢- **ده‌نگى سه‌را (لۆكیژ و کوپا)** - وه‌كى مندار لىك خې ئه‌بونۆ، ئه‌وینه‌ به‌عومرتر
ئینه‌ كچكه‌يان ئه‌ترساندن و، ئه‌يانگۆ ده‌نگى سه‌را دى، به‌راستى زۆره‌ ترسايىن و،
به‌راستى له‌ هاوارن ئەدا و، به‌غار ئه‌چوینه‌وه ماری.

٢٣- **مامه‌ سوپراتى «لۆكیژ و کوپا»** - هه‌موو وىكړا ئه‌سووپاين هه‌تا گىژ ئه‌بووىن،

ئەوی لە دوایین مابا ئەوی بردهوه.

۲۴- بازدانن «لۆکیژ و کور» - ئیکی پشتی خو داناوه و، ئەوانی دی لەسەر بازئەدا
(ههراویشت).

۲۵- دسک و بارشک «لۆکیژ» - وهکی لیک زیزه بوون ئیشارهتەک هه‌بوو پێن ئەگۆ
دسک ئەویش به‌قجیلکی دەستی دده‌وئ خو وه‌رئەدا و، به‌تفی ئەکرد و پێ دادا و
به‌تووره‌یی ئەنگۆ دسک، ئەوه به‌مانای هیچ له‌ مابه‌ینی نه‌ما.

دیسا که دسک ئەبوون به‌ده‌ست و پێی گشکه‌ن ئەگرتن لۆ پشته‌وه و، ئەگەر
ئیکه‌ک ویستبای چاک بیسته‌وه ئەیانگۆ: (حه‌وجه بوو). گشک: ئممم، عه‌مرت
نه‌مینی. به‌را له‌ کاتی پتکه‌هاته‌وه‌ی ئیکه‌ک په‌شیمان ئەبووه ده‌هاته کن ئەوی دی
هه‌ر دوو هه‌نگوستی (قجیله و شاده) ی لۆ راگرت ئەگەر ئی شاده‌ی هه‌ربژارده‌با ئەوا
چاک ئەبوونۆ و ئەیگۆ: بارشک.

له‌ وه‌ختی شه‌ر کردنی ئەوی جن جڕۆکی دابه‌ پتیا‌ن ئەگۆ:

له‌ برسا مردی لۆ گوشتی.

وه‌کی دوو که‌س ده‌هات به‌شه‌ر پێن ئەوی له‌ دیار رانه‌وه‌ستان و هه‌ر دوو نینۆکی
گه‌وره‌یان لیک ئەخشان‌د و ئەیانگۆ:

نینۆکا لیک ئەخشینم دوو که‌سا به‌شه‌ر دینم.

۲۶- حیلانن «لۆکیژ و کور» - هه‌مووا ده‌ست تیک ئەگرت و ئەیانگۆ:

هه‌ سمۆره‌ سمۆره‌... حیلانن

بازی هاو‌یشته‌ چنارئ... حیلانن

سمۆرئ سبکی دارئ... حیلانن

بازی هاو‌یشته‌ چنارئ... حیلانن

چنار له‌ خشخشو‌کا... حیلانن

له‌بو‌ میری په‌رۆکا... حیلانن

میری په‌رۆک چ ده‌ینی... حیلانن

شه‌قله‌ و کتلاقا ده‌ینی... حیلانن

به‌سه‌ر بووکم داده‌ینی... حیلانن

بووکم بی حه‌لارم بی... حیلانن

ده گهر وسوه لارم بی... حیلائی
وسوه لاری دوو گردا... حیلائی
دهی هیتا و دهی برده... حیلائی

یاخو نهنگۆ:

هه ریوی ریوی... هئی
ریوی بی ئیمان... هئی
شهریکی شهیتان... هئی
کاغه ز نه نووسم... هئی
ئه دهم به جۆله... هئی
بی یا بۆ... (فلانه)

بهو شیوهی دووباره ئه کراوه ههتا ناوی هه موو به شدارا ئه گوترا.

۲۷- زولر بولر «لۆکیژ و کور» - چهند منداره کۆ نه بونۆ پیتیان دانان، ئیکیش پیتش
ئه وهی دهست پی بکا ههنگوستی شادهی دهدهوی خۆ وهرنه دا و ئه یگۆ:

زولر بولر توکمانه
عهیسی ماما له خوشناوا
دهگری چاوا
چاوی بهگو هه گره ئهتوو

کتی وه بهر کهتبا دهییا پیتی خۆی هه رگرتبا، هه روا ههتا تهواوه بوو.

۲۸- ناوتنه ههنگوستا - هه موو مندارا ئه وه ئه زانی و، زۆر دووباره ئه کرده وه:

قجیلی، بابه جیلی، دۆره درێژی، شاده نوێژی، ئه سپی کوژی.

۲۹- تۆ که رانی: کتی برد کتی «لۆکیژ و کور» - ئه وهش وه دیار ئه بوو کتی له کتی نازاتره،
کتی ئه وی دی ئه به زاند و، له عاردی دابا ئه نازا و بهقه وهت بوو.

۳۰- حه مه شکتی «زۆریه لۆ مندارای کچکه بوو» - هه ردوو دهستێ ئه گرتن و نهنگۆ:

حه مه شکتی... حه مه شکتی... نه دۆرانه و نه که شکتی... کابانه سه ر بهر شکتی.

۳۱- حه له ق مه له ق - وهختی له ئیشه کی دوو در ئه بووین و نه ن ئه زانی کتی هه ربژترین

نهنگۆ:

حه له ق مه له ق، دنکی (دمکی) له قله ق، کیسه ر که مبه ر، یا پیغه مبه ر.

۳۲- غاردانى «لۆكىژ و كور» - زۆربه ههموو مندارى گهړه كى خړه بوونو، جيتيه ك نيشانه كرا، كه بگه يى و بگهړيتيؤ ئهوى ئيكه م با ئهوا برديه وه.

۳۳- چاوم- وهختى دووبهړه كى له سهر تشته كى پيدا ئه بوو، ئه وه ئه گوترا:

چاوم چاوئ دووپشكى... له ناوه ندى رابشكى.

۳۴- داخوازى- لۆكىژا بوو وهكى دوو ستيكه ك ليك خړه بوونو، ئيكه ك دهاته پيش و ئه يگو:

ئه حمه د ده بانى كه تيه... جيغه ي له چاوى كه تيه... ئه رى كه سم پى ناوى، كه سم پى ناوى كيژانگو نه بى.

۳۵- وهدا شانى «لۆكىژا» - (۳) يا (۴) كيژ ويكرا دهستيان له سهر ملتى ئيك و دوو دانا و ئه يانگو:

ئهن و تو وهرداشين

به بهرگ و قوماشين

ئهن و تو ههوينه

به كراس و كه ويينه

كيژا

با ويخوينه

۳۶- هندر حو «لۆكىژ و كور» - كه داره ك يا پارچه تهخته ك به پيچيه واندهن له سهر ئيك دانان و ئه نگو:

هندر حو... گهنم و جو.

۳۷- توپانى- فوتبالي لۆكور... توپ توپانى لۆكىژا:

توپى توپانى ههموو نهوع هه بوون، هه رزان هه تاكو گران هه وه كى:

باغه، نايلون، هفت بهرگ، ئيسفهنج، لاستيك، له هه ما باشتريان توپى هفت بهرگ بوو.

زور جاريش وا بوو بهخون دروسته كرد به داوه بهنى، يا به پهرؤكا، وهيا به كاغه زى توپانى زور جوړ هه بوون و، ههركه سهى به شيوهى خو، بهرا ئهوى زور باو بوو ئه وه بوو:

ئه وهل ته حريك، فه مى، زهيفا، ليني وهر... ئه ديك، ده بكه، يا من... ياسر!

قوچکه، سادر... خاسر... دور، ئیجا هەر وشهیهکی که ئەنگۆ ئیشارهتەکی ده‌گەر دابوو هەر وه‌کی:

ئەو لە... دەست پێکردن
 تەحرێک... نا با پێن جوولاندا
 فەمی... نا با قسەن کرد با
 زەیفای... دەستا لێک بدەین
 لێ وەر... دەستا لە پشتهوە لێک بدەین
 ئەدبک... پێی راستەن لە عاردی دابا
 دەبکە... پێی چۆنەن لە عاردی دابا
 یا مەن... بە دەستی راستەن لێ دابا
 یاسەر... بە دەستی چۆنەن لێ دابا
 قوچکە... لە پیشەوێ هەردوو دەستان وێکرا دا با (لەوول دابان).
 سادەر... دەستان لە سەر سنگ
 خاسەر... دەست لە سەر تەنیشتا
 دۆر... خۆ وەر سووراندنەو

(له‌بەر تی‌که‌راوین ده‌گهر عه‌ره‌با و مامۆستای عه‌ره‌ب فی‌ری‌گۆرانی و یاری عه‌ره‌یش نه‌بوین).

۳۸- کیتل کیتلتی «لو کورا» - بوردی دریت و پتو بیهک دهعاردی نه‌ندران و ،
 به‌دووری (۴) یا (۵) مه‌ترا به‌بهردین ده‌اویشتنی، جا شهرت بوو له‌سه‌ر
 هیت‌خستن کیتلی.

۳۹- به خت تاقیکردنه وه- به گوره حاجیله ی... ئا یا نا.

۴- دھسروکانټي «لوکيڙ وکوپا» - بازمنه کي مندارا دروست نه کرا، ٽيکي دھسروک وي
 بوو، له دهوري مندارا نه سپوراوه و نه يگوټو:

هه ږیوی ږیوی، وهکی باسډ کرد، یا به عهره بی نهنگو:
 ټیل ثعلب... مندارا نه گټپاوه و، نه یاننگو: فات فات... و دیلو (زیلو) سابع لفات.
 هه روا دهر وک له پشته کئی داندربا، نهوا نهو وه بهر نه کهت و، له دووی غار نه دا
 و دانیشته، هه روا دوو بارا کراوه.

٤١- يەل عومارە «لۆکیژا» - پێژەکی کیژا لە (٢) هەتا (٦) دەستیان لەسەر ملی ئێک دانا و، ئیکیش ئەبوو داخواز و ئەیگۆ:

الله صبحکم بالخیر، یالعمارة العمارة

ئەوانی دیش ئەگێراو و، ئەگۆ: الله صبحک بالخیر، یالعمارة العمارة

نجی علی بابکم، ونکسر ابوابکم

ما نعطیکم هی، الا الف ومیة

ونشاو جیرانا، (فلانة) عروستنا. هەروا دووبارە ئەکرا هەتا تەواو بوو.

٤٢- شەڕ گەرەک «لۆکور» - زۆر جارا ئەبوو شەڕ گەرەک، بەراستی کارەکی خەرابوو بەرا ببوو نەریت.

هەر مندارەکی چی و دەدەست کەتبا هەر لە دار و مەترەق و تەفەنگۆرە و دارلاستیک و بەردەقانی و، هەردوو لا باش پێک وەردههاتن، هەتا هەندەک جا ئینزباتی پۆلیس ئەکەتە ناو و براوی یە کردن. (زۆر جار برینداریش ئەبوون).

٤٣- توتن و سماق «لۆکیژ و کور» - دوو دوو دەستیان تێک ئەگرت و، خۆیان ئەسووراندوو و، ئەیان گۆ:

توتن و سماق... نانی گەرم.

٤٤- پەتکانی (شەریاتی) «لۆکیژ و کور» - بە گۆرسەکی کە هەردوو سەری ئەگیران و، با ئەدران بەجۆتە یا بەتاکە خۆیان دەناو هەر دەهاوێشت، یا یاری گۆرس پراکیشانی پێ ئەکرا داخووە کێ ئەبەزاند.

٤٥- پەلیکانی - زۆری لۆکور بوو، بەدارەکی درێژ دەبیا دارەکی کچکە (پەلیک) هاویشتبا ئیجا چەند دوور رۆیشتبا باشتەر بوو.

٤٦- شیوێ قورانی - زۆری لە رۆژنە بوارا کیژ و کورپنە گەرەکی خەرەبوون، وەخۆ کەتن سەیرانەکی بکەن، هەر ئێکەکی تشتەک دەینا خواردنی سەرەکیش ساوار بوو، هەر ئێکی تشتەک دەینا وەکی: ساوار، روون، ئاگر (نەفت و شخارته) خێ، ئاو، هەروا بێن گومان شەکر و تۆ چا و قۆزی چینگو ئیستکان و مراک و سێنی، بێجگە لە رایەخی، کە تەریس یا حەسیر بوو.

سەیرانۆکەکی خوش پێک دەهات، بەرا زۆر جا ئەبوو شەڕ زوو تەواو ئەبوو، یا هەندەک جا ئەبوو باران، یا خواردنەکە سوور (سوێر) ئەبوو یا ئەسووتا، یا بۆن

دوو کهره بوو بهرا وهکی تیر و پرین ئه خوارد شاییه کی خوشن ئه کرد و ئه وه نه گۆ:

کیژ کیژم له رواندزی

لی دینی دینا من

بۆنیان بۆنی نیرگری

خاتوونی زهریا من

کیژ کیژم له ههولیری

لی دینی دینا من

بۆنیان بۆنی کنیری

خاتوونی زهریا من

کیژ کیژم له بهغدایی

لی دینی دینا من

بۆنیان بۆنی نه عنایی

خاتوونی زهریا من

کیژ کیژم له تهق تهقی

لی دینی دینا من

سینگیان وهکی مه ترهقی

خاتوونی زهریا من

٤٧- ناوی خۆم وه بیره- ئه وهش ئه کرا و ئه گو ترا وهکی په یانه ک قسه ک له مابهینی

دوو کهسا باوه نهن ئه ویست ئه ویدی پی برانن ئه نگۆ:

ناوی خۆت وه بیره...

وه رام: بهری... ئه ستوارکه: کولیره ی. هه نجیره.

٤٨- کوپ له ناو کیژا- زۆر جار کوپ دهاته نه ناو گهمی کیژا وه لییان تیک ئه درا، کیژا

چ پی ناکرا و، هه ما ویکرا ئه گۆ:

کوپ له ناو کیژانه باوی قالۆچانه

به هه ندی کوپ ئه په وینۆ ئه رۆیشتن.

٤٩- به گم و به زم «لۆکیژ و کوپا»- مندارا به ریز پشتی ئیکدیان ئه گرت و، دوو

منداریش (ئوهی په که هه راش بان) دهستیان تیک ئه گرتن و، بریندیان ئه کردن

(پیتیان ئەگۆتن دەرگهوان) ئەو مندارەى كە وهپیش پیتىژ ئەكەت، ئەيگۆ: ئەمە هاتینه لۆ باخچى پاشای دەرگهوانیش ئەگۆ دوهەرن، دیسا ئەيگۆ:

به چ بێم بەگم یا بەزم؟ وهكى وهرام (بەگم ئەبوو). ههـموو وێكرا بەگمەگم ئەویشتن دهبەن دەستێنە دەرگهوانى، ئەوى لە دواى با ئەگيرا، ههـروا دووبارا كراوه.

به (زمى) ههتا مندارهكان ههـموو ئەگيران و، تهـواو ئەبوو.

٥٠- **بەردانى يا دارانى**- ئەوهش دەبیا بەس دەست لە بەردى بەردى هەر لەكێندەرابا، ههـروا بەنيسبەت دارى يا عاردى... هتد.

٥١- **ناش ناشۆكه «لۆكيز و كور»**- ئەوهش گەردۆكهكن بەقوروى يا بەزىخى (لم) تەڤ كرابى دروست ئەكرد، ههـر بەخۆن دنكه مۆريەك يا پارەن دناو ئەنا، ههـر بەسەرن ههـرەگۆ، بەههـردوو دەستا لە گەردۆكهـن ئەخشاند ههتا بەخۆشەق (ئەكراوه) ئەبووهـوه پارەكهـى لى وهـدەر ئەكهـوت خۆش بوو.

٥٢- **ئانا پانا**- وهكى جارهكى مندارهكى بايهك لى بەربيا، كهـس ناگۆ ئەمنم ئىجا ئەوه ئەگۆترا:

ئانا پانا لپانه... ئەحمەد وهـردى شىخ سانا... ئان پان پف.

گەلەك جا ئەوى نەش كەردبا، پیتوا بوو و، ئەگريا.

٥٣- **جۆلانه**- ههـر جێيهك وهكى كاريتى ههـيوانى، يا ئى بن دەرگهـى، يا بەقادرمهـى، يا بنهـدارى لە ههـوشى (دارهـتوو)، كهـ بەكهـلكى جۆلانى با ئەوا گوريسهـكيان لى ههـرهـواسى و جۆلانى ئەكرا. ئىجا ئەوه دەگەر ئەگۆترا:

جۆلانى... حيلانى... دهـگەر وهـش كهـ لە ههـيكهـوه چاون وهـ كۆلارهـكى يهـكهـت ئەنگۆ:

كۆلاره... دمكى سۆرت دياره... جوجكا مهـخۆ بواره...

٥٤- **دنكه برنج (گهـنم)**- كهـ گهـمەن دهـگەر منداری كچكه ئەكرد و ئەن غافراندن بەو شىوهـى پانىيى لەپن ئەكەردوه و، ئەنگۆ:

دنكه برنجەك لێره بوو تەيرەك هات و بەردى...

لە قجیلی را دەست پێكرد و ئەنگۆ...

ئەوهـى كرى... ئەوهـى بەردى... ئەوهـى لێنا... ئەوهـى خواردى... ئەوهـى گۆت نايیيهـ دزى باخچى پاشای؟ لێره بەهەر پێنج ههـنگوستا وهـسەر ئەكهـتین لۆ گهـردهـنیتو...

قیدیله (ختوکه) ن ئەکردنۆ له گهردهنۆ... منداریش زۆر پیتی خوشه بوو زۆر بهدر پێ ئەکەنێ.

۵۵- **فری فری قهل فری** - ئەوهش مندارا دەسڕۆکەک دانا یا ههروا له سههر عاردی، که گڕۆیهکیان کردبا، به ههنگوستی شادهی برندیان ئەکرد و، ئەیانگۆ:
فری فری قهل فری.

۵۶- **تەرە میژوانی** - زۆریه ی بهزستانا کرا، ئێکەک پشستی خۆی داناوه: ئەچهماندووه و، دووش ههر ئێکی له لایهکی و پێینه خۆیان دهسههر پشستی ویا دادهینان و، ههچهیان لێ کرد.

۵۷- **فریڕۆکه «غورهبا»** - ئەوهش به کاههزی پهنگاو پهنگ دروست ئەکرا و، وه بهر ههواى ئەدرا و ئەسوورایهوه.
جاروبار ئەوهن لێک ئەگێراوه:
ئەنگۆ بری:

مهسینه... داک و باووت بچه مهکه و مه دینه
سینی... ژنا مام وسینی

شێوهیهکی دی له سوچهت و گه ما:

ئەوی درۆیهکی کردبا ئەنگۆ: درۆزن... کلکه بزن

یا ئەوهی گه مهی تیکه دان ئەنگۆ... تازی قون به رهوازی

بهوهی زۆر توورا بوو ئەپۆشت.

ههروا وهختی گه مه کردنی وهکی ئێک له جێیهکی برنڤاوه ستابا، به دهنگهکی برنڤاوه گۆ:

ئەمن له قهراتی، ئەنگۆ له گوواتی.

له لایهکی دی مندار گه مه پێکران (پێ رابواردرا)، له لایان ئێنه له خو گه وره تر وهکی:

که مندارهک ئەناردرا لۆ حاجه تهکی... پێیان ئەگۆ:

بری... قاسیدا گو خوارد.

ههر وهکی مندارهک له جێیهکی دانیش، یا وهدهر ئەکەت، ئەیان گۆتی:

مه ته لۆكه:

زۆر له مه ته لۆكه و هه رهه نا به شه وینه زستانا له بی ته له فزیونی، ئه ویش ئه وه
هه ندهك له وانه بوون:

- سه ربان و بن بان، چار مه پ و شوان.
- سندوق سوله یان، له ده شته کی پان، غه رب پاره ستای.
- ئه ولا دیوار ئه ولا دیوار تیتی دایه سه گه کی هار.
- قابه کی زهرد پره له دنکه بهرد.
- شه معونی دوو قون.
- ئیک له و شانیه خوارئ له بهرام بهری مه ته لۆکی خوی دابنئ:
- قه بر، باگوردان، زمان، هه نجیر، ده ست.

پواندز و

هەر چار وهرزینه ساری

زستان: پلهی سهرمای ئهگهییسته (۱۵) ههتا ۲۰٪ له ژئیر سفر.

وهکی ویستبان ئاووههواي پوژانه بزانی سهرن ههردهینا و تهماشای چیايی کورهکینه کرد... ئهگهر ههوری رهش و شینی وهپیش خو دا و، دموچاوی لیک ئه دان... ئه نرانی ههوا تووشه و ئه بیته باران خو ئهگهر ساف و ئهستیرا له عاسمانی مهله کردبا، ئهنگۆ: عاسمان چهقی و ئاووههوا خو شهیی...

زستانی پواندزی تهقسیری نا کرد، هیچی تی نا دههیتشت... هه مووی گوریه کردی، بگره ههر له بارانی و بهفر و تهزره و برووسک و شریوه و، ههتا دونیای ئهکرده قور و چریاو و شهخته و بهفر و شلتاو.

له بهر ههندی له ترسی س و سهرمای، پیش زستان وه ژۆری بکهوی ههر کهسهکی له لای خۆ خۆ لۆ حازره کرد.

دار، بهگیشا داندرا، داری سۆبا بهجودا و دارینه نان و شیو و کۆزا (جل شوشتن) بهجودا، پهلوکه و چیلکیش له لایهکی دی داندرا.

دار شکین و دهدهست ناکهت، وهکی ناویان بهخیر:

عهولا کلی، مام نهبی، مام خدر، تیلو، زۆی دیش... وه له ههمان کات ناماده بوون لۆ بان گیران و بهفر مارینی.

دهبیا... کوتک و بهفرمار و کا و باگوردان هه موو مارهکی هه بانا.

سۆبهی داری و مهقهره و ئهستی و پهنگرگر و گومگومی ئاوی و ههوت جوش و مهسینهی سفر، ناماده کرابان ههر ئیکی له وهختی خو بهکار دههاتن.

گومگومه: له سههر وینهی دۆلکهی ئاوی گهوره بهردهوام له سههر سۆبهی داندرا، ئهگهر گومگومه نهبا نهوا تهنهکی ئاوی یا مهسینهی سفر بوو، ئهویش بی گومان لۆ ناماده

بوونی ئاوی گهرم لۆ دهستنوێژ و پیتیستی دیکه.

حه وجۆش: دۆلکهکی کچکه و رهش و قورس (له ئاسنی داریژرای دروست نهکری)،
ئهو هه وجۆشه ده بیا له بهر گۆرکی و پێش سۆیه و مه قهرا با، ئاوی گهرم هه بی لۆ ههر
پیتیستییهکی.

گره گرێ سۆیی دارا دهنگی خوش دههات (خهوی پشت سۆیهی زۆر خوش بوو)...
مه سه لهک هه بوو ئه یانگۆ:

وهکی گره گرێ سۆیهی دیت واته زۆر بهر ئه باری بهفری وهکی لی کرد ههر له مانگی
دوانزهی دهست پێ کرد ههتا دواي مانگی دوو، ههندهک جا ههنده ئه باری ههتا عهد و
عاسمانی داپۆشی به بهرگهکی سپی و جوان، رواندز وهکی بووکی بهرگ سپی لی
دههات، جوانتره بوو وهکی ههتاوی لیدا، تۆیه بهفر له هه موو لایهکی دههات کهس تووره
نابوو.

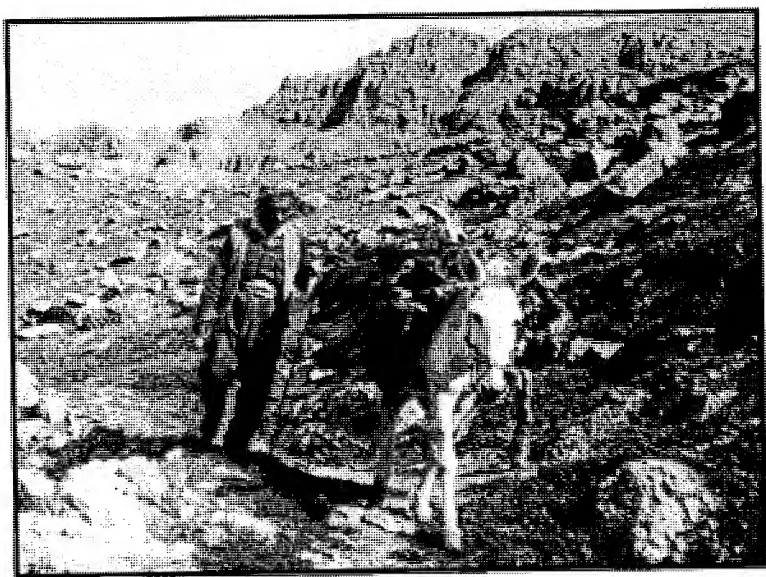
بهفر، به مندارا نهگوترا وهکی جاری ئیکه م ئه باری نابی بخۆن چونکه کسوکی
(سهگی) خۆ تیهو دایه.

پۆژ نه بوو چهند کهس نه کهونه خواری... ئاوی بهلوعه و کانی و کویا ئه به ستران
شهختی بهفری به سیواندا و داروبارا هه رهواسران...

بهفری سه ره پهرژینا زۆر بهتام بوو به تایبهتی وهکی تیشکی ههتاوی وئ کهوت، بهفر
به دۆشاوی خوش بوو، وهکی بهلوعه نابوونه زۆر جا بهفرن ئه تاواندهوه، ههتا ههندهک
ئاو وه دهست گیره کهت.

سۆیهی دارا وهکی داکهت هه ره رینجیدرا به ئهستیوی و مقاشی ده مه قه ره ئی بهرمیر
(بهرمیل) یا ئی به قورێ دروست کرای ئه کرا، ههندهک جا پهنگرینه گهوره ئه کرانه ناو
ته نه کهی ره ژووی سه ری ئه گیردرا ههتا سارد ئه بوو و ئه بووه ره ژوو، ئاگری ماوهش
بهحه مدی خۆسارد ئه بووه و ئه بووه مشکی (خۆله میش) مشکیش بهو عاردهی واکرا،
که ئه ییه ست ههتا له سه ره شخه تی هه ر نه زه لین. خۆره میش هه روا به کار دههات لۆ کۆزا
(جل شوشتنی) پیتیانه گۆ ئاوی زرکی گۆیا جلک زوو پێ پاگژ ئه بوون، بهرامبه ر تایدی
ئهو زهمانهی بوو.

به زستانا هه ر رادیۆن هه بوو، ئیجا شهوینه درێژ بیجگه له سه عی کردنی بهحه کایتۆ
مه سه له و هه ره هینانان ئه برده سه ره به تایبهتی که به گه رانا ئه چوونه کن ئیکدی. له لایهکی
دی خه لیفهش جه ماعه تی پیاوای خوشه کرد به سوچهت و به زم و په زمی.

دارهینان له ده‌ریی شاری

بوار - به‌هار: ناخر ئۆخرینه زستانی، که به‌فر هیشتا له‌بن سیوانده و کهند و سیبه‌را ره‌ش نابونۆ که بوارێ خۆ وه‌ده‌ر ده‌ینا، ئاووه‌وا و چل و چیا و ده‌شت و دۆر هه‌موو وێکرا نه‌گه‌شانه‌وه، هه‌تا نه‌و‌رۆز ده‌هات گیای سه‌ری خۆ به‌ته‌واوی وه‌ ده‌ر ده‌ینا. پێشی هه‌موو نێرگ‌ز و گوره‌ ماستا، لێره مه‌سه‌له‌ک هه‌بوو ئه‌یان گۆ:

نێرگ‌زی حه‌یا س‌زی، لێناگه‌ری بوار ب‌زی

بوارا هه‌تاوی هه‌ند خۆش و گه‌رم‌ن، ئه‌وی ئیشوک‌اری نه‌با له‌پیش هه‌تاوێت ئه‌دیته‌وه وه‌ ئه‌وه‌ی پیش هه‌تاوی له‌ ئیدی گرت‌با ئه‌و به‌یته‌ی لۆ نه‌گوت‌را:

سیبه‌ر گ‌ری... له‌ قادری... هه‌وشۆ م‌ری... کفنی گووبی... مه‌لای جووبی... واته‌ پرۆ و سیبه‌ریم لێ مه‌که.

هه‌روا مه‌سه‌له‌کیش هه‌بوو ئه‌یانگۆ:

سپی ئه‌چنه جێیی ئه‌سمه‌را... ئه‌سمه‌ریش ئه‌چنه جێیی که‌را.

زۆر جا له‌ بوارا ئه‌بووه باران و ش‌ریوه و به‌فر وه‌ ته‌واوه‌کیش ئه‌باری به‌را هه‌ندی پێ ناچوو ره‌ش ئه‌ب‌زوه لۆ وه‌ش دیسا مه‌سه‌له‌که‌ک هه‌بوو ئه‌یانگۆ:

مانگی ناداری، به‌فر بباری، هه‌تا گێیی داری... نامینی هه‌تا هیواری.

کارتی گیزنا نهوړوژی له رواندزی

که رۆژا ههتاو نه‌بوو، بگره له‌پیش ده‌رگه و سه‌ریان و به‌ریانگ و کۆرانا هه‌تا سه‌ر شاخا و به‌ریاخچه و سه‌ر توپتی و بی‌سر و خه‌ره‌ند و نه‌وبه‌ری خه‌ره‌ندی و گه‌ری و مه‌لا و سووشیخا و ئیجقه‌را و قه‌راتیلۆکا، پره‌بوون لۆ سه‌یران و رابواردنی، هه‌نده‌ک جا چوینه زتیوی یا شیخ هه‌سه‌نی به‌سری یا بانه‌زۆکی.

با نه‌وه‌ش له‌بیر نه‌که‌م به‌ر هه‌تاوی به‌رده‌رگه‌ی خۆشترین جی بوو لۆژنا هه‌ر ئیکی خۆی به‌ئیشه‌کی مه‌شغوله‌کرد وه‌کی ئۆبه، چینی کراوی ره‌ه‌ندا، گۆری، نه‌خسونیگاری چه‌رچه‌فو بالیفا و به‌قسه‌ی خۆش و به‌حسێ عه‌رش و

قورشی نه‌کرا... ئه‌وی لێ تێپه‌ری با بی په‌لار ده‌رباز نابوو، به‌تایبه‌تی له‌گه‌ره‌کا (قۆزکی).

بیتجگه‌ له‌وانه هه‌مووی بنیشتی کوردیشیان نه‌جوی، یا گوره به‌رۆژه یا رپواس یا باویو و جه‌قیله‌یان نه‌خوارد، ئه‌و یانه‌ش تایبه‌تی بوو هه‌ر گه‌ره‌که‌کی جیه‌کی تایبه‌تی هه‌بوو و ناویان لێنا نادیه‌ ژنا.

بارانی بواری: هه‌نده‌ک رۆژا هه‌تاو خۆش نه‌بوو لۆ چوونه ده‌ری و سه‌یرانا و هه‌نده‌ک جا هه‌رلیتی نابریه‌وه، به‌تایبه‌تی وه‌ختی نه‌ورۆزا، هه‌ره‌ستاین ناوی (٤٠) که‌چه‌ران نه‌نوسی و له‌به‌ر بارانی دانا هه‌تا بیته هه‌تاو سه‌ری که‌چه‌را پتی به‌سووتی.

هه‌ور و برووسک و بارانی به‌رپژنه و گه‌واره گه‌له‌کی لیکردن، بارانه‌کی لێ نه‌کرد پشکی هه‌ند گه‌وره بوون قه‌پاغی یه‌کرد پیتی نه‌گوترا بارانی (سه‌ر به‌قه‌پۆ).

گور «گول» ینه بواری: نێرگز و گوره ماست و په‌له‌زی و شلیر و میلاق و کنیر و گوره فه‌قی و سمبل.

گیا و شیناییش (گیاوگۆز) کاردی و قوراده و سێ به‌سکۆره و نه‌سلیترک و که‌نگر و

هەندرتشه و قەلەندۆر و پتواس و مام پتواس تەرەقەزوان و گۆرمزە و کووزەرە و گێزەل و ترشۆکە و چەقێلا و تەرەباوی.

گیا بەتیکراییی ئەوہبوون:

قجیلا، مام دەرزیلە، پێ قەل، پێ مریشک، کەرەشە، خەرەلە، تۆرکە، پونگ.

بلاروک لە بوارەکی دەرەنگ (سەری ھاوینا) وێراگەییشت.

ئەوانە ھەمووی بەرھەمە چیاو دەشت و دۆر و لات و بن کەویا بەفرا بوون.

ئەوشینایانە کە خەرکی گوندایان یا ھەر لە رواندزی بەخۆ ئەچونی ئەوی لە خۆیان زیاد بە ئەوان ئەیان فرۆشتنەوہ.

نێرگزا دونیا پری بۆنیان ئەکرد ھەر ئەوێ کیوی ھەتا جۆرەیی و سێ تەبەق، شلیتری چاو فرمێسکیش، کە ئەنکری پیش ئەوێ دەبە ئاوی بنین دە دەستی خۆن ئەگرت و بان ئەدا و بەسەرن ھەر ئەگۆ:

شلیترە مەگری مەگری

وێکرا بچینە قەبری

قەبری تەنگ و تاری

پەر لە مشک و ماری

مشک و مار حەزیایە

خۆی لە رمبێ دایە

رمبێ ھوکا ھوکا

بردیان جۆتا، بووکا

جۆتە بووکێ میری

بردیان لۆ ئیقسییری

ئیقسییری قەرانتی

ئەحمەد بەگم گاتتی

دوو دەسڕۆکام داتتی

دە سڕۆکی ھەورییە

لە برینیم بەستییە

برینی گامیشا

بردیان دا قهریشا

کۆتک وهرگه رایه

برای له من دایه

ئه من چ خه تایه

لاتی بهرده قوچی بهبوارا زۆر له قوراده و پیفۆک و گیتز بهلن لی دهینا.

نه ورۆز: وهکی ههموو نه ورۆزا، نه ورۆزی خۆن نه کرد به ئاههنگ و سهیران، بهرا ههندهک جا نه نه توانی له بهر دۆژمنی به ئاشکرا بکهین، ههر له ناوه خۆن پیروژ بایی لیکه کرد، بهرا زۆرن که یف دههات، که پیتشمه رگا ئاگریان له سه ر چیا یا نه کرد نه وه.

چار شه مه به ده ر: چار شه مه که پیتش نه ورۆزی چوار شه م رۆژی پشودانی کوردییه، وهکی ههینی. ئه وه زۆر که ون بوو، که ههفته که پیتش نه ورۆزی ههندهک وه خۆ که تن ئه چونه ئه وه بهری مه لا وسو شیتخا، یا ئه وه بهری گه ری، پاشی نیوران ئی وه خۆ که تنو هه ر ئیک ی ده سرۆ که کیان پر له خوار نه کرد و (نان و هیلکه و په نیر و چا) و، ئه وی خوای کرد با نسیب هه تا هیواره کی درهنگ پیتش بانگی مه غریبی جا هیدی هیدی وه سه ر ئه که و تنۆ وه.

په وه ند و خیر «خیل»: کۆچه ر: سه ری بواری وه ختی زانی مه ر و ماراتی، په وه ند و خیر دههاتن له دهشت و دۆرا لۆ وه سه ر که تنی زۆزانا، چه ند هه فتا کۆچ و کۆچ باری خۆ بان داکوتا و په شماری په شیان له بنیی هه ندرین و زۆزکا هه ره دان، ههندهکاش له ئه شکه فته جیتیش ئه بوون. خیر و به ره که تیان ده گه ره خۆ دهینا، بگه هه ر له ماست و په نیر و لۆر و سه رتوو و نویشک هه تا فرو و شیر ی.

سه بهینا زوو، ده گه ر دهنگی که رو باری و مامه له کردنی وشیا ره بوو، ههندهک له بیروناش پاش نیورانا وه ده ره که تن، به ته نه کا شیر بان دهینا لۆ فروشتنی، ئه یان فروشت سه ر به سه ر به ده خرو دانی، یا به شووشی (بوتلی) به (۲۰) فلو سی بوو، زۆری هیوارا شیر به برنج یا مه له بی یا که سه ته ری پی ئاماداکرا. بهرا له هه مو ی خۆ شتر ماست و په نیری سرتشمه ییا بوو.

ماستی بارهکیا و مام حاجی - حاجیله تیزاوی: مام حاجی (خه لیفه) شیان پی گۆ ئیک بوو له مریدینه کانی هی رانی، زۆر سو حبه ت خۆش و به ریز بوو، هه موو که س

مه جیرس (مه جلیس) و قسه ی پێ خوش بوو.

مام حاجی چاودێری به له دهیه ی بوو، زۆر به زه بهروزهنگ بوو به رامبه ر به پاک و ته میزیی بادی و (جام) و په رۆکی سه رماستی، ئه وی پیس با ماستی به بادیه وه فرادا.

بێجگه له ژنه باره کیا، له گوندینه دیکه ش ماستیان دهینا وهکی:

له کهورینی، باشتیا، گوانی، کانیه قوړی، ئه وانه و بارهکی چار فه سلتی ساری یان ماست و سه رتوویان دهینا و هه موو ده می بازارێ رواندزی پێ ئاوه دان بوو، بێجگه له وانه ش، له مارا له ناوه خۆ، هه نده کا چێل هه بوو، که له خۆیان زیتر با ئه یان فروشت، وهکی ماری خار مه دۆ و مام مه ولودی.

هاوین: هاوینی... دار و بار زی پینی

باخچه و باخچۆکه، گازیۆ و سه یرانگه، هاوینه هه وار، هه موو ئه ژیا نه وه.

هه ر له بێخار و جوندیا و، گه ری عه لی به گ و، پێ پر و خاره ره شی و هه تا ده ریه ند و رایات و ناوپردان و زینۆ و حاجیۆ مه را، ئه وانه هه موو به راستی جیتی حه سانه وه ی بوون.

هه روا بێته وه، هێواری رواندزی به یشان دنی ئه یرازاندرایه وه، به ربان و سه ربانان و حه وشه یان گور و روحان به ئاوه ساردی گه ری میگری ئاوه ئه دران، کولله سپیه کران له سه ر چاریا و قه ریۆلا و ته ختی شه ش پارچه.

سه ری هاوینا، په رژین و که پر و سابات دروسته کران، جا چ به قیسیپ و تانۆک چرووی با، یا به حه سیری، هه روا ئه وه ش له بیر نه که ی، که هه یوان و هۆده و هه موو دیوار سپیه کران به گره سپی (گره کی تاییه تی) بوو په نگ و بۆنه کی خوشی یه دا.

زۆربه ی له حه وشا نه وست، له باتی ته خت و قه ریۆلا که په رۆکه کی نه ویه لۆکه دروسته کران به چرووش دا پۆشرا و خه وی خوش بوو و، شیه ی به رچا و بوو.

باخچه و شینایی: چه ند باخ و باخچه هه بوون، که رۆژانه بازارێ رواندزی ئه ژیا نه وه، یاخۆ به خۆ ئه چوینی به تازه یین لی ئه کرد نه وه، وهکی: کدو، باینجان و بامیه و ته ماته، سرق و که ره وز و دۆراغ و ته ره پیواز و سیر و... هتد خاوه ن باخچه کانیش ئه وانه بوون: ده ویش ره شید، سه له خان، حاجی کورده، مسته فا ئاکۆبی، باخچه وانی زه ویی حاجی مسته فا قه سابی، حاجی غه فوری و زۆری دیش.

ته ره و خواردنی شیناییش له گوندینه ده ور و پشتی رواندزی ده هاتن وهکی له:

وہ پیرم دینو

ٲاڪوٽيا و فہ قيانٲي، گہرہوا، گہرہک، سہرا، ھہوڊيان، زيوہ و جيتراوٲي و خہليفان و يارہکا (سہري) ... ھتہ.

ئەيانگو:

ټاروټ هه وديانې، تهماتې فەقيانې، پياواز و سيري خەليفانې، سيو و حەلوکە و زەردەدروټ ټاکوټيا و گەرهوا، گيز و ميژ و له تکي پوسټي، توتن و سماق و هه ننگوين و ههمو جوړه هدرمي و سيټونه بارهکا (سهرې) و، به فرې هه ندرتي.

ئەوھش لە ھاوینا باو و دیار بوو: زۆریەیی بووک و شایی و زەماوەند، خانی دروست کردن و ئاوەدان کردنەوه. جاروباریش لۆ دەمایەکی (ماوەیەکی) کورت بارانەکی بەریتنەیی لێ کرد.

پاپییز: به پاپییزا خدرک و دهخوئه کهک و رزق و دهخرودانئی زستانی (ساری) عه مباریانه کردن، ناووههوا خوش ئهبن و پشوودانیش تهواو ئهبوو، بهرهو مهکتهب و کاسبکاری، رایبیهموو زهخیره، خهم خهمئی گهنم و ساواری بوو.

گهغی ئیتالی دهنگ گهوره و بئی سننه (ذنکی رهش نهبن) نهوا نهو باش بوو، ئیجا چ بهحه مباری یا بهعده بانهی یا بهکهری، تهگه یه ندرا مارئ ههروا گهغی قهنده هاری لو هاردی، باش و بهقه وهت بوو.

هەر هەندەت ئەدیت مەنجهري پەشی گەورە لە گەرەکی وەدرەکت ئەوی دەست پیکرد دەیهینا و ئەوی لە دوایێ با ئەوا ئەی بردهو، یاخو گەرەکهکی دی دەهاتنی، هەروا هەتا پاییز وە درەنگ دەهات، کەواتە پێشی بارانینه کە پرە شینێ و هەورینه بشیمان.

وهختی مه‌نجر داندر، نه‌بووه گـیژنـئـی مندارا، هه‌رنـئـیکـی به‌خۆ و به‌قـابـه‌کـی (سـنـیـه‌کـی) راوه‌ستا هه‌تا گه‌م نه‌بووه دانوو، جا هه‌ر که‌سه‌ی به‌شـئ خۆی وه‌ر نه‌گرت، خۆش بوو شه‌کر یا خـیـن پـی وه‌رده‌کرد.

کاروباری ساواری هەر له کوراندنێ ههتا گیرانی زۆری به زیاره (ههروهه) بوو وه ههنده کيان نه برده ناشی یا له ماری به عهمه لهی ژن به رتیه نه چوو و ناماداکرا.

ئەو كەسەي، كە ساواری لۆئەكوترا بەزبارە، دەبیا ڕۆژەك پېتش ناگاداری ئەو كەسانە كرابان، كە تايەتەي بوون بەزبارەي، ھەروا دەبیا كوتك و جۆنەي و دەسكە جۆنەي نامادە كرابان، ئېجا ھەر لە ھیوارەيەكی زوو دەست پێ ئەكرا ھەتا شەوێكی درەنگ بەگۆزانی و چا خواردنەو و خواردنێ مێوێ پاییزی و قسە و گەتوگۆی خوش و لاوك و ھەیرانا،

ساواره که به سوپاسه وه نه کوترا.

لۆ ساوار هیتێدنی، ئەوا ژنی تایبەتی هەبوون «زۆربەیی ئەوانەیی که نان و کۆریان (جل شوشتن) ئەکردن. رۆژەک پێش دەستارێ ناماداکرا، جا چ بەرۆژەکی یا زیاتر هەموو نامادابوو.

بەپاییزا، هەرچی خوای دابا لە سه‌وزه و میوه‌ی هیشکه‌کران، بگره‌ له‌ ئاوێ ته‌ماته‌ی (دۆشاوی) ته‌ماته‌ی، هه‌تا کدو و باینجان و بامیه‌ و که‌ره‌وز و قه‌زوان و بنه‌وشوکه‌ و برێشکه‌ ئاماده‌ ئەکران و ئەکران.

هه‌روا نیسک و نۆک و ماش و برنجی سیده‌کا و ده‌شتی هه‌ریری (سێ مانگی یا شه‌ش مانگی، گیز و هه‌نگوین و په‌نیر و که‌شک و له‌تک عه‌مباره‌کران).

له‌ کاتی ساوار کوراندنی یا ئاوه‌ ته‌ماته‌ ده‌ره‌ینانی، ئەوانه‌ له‌ جیرانا وه‌ر ئەگیران: جاجم، به‌تانی، یا کلیم. وه‌ ئەوه‌ی لۆ راپه‌خستنی بوون، هه‌روا ته‌شت و مه‌نجه‌ر و سینیی سفری و فاقۆن، لۆ دروست کردنی ئاوێ ته‌ماته‌ی.

گیشه‌ی دارا: ده‌بیا داریش هه‌نده‌ کرابان هه‌تا هه‌موو زستانیی پشی کردیا، داری خواردن و کۆز و (جل شوشتنی) به‌ جودابا، وه‌ئێ سۆیه‌ش به‌جودا شکانه‌درايان و گیشه‌کرايان.

په‌لوکه‌ش ده‌ زه‌مبیل و ته‌ریسا (گوش، گوێه‌) ی ئەکران.

ده‌بیا ئاگاداری بانگێتێ و، کا و کوتک و ده‌سکه‌ باگوردان و به‌فرمار ئاماده‌ کرايان، له‌ ترستی سه‌رمایێ زستانی (هه‌روه‌کو له‌ بابه‌تی زستانیم باس کرد).

میوه‌ی پاییزی به‌ره‌مه‌کی زۆر و هه‌موو چه‌شن بوو وه‌کی:

هه‌رمی به‌هه‌موو جوړیه‌وه‌، هه‌نار، گێژ، تاووک، سۆریله‌تی، هه‌نجیری پاییزی، سیتی پاییزی ئێ باره‌کا، (بێ- به‌هی)، به‌روو و گز و (باوی- باده‌م).

خواردنی ئه‌و چار وه‌ر زانه‌: به‌زستانا: ماش، نیسکه‌ خپ، دوین، کفته‌ پروشتی به‌لاچکه‌ سرقی (سلتی).

به‌هوارا: گیاوگۆز وه‌کی: که‌نگر، کاردی. ئەستریلک، سێ بسکۆره‌، کووزه‌ره‌... هتد، هه‌روا کفته‌ دۆغه‌وا، ئاهاختی په‌لکه‌ میوی به‌شوبتی و دونگی شله‌ ساواری به‌که‌نگر و ئەستریلک و بسکۆره‌ و تۆزکه‌ و زه‌په‌وونگی.

به‌هاوینا: ئاهاختی هاوینا، شیخ مه‌حشی به‌برنجی کوردی و پرونی ساغ (حه‌یوانی)،

تەشریبی بامیا.

بە پاییزا: ئەستوورکە (کولێرە) ساوار، ساواری تازە لێکرای.

سەماوەر و چالێنان: چالێنان ھەموو بەسەماوەری بوو ھەر لە ئێ میرسواری ھەتا ئێ تەنەکە، قۆزی و کتری لەو دوايانە پەیدا بوو، ئیجا ئەو سەماوەری سپی وەکی زبوی یا زەرد وەکی زتری، ئەو قۆزییە سۆری عەجەمی، یا چینگۆی چینی و سەرە قۆزیی بەئۆبە و پەرپەرە، کەس درناوەھات لێ وەرنامینی، ھەندە بەزەوق و جوان بوو مەجریسی ئەگەشاندەو.

گەران و میوانداری: گەران و میوانداری پائەوہستا سەر خزم و نیاس و سۆرە و تۆرا، بەزۆری یا کەم دوور یا نێزیک، وە بەپیتی ڕێکەوتن و کات، جار وابوو بە بەرۆژی پاش نیورانا وە یاخۆ بەشەوا ئەویش زۆریە بەزستانا بوو، یا بە ڕەمەزانا.

میوانیش زۆر شیوی ھەبوون وەکی:

میوانداریی دۆستایەتی و خوشی، سەرلێدانێ نەخۆشی، چاوپۆنیا منداربوونی، تازی، دردانەو، بەخێرھاتنی، خواحافیزی وە داخوایی... ھتد.

ھەندەک جا میوانداری بێ خەبەر بوون لە ھیکرا وە ژوور ئەکەتن وە یاخۆ پیتیستی ناکرد، وەھەندەک جا دەبیا ناگادار کرابان ئەویش بەو شیوی: قاسید وەرێکرا لۆماری میوانداری و ئەیکۆ: پاش سەلام کردنیو چاک و خوشیا و ئەری: داکم- یا- داکا فلانی سەلامو لێ ئەکا، ئەگەر چ ئیش نەبن دێینە کتە نگۆ. خاوەن میوان وەعەلیکە سەلام ئەوہل لەتو ناخەر لەوی بەخێرتین سەرچاوا. کە قاسیدی پشت دەپاشە کرد خاوەن میوان دەست بەحازری ئەکا، بگرە لە شەربەت و قاوەی، وە یا کۆکا و برێشک و چا و پسکیت و کیتک و ھەتا (تەرە- میوہ) و ھەرچی خوای بەنسێب کردبا.

(لەوانەییە ھەندەک جا ڕێک ناکەویت میواندارییەکە بکرت، ئەری: بەخوای ھەوڕۆ نەتوانین سبە یی ڕۆژەکی دیکە بەخێرتین سەر چاوا یاخۆ لۆ ڕۆژا پاشتر خەبەریان لۆ ئەنێرتین، کە ھەوڕۆ بێن بەخێرتین).

جا بەر و ھەیان و ھۆدە و ھەوش ئەرشیندرتو ئەماشرتین، دۆشەگ و بالیف ڕاخسترتین، چەرچەفینە بەنەخش و نیگار و ئۆبە بەسەردا دران، سەماوەریش دەجۆشەندرا، بەفراو یا ماستاوا ناوہ ئەکرا ئەوی تێنی با.

میوان: میوانیش پاش نوێژی نیورانێ یا ئێ عەسری وە خۆکەت جلک و بەرگینە

جوان و پاگژ و خاوتنیان ده بهر کرد، که گه یشتنه بهر دەرگهی بێ گومان له دەرگهی
ئەدرا خاوهن ماریش بهدر و پرووکی خوش وه پیریان دهات و ئه یگۆ:
ده فەرموون یاخوا به خیریتن سەرچاوا.

میتوان:

سه لام هه لیک (هه لیک) ... وه هه لیکه سه لام وه په حمه توللا ... ده فەرموون یاخوا
به خیریتن.

ئيجا چاک و خوشییه کی زۆر به گهرمی لیک نه کهن ... وه ده ماو ده م ئه ری یاخوا
به خیریتن سەرچاوا.
دیسا ئه ری:

ده توخوا جیتی خۆ خوشکه ... یاخوا به خیریتن، به خوای غه ربیم کردبوون.
میتوانیش ئه ری: توخوا هه نده خۆ نه زیهت مه ده، به خوای جیم خوشه، به خوای هه ر
ده فکرتما بووی.

هه نده ک زۆر به ته کلیف بوون ئه یانگۆ:

مارن پۆن بۆوه، پیتو له چاوی ناین، چاوم پروون بوونه وه، هه تا نه که تنه سه ر قسه و
ده نگوباسا، ئه و شه ره به ت یا قاوه ئه خوراوه یا وه کی به ره حمه تی بی پلکه دوری ئه گۆ:
ده با پشه خه وه کی بکه م هه تا کیک دئ.

ئيجا دوا ده نگوباسی خزم و که سا و گه ره ک و جیران و هه موو شاری ئه گوترا، خوا
نه کا باسی ئیکه کی به خه راپی کرا با ... وه کی مه دحیش با ئه و ئه چوو ه سه ری که دئ
دارئ.

وه ختی قاوه ئه خوراوه فنجان سه رو هه نخون ئه کرا لۆ فارگرتنه وئ. ئه و ی نه ی و یستبا
چی دیکه چای بخواتو، ئه و ئه یستکانی به ره واژ یا سه رو هه نخون دانا، یا مراکی
(که وچک) ی له سه ر ده وئ ئه یستکانی دانا. وه ختی زۆر گه رمه بوو به هاوینا با وه شین
به کار ده ینا یا پانه که، پێش ئه و ی ئه و ی مه غریب دا هه تا با میتوانی خۆ ناماده ئه کرد لۆ
پۆشنتی (چو نه وه ی) و ئه یگۆ:

به خوای مه جریسو زۆر خوشه دریشم نای به جیو بێرم به را ده بیا پۆینه وه.

میتوانداریش ... به خوای زوو بوو خۆزگا لۆ هیتواریش له کنه مه بان ئه گه ر پیتن را زی
بن ... گه و ره و کردم.

میوان... فەرقلی نییه، ئەوی ئەش خۆین هەر ئینگۆیه.

(لێره زۆر جارا «پیه» دووباره ئەکراوه، بەمانای تەئکید کردن).

بەرا هەندەک جا لەین دەرگەکی قسە و سوحبەت خۆشە بوون ماوەکیش بەو شێوەی هەتا بەدووایی ئەرتین خوا حافیز، مارو ئاوا بیت... توخوا زوو دیاربەن چاوی لەمە نەکەن.

وەکی ئەوی زۆر لەمیژ ئیکدیان نەدیتبا بەو شێوەیان چاکو خۆشی ئەکرد:

کوبی کونیی لەکیی لۆ بزری...

گەڕانی بە شەوا «شەوئ»: بەراستی خۆشییەکی تایبەتی تێدا بوو، لە هەمووی خۆشتر بەرپەمەزانا. زەمانەکی کە دنیا ئەمین و ئەمان بوو، هەموو دەمی دەرکێ حەوشی لەسەر پەشتی بوو هەتا نوێژی عیشایی.

هەر هەندەت ئەدیت وە ژۆره کەتن و پەردە هەر ئەدراوه (وەکی زستان با) میوان وەرژرکەت بەخۆ بەفانۆسی، هەتا شەوێکی دەرنگ بەحەکاوەت و مەتەل و هەرەتێنان ئەبەردە سەر، لەلایەکی دی بەچا خواردنەوه و برێشک و میوژ و گیز و سوراک و قەزوان و بنەوشا، خۆن مەشغولە کرد، هەندەک جا هەتا پاشیوی، دەرگەر دەرگە دۆری میوان ئەروێشتنەوه.

سەیران: بەیوارا وەکی باسەم کرد هەموو جێ خۆش بوون لۆ سەیرانا، هەندەک جێ نێزیک بوون بەپیتیا ئەچوینی، وەکی باسەم کرد لە بوارێ مەلا و سوو شێخا و بانەزۆک و بێرۆ و بن باویا و خەرنەدی، بە ترومبیلێش ئەچوینە جوندیا و حەسەنی بەسری و بەرزتۆهی. بەلۆزێ حەسەن نۆیلی یا پاسێ عەزیز ئێکچاوی، بێجگە لە قەمەرا.

بەهاویناش ئەچوینە بێخاری، سەر وەختەکی بەسواری وراغا (ئەسپ و بارگیرا) چوین. هەتا رێی لۆ کراوه، هەروا ئەچوینە جوندیا و گەریی عەلی بەگی... هەروا بەپیتیا ئەچوینە خارە پەش و پێ پێ.

هەر بەهاوینا ئەچوینە لایێ بارەکا (سەری) دەرەند و راپات و حاجیۆمەرا. ئەویش کە پەر سابات بەکرێ گیران یا لەبن بنە بی و باوی و یێ سەرکانیێ شێخی لۆ ماوەیەکی خۆش ئەمانەوه.

ئاوی حاجیۆمەرا دەرمان بوو لۆ بەردی گورجیلکی (کلیهی).

زۆربە ی ئەچوینە زیارەتی شێخی و شوانی شێخی، هەروا شێخی زینوی.

مهسه لهک هه بوو نهنگۆ:

تازه به شتیخی باره کا.

ئه گهر ئیکی بێ خه بهر با له رووداوه کی وه درهنگ پێ ناگادار با هه ندهک جیی دیکه هه بوون که هه موو کهس نهی کردبووه عادهت وه کی گهر بێ میگری، شیخ سهیدی گهری که ره کی.

سه فهر کردن: سه فهر کردن زۆر کم بوون، ئه گهر ئیشه کی زۆر پیتوبست نه با له رووداوه کی یاخو لۆ دکتۆری یا لۆ زیاره ته کی یا لۆ کاروباری مه کته بێ با، ئه و سه فهر کردن لۆ هه ولتیری یا به غدایی و موسرێ نه کا.

گه راج و شوفیر: گه راج- ئیک مسته فا فهن دی بوو، ئه ویدیش ئی سه تاره فهن دی بوو، رۆژ هک پیشی یا عهینی رۆژ ئیک نه چوو به ده لالی ئه گو لۆ ماری فلانی هه نده نه فهر یا به خسوسی هه ولتیری. وه کی وه بیرم بێن ئه و ده لالانه بوون: نه بی گو لانی، سمه، خه لیل (خه لو)، مام سو فی... هتد.

سایتیش ئه وانه بوون:

سه ید قادر، مه حمود که لله، جامیلا، هه مه د ئاغا، هه سه ن نو پل، حاجی خه لو، عه بدو لا گتی به گواره، ئه حمه د هه مید، عه لیه گو رو، پیربال، عه بده رهش، عه بدو له سه ن، عه زیز ئیک چا و... هتد.

گیرو گرتی شوفیر ئه و بوو: زۆر له نه فه را، ئه رشانه وه ده بیا لوی را وستا با یا سه ری له قه مه ره ی ده رده ینا و هه موو لایه کی پی سه کرد، زۆریه یان سه رکه پیوازه کیان ده گه ره خو برد له پیش که پێ خو یان را گرت هه تا بو ئی به نزی نی نه که ن، یاخو د کی سه ی نایلو نیان هه ر ئه گرت له وه ختی در یان تیک دارا ئه و به کاریان ده ینا. زۆریه ی قه مه ره کان ئه وانه بوون:

دۆج، شو فەرلێت، فۆرد، هه روا لۆری و، پاس و قه لابه و جیییش هه بوون.

وه ستا و فیتهر: وه ستا عومهر و (عومهره که ر) عه بده رهش و، وه ستا هه سه ن.

نو تیل: له زو وه هه ییج نو تیل له رواندزی نه بوون، هه ر مزگه وت و چایخانه بووه، به تا یبه تی چایخانه حاجی حه بیسی، له دو وایی به له دیه ی له گه ره کتی جو و ا و جا را، نو تیله کی لێ نا و ا کرد (بێجگه له دارو لزیافه ی).

گازینۆ و باخچه: له سارینه په نجاوه بدهوری قایقامی رواندزی فهوژی بهگی، زۆر کۆران و ڕیگاوێبان و باخچه و گازینۆ کرانۆوه بهرا زۆر له باخچا و بهر جادهی که تن.

گازینۆیهک له گهرده گهردی و تافگه و جۆگه له و باخچهی گشتی ئاواکران، ههموو هیتوارا پهبوو له ژن و پیاو، گهوره و کچکه، پازابۆوه بهگور و روحان و فریز و سنۆیه و دار و بارا.

ههروا گۆره پانی گهرده گهردی لۆ ههموو جموجولی رواندزی و توپانی.

مهله کردن: ههندهک له میترد مندارا خۆ داویشته کانیی مزگهفتا (نهگهر لیبیان

گهراپان) وهکی خانهقاییی یا کانیی فهقییا، بهرا زۆریش بهقرچه قرچی نیورانی نهچوونه رووباری کاولوکا یا ئی خاره رهش و پنی پری (ئیکهم یا دوهم یا سییهم).

ههر ئیکی بهبهشداری شفتی یا گندۆره، ئاروو یا تهروزی دهگهره خۆ نهبرد.

(له خاره رهشی بهشانا ههنگوبن پتیه ههرواسرا بوون).

حهمام «گهر ماو»: پێشهوهی که ههمام ئاوا بکرتن (ئهوانیش له دهوری فهوژی بهگی

بوو) خهرکی له ماری خۆ شوشت، لهسهر کانی و سههر شوک و ههماما (حهماملغ)،

بهرا له دوایی ههما بهر ده ههمامی کرد، ئیکیان ههمامی بهلهدییهی بوو، نهوی دیکه

ئی حاجی سهعییدی چایچی بوو. نهوی دوهم زۆر خۆش و پاک و خاوتین بوو

(نهفهری: سهری) بهدرهههکی بوو منداریش به خۆراییی یا به ده فلووسا بوون. لیتره

حهلیما ههمامی سههرههشتی نهکرد، زۆر ژنهکی سوچهت خۆش بوو.

پاوه کردن: به ههموو وهرزه و چهشنا له رواندزی پاوهکران:

به داو و جفته و بشه دروست کردنی و، قومباراو کهو و تهپکه نهکرا.

وه ئهوانهی که شارهزایییان ههبوو ئهوانه بوون: ئهحمده بوهر، نهوهی مستهفا

فهندی، عهباس ڕیوی، مهلا حمده، ئاغهی دهرویش رهشیدی، مام قادری وهستا کهرکی

زۆری دیش. پاوهکانیش ئهم جۆرانه بوون: پاوی کهوی، ماسی، بهراز (لۆکهیفی بۆ

تهیر و تاش (پۆر) (چیرهوشک: کهرویشک).

ناش: دوو ناشی لێ بوون ئی سههر خهههندی سههر پیتی کاولوکا، له بهراییی ئی حاجی

عهلی بوو، له دووایی بووه ئی حاجی حوسینی و شهوکهت بهگی، ههروا ههر ئهوان

ئیکی دیکهیان دامهزاند، نهویش لهسههر خهههندی بوو لهبهرباخچا. بهفریش (بوزی

دروسته کرد.

کارهبا «ئهله تریک یا حهله تریک و یا عهله تریک»: له پیش ساری (۱۹۵۳) ی رواندزیا به له مپه و قه ندیل و فانوس و لوکسی ماری خویان رووناک ئه کردنه وه.

ههروا له کۆزان و جاده و ڕیتیا به شهوا، شهو چراغ هههه کران، سهه له هیتواری ههتا بهه به یانیان ئه یان کۆژاندنه وه، ئه وهش نوری دهلال و مام حاجيله کاریان بوو.

کارهبا چه ندت سهه رف کردبا مانگی ناگه یشته پینج (دهه ما: روبهه کی)، پیش په یدا بوونی کارهبا ی پاتری شهحن ئه کرا لۆ به کار هیتانی رادیوی.

ناو: له زه مانن پاشای گه وه ئاوی میگری به جوگهی راکیشایته رواندزی. له پیش سارینه چالاش (۴۰) ناو به جوگه له ی له سهه چاوینا میگری دههات، له دووایی بۆری لۆ دروست کران، لیته چار (۴) جی هه بوون ئیک له کن ماری باویلاغای، ئهوی دیش له کن مزگه فتا گه وه بوو، و ئیکیش له گه ره کا خواری بوو وه ئی چاره مییش له کن ماری ئیمامی کاکیلی بوو، خه رک ئه چۆنی به ته نه که و گۆزه و (په قهه جی = سه تل) ئی ناویان دهینا، ئهوی به خۆی نه توانیبا، ئهوا هه نه دهک هه بوون که به کری گیران (ئاوکیش) یان پی گۆتن، وهکی:

مام قادر، مام سمایل، سمایل بهگ، زۆری دیش.

دووایی پڕۆژی ئاویش دهست پیکرا و، تانکییی ئاوی له گه رده گه ردی دامه زرا و، به هیمه تی ملله تی رواندزی و، به زیاره ناویان گه یانده گه ری میگری. ناو گه یشته هه مو مارا، بیجگه له هه ندی سارداویش هه بوون ئه ویش زۆریه ی پیش ئاوی به لوعه ی باو بوو. هه ره ماره ی کانیه کی لۆ دروست کردبوو گه وه هه تا کچکه، پڕۆژی دوو جا ناو دههات (به ره دراوه) ئه وانهش (میرا) کارمه ندینه تایبه تی وهکی:

وهستا وهاب، کهمال، مام سهید، مه دی، خه لیل. وه هه نه دهک میرا لۆ باخچه و شیناییا هه بوون.

بازار: رواندزی هه ر ئیک بازاری لی بوو، بیجگه له چه ند توکانو کا له هه ره گه ره که کی، ئه و بازاریش هه ره له گه ره کا خواری دهست پی کرد هه تا گه ره کی باویلا غای.

ڕیتیه کی زۆ هه رواز و به که ندو کۆسپ بوو، هه تا له سارینه (۶۰) کردیانه قاده ره نیریکه ی (۶۵) قاده ره بوون، ئه ویش هه ره له کن مه کته بی کیرا و توکانی مام عه باسی هه تا دوایی تکانی حاجی قادری «به ڕدین یا به ناووبانگ بوو حاجی قادری دیا نا». هه ره قاده ره ی به رچا و ۲ م به ۲،۵ م ئه بوو، به چیمه نتۆی داڕێژا بوون.

هه‌نووکه با بزانی‌ن داخوا بازاره که کوو بووه: ده‌با له‌کن تکانی مام عه‌باسی ده‌ست پێ بکه‌م، وه‌کی لۆی وه‌سه‌ر نه‌که‌وی به‌ده‌ستی چۆیه:

فرنی نانی و، به‌رامبه‌ری دیسا فرنی نه‌حه‌ی و، تکانی قادر شه‌مزینی «به‌فری هاوینا له‌کنه‌ وین نه‌که‌ری»، بای عانه‌کی، «وه‌هه‌نده‌ک جا پارچه‌کی نه‌داینی لۆ رینی به‌خوین»، ریزه‌تکانینه‌ حاجی حاجی هه‌مه‌ده‌مینى - ته‌نه‌کچی عه‌بدوللای نازدارى، نه‌جار وه‌ستا نه‌بی، سه‌فار، عه‌تار مه‌لا فه‌تاح - ئیجا تکانی مه‌دی کورده‌ی، سه‌یدا نه‌حه‌دی موسری، له‌به‌رامبه‌ریان تکانی مه‌جه‌ی مه‌لا قادری - هه‌سه‌نی حاجی عه‌وللای و، هه‌نده‌ک عه‌تاری دی - ئیجا تکانی حاجی که‌رمی قاسمی، له‌ دوایی گواستییه‌وه‌ ئه‌وبه‌ری و، بووه‌ مه‌خزه‌نه‌کی گه‌وره‌ لایه‌کیشی دابوو سه‌یدی مروتی سه‌عاتچی بوو - به‌رامبه‌ری وی حاجی که‌مال بوو به‌را نه‌ویش له‌ دوایی گواستییه‌وه‌ گه‌ره‌کا خواری - له‌ ریزه‌تکانی حاجی که‌رمی، تکانی ئاغه‌ی ره‌شیدا غایی و شیخۆکه‌ و هه‌سه‌نی مام به‌که‌ری و ره‌فه‌تی و نه‌حه‌دی دیوانه‌ی، ئیجا تکانی حاجی قادری.

لیته‌ ده‌ست پێکه‌ری گه‌ره‌که‌ک له‌ بازاری و، به‌ده‌سته‌ چۆیه‌ به‌و شیوه‌ی بوو:

پیش توکانینه‌ مام ئیسماعیلی ده‌ست پێ بکا، دیوارۆکه‌ک به‌سنگی گه‌وره‌ قولابی قه‌ساییی مه‌حه‌مه‌دی بوو - له‌ ریزه‌تکانی مام ئیسماعیلی تکانی عه‌زیزی عومه‌ری، عه‌لی مه‌که‌ته‌به‌ی وه‌ستا سه‌دیقی (که‌هه‌بائی بوو) له‌ مابه‌ینی ماری سه‌یده‌ شلی و مه‌حه‌مه‌دی شه‌مامیش کۆرانوکه‌ک هه‌بوو، ئیجا دیسا ریزه‌تکانی ده‌ست پێکه‌رد، نه‌ویش عه‌تاری و ته‌نه‌کچی بوون و، عه‌بدولره‌زاقی مه‌که‌ته‌به‌ی له‌ دوایی گواستییه‌وه‌ ئه‌وبه‌ری جاده‌ی - تکانی مه‌حه‌مه‌د سه‌عاتچی - به‌رامبه‌ری وی ریزه‌تکانینه‌ ماری مه‌لا سه‌عیده‌ فه‌ندی، نه‌ویش چایخانه‌ و فرنی بوو، فیه‌ته‌ری وه‌ستا عومه‌ره‌ که‌ری بوو - رینی کانینی فه‌قییا نه‌که‌ویته‌ رینی فرنی حوسینه‌ شلی به‌ناوبانگترین نه‌ستورک (کولیره‌) بوو - ئیجا که‌بابخانه‌ی مه‌حه‌مه‌دی هه‌ولێری - سه‌ید سه‌عیدی ته‌نه‌کچی - حاجی سه‌عید (که‌مالیات) بوو - حاجی حاجی برایی - لێ وه‌رسوورپوه‌ تکانی حاجی غه‌فووری کورده‌ی - له‌سه‌ر نه‌و توکانانه‌ چایخانه‌ی حاجی هه‌بیی و، ئوتیلیش بوو هه‌تا راده‌یه‌کی، هه‌روا توتن و هه‌نگوین و گیزی باشی لێ وه‌ده‌ست نه‌که‌ت، لیته‌ نه‌گه‌ر ته‌ماشه‌ بکه‌ین گۆره‌پانه‌کی گه‌ورن له‌ پیش چاوايه‌ و، دیاره‌ ناوه‌ندی شار و، بازاریه‌ و، مزگه‌فتی مه‌لا که‌ریه‌ فه‌ندی و حوگری فه‌قییا نه‌که‌ونه‌ سه‌ر، هه‌ر وا له‌ ناوه‌ندی نه‌و گۆره‌پانه‌ی چه‌تری مروره‌کی دروست کرابوو و، که‌ هه‌نووکه‌ تۆپ وه‌ستا ره‌جه‌بی له‌سه‌ر داندرایه‌.

هه‌ر نه‌و گۆره‌پانه‌ ده‌می قه‌ره‌بارغ بوو، به‌ تابه‌تی رۆژینه‌ جومعا، ماست فروش، دار

و کا فروش، دهغر و دان و کاروباری کرین و فرۆشتنی بهریتوا چوو. (دهلال نهویش مام نوری سه ره پرشتیه کرد له دوايێ وی سمه یا مستۆ بوون).

لیته هر به دهستی چۆیه لۆی وه سه ره کهوین. له بن مرگه فتی مه تهعه می عهزیز نازداری بوو له دوايێ بووه ئی ونسه لاری هر له ته نهیشتی به چهند قادرما وه سه ره نه که تی له بن کۆشکی ماری مسته فا فهندی ستۆدیۆیی تۆروسی نه رمه نی بوو، له دوايێ بووه ئی ستۆدیۆی وه سمان به گی)، له قورنیشکی تکانی سه وزه و میوه فرۆشی به ناووبانگ عهبدی خواجهی، ئیجا حه سه نی خارعه مه دی، عهزیزاغای وسواغای حاجی عه ولّا سوله یمانی خه یات، عوسمانی دیوانی، وه ستا سه عید به ره بر حاجی شاکری، سیکۆ، وه یسی خه فاف، وه ستا ره فیقی خه یات، حاجی مه حمودی فاتمه عروسێ (له دوايێ نهویش گواستییه وه گه ره کا خوارێ)، سۆرێ حه مبار، عومه ری مام سلیمانی، له سه ره نهو ریزه توکانانه چاپخانه کی زۆر گه وه بوو ئی سالتی خار مه دۆی بوو، ئیجا گه راجی مسته فا فهندی، نه بووه کۆرانه ک لۆرینی کانینی فه قییا، ئیجا نه بووه تکانی حاجی نه بی و کوړی ئیسماعیلی کوتارفرۆش، بیجگه له نه فت به نزینی، حاجی نه حمه د حارسى نه حمه د به گ- نه حمه دی حاجی نه بی، حاجی شیخ سوله یمانی نهو رۆز، له دوایێ بووه ئی مسته فا حاجی ره زاقی، له سه ره نهو ریزه توکانانه ش چاپخانهی سه عیدی نادى بوو، لیته کۆرانه که نه که ته مابه یینی و، له پیش نهو توکانانه بابه شله و کوړینه وی بۆباخ چییان نه کرد، دیسا تکانی فه تحوّللا به گی مه لا چاوشی، ناغهی توفیقاغای حه مه ده شینکه، نه سه عه دی خه یات، حاجی له تیف، حاجی سه ید قادری وه محه مه د وه ره سولی کوړی، ره شید ئاکۆبی، وه ستا به فرو (نه عل و سۆل و لاستیقی یه مه نی دروست نه کردن)، سالتی حه کیمی، نهو ریزه تکانه که تبوونه بن خانێ نه شه ته فهندی و حاجی سولاچی، له بن نهو ده رگهی هه نه دک جا قه سابى بوو، وه جیتی نار کردنێ (وه ستا عهبدی نارینه ند) بوو، هه روا له سه ره ده ستا که و و سه وزه نه فرۆشان.

ئیجا تکانی حاجی فه تاحی سه ففار، مسته فا سه ففاری و شه وکه ت ته لانی و محه مه دی ته لانی، حاجی توفیقی هر لهو ریزه ی چاپخانهی سه ید جهباری، له ته نهیشته وی فرنی بوو و مه تهعه می (ئی مام ناغهی وه ئی تاجرانی) بوو، وه تکانی سه وزه فرۆشی بوو، تکانی کوړی سه ید ونسی، زیترنگری حاجی نه سه عه دی.

با هه نوکه ش دیسا له گۆره پانی ده ست پێ بکه یین به ده سه ته راست: له دوو تکانی حاجی قادری کۆرانه ک، به قادرما چییه ژۆردا به ره و گه ره کێ قۆرکی دیسا ریزه تکان ده ست پێکه ن و، له سه ری کۆرانی تکانی فه تحوّللاى وه ستا عهزیزی ئاسنگر، عوسمانی

برایت به کوی، حاجی باپیر، تزییه، (له پش نهو تکانه ی مام له تیفی سندانی پینه دوزین خوی لی دانابوو)، عه بدوللا پرنگی، عه زیزی مام نیعمه تی، حاجی عه لو قه ساب.

لیره دیسا بو شاییه ک هه بوو وهختی خو جیی پاتری شهحن کردنه وی بوو، له دواپی ببوو قه سابخانه کی کچکه ئی که ریم فهره جی، ئیجا چایخانن حاجی سه دیتی، دیسا کۆرانه ک له ما بهینن وان و گهراجن سه تاره فهندی (لایه کی وهخته کی کرابوو چایخانه ی به کوی بهرا رووخوا و به خوشی ئه مرئ خوی کرد)، ئیجا قه سابخانن جه لالاغای (له دواپی بووه مه کته به ی حوسینی مام به کری)، جه للاق مستو، لیهرکه وه رنه سوپینه وه نه وانه بوون:

تکانن حاجی عه بدوللا، حاجی سه عیدی قادری، شاکری زترینگر، تهنه کچی وهستا ئه حمده، مه خزهنن سه وزه و میوه ی عه بدی خواجه ی، له سه ری کۆرانی ئه بووه مه خزنه کی زۆر گه وره، که وهختی خوئی ئه سه عده ئه فهندی په ری بوو، که هه موو که مالیات و تشتومه کی زه روری (سوپه مارکه ت بوو) هه بوو و، زۆر به ناوبانگ بوو، ئیجا تکانن حاجی سه عیدی حاجی مه لای (پیاوه کی زۆرباش و مامه له خوش بوو) - تکانن سه وزه و خه یاتی عه لی عه جه می و کوری، له پیشانی عه وللا قاوانی بوو، له سه ر نهو ریزه تکانانه چایخانن سه بری حه لیم خانن بوو، دیسا کۆرانه کی ته سک، ئیجا ئه بووه خان لۆکه ر بار و مه خزهنن تکانا، له سه ری کۆرانی تکانوکه کی کچکه لی بوو ئه ویش که بابچی حاجی جه رگۆ بوو، مام واحید، حاجی تایر و کوری حوسین، حاجی عه لی - حاجی سه عیدی زترینگر - جه للاق وهستا عوسمانی به ربه ر (زۆر به ناوبانگ بوو).

دیسا لی وه رنه سووپینه وه، ئه بووه ریزه تکانن نه جار ی مام عه بدی و قه سابخانن محمه ده سه مینی، ئیجا چایخانن عه زیزی عومه ری چایچی و له تهنیشه وی خوشترین که باب به تام و له زه ت ئی وهستا محمه ده ی و کوری عه دۆ (ئه گه رانه سپارد به ئاسانی وه ده ست ناکه ت).

له سه ری ریزی دیسا تکانن مه مه دی حاجی برایی، سه ید ونس، سالم که ماله، حاجی حوسین، مه خزهن به هرام ئی شه که وت به گی، سه یدی حاجی برایی، فه تاح به گ.

لیره ئه بووه کۆران به ره و ته کیه ی و له سه ری کۆرانی دیسا تکانن حاجی مه حمود په رۆی و کوری خالید، حاجی حاجی برایی، خه یاتی سه عید و مسته فا خه یاتی، ئیجا چایخانن تایری عه بۆی و له تهنیشه ی تکانن مام قادری، دیسا لیهره ئه بووه کۆرانه کی گه وره به ره و گه رده گه ردی، مه خزهنن زراری، ئه حمه دی جه للاق، سه وزه فروش ئه حمه د

یوسفی، حەللاقى وەستا سلیتمانی، عەلى بەگ بەدایى له زستانا کهوى ئەفرۆشتن، جەمیلی حەمبار، برايم و نەبى حەمەدەلاوى، محەمەد زازا و چەند عەتارى دیکه و تەنەکچى، هەر لەو ڕێزەى چایخانا شێخەللاى لى بوو وە لەسەر ئەو ڕێزە تکانانە ئوتیل بوو، وە لەو دوایانە زۆر تکان ئاوەدان کران.

هەروا لەبەن ئوتیلی بەلەدیش ڕێزەکی تکانا هەبوو، هەر لەو ڕێزەى حەللاقى حاجى ئەنوەرى و پینەدۆزى فەلەى، لە هێتەر ڕێزە تکانینە داک کامیلاى و عەریف ڕەشیدی.

بێجگە لەوانە هەندەک هەبوون تشتى سەر پێشیان ئەفرۆشت، وەکی:

عەتارى و شەربەت و (شەربەت مێوێ مەلە، کە ئێ محەمەدێ سۆفى فەتاحى بەناوبانگ بوو، هەروا ئێ حەسەنى و محەمەد زازای زۆرى دیش) دۆندرمە و نانە حەلوکە و سوراوک و قەزوان و کێک و کولیچە و جەرگ و سێپەلاک و گۆرەپۆژ و شرووب و شەکرۆکەى ترش و شیرین و بنیشتى کوردی.

چەند تێبینینەک لەسەر بازارى پرواندزى: ئەگەر بەیانیا زوو نەچوایبە بازاری ئەو تشتى باشت وەدەست ناکەت.

- زۆری سەوزە و مێو، ترشى، تەحین و حەلوا لە هەولێر و موسرى دەهات.

- پێش ئەوێ کارگەى بووزى بکێنەو بەفرى چىای بوو ئەویش بەزستانا پیاوانەکران، زۆر لە هەندى دەهات (مام ناسر خاوەنى بوو).

- دارى سۆتاندنى، قیسپ، کاریتە، تانۆک، کا، ڕەژوو، چیلکە، ئەستى، چروو... هتد، هەموو لە گوندینە دەورووبەرى پرواندزى دەهاتن.

(ئەو گوندیانە، قەبیلە، لادینى) بەپارى فرۆشیارى شەکر و تۆجا و قەسپ و لەمپە و جەلک و بەرگیان پێ کرین.

- گوندیش ئەو بوون، کانیه قور، ئاکوبا، گەرەوا، کەرەک، فەقیان، سەرا، بارەکیا، باپشتیا، هەودیان، کەورینى، گوانى، برادۆستا.

لەلای سەرىش (بارەکا)، هەر لە بەرزتوێ هەتا سەر سنوورى ئێرانى.

- وەکی باسەم کرد لە هەولێرى هەموو کەلویەل و تشتى تکاندارا دەهات، هەروا لە موسرىش خاوەن ئەو لۆزبانەش سابیری عەدۆى و مام هەراج بوون، جاروبارىش عەتار یا حەسیر فرۆش یا سابوون (سابوونا رەقى) نایلۆن فرۆش یا پەشتەمار فرۆش وە یا

کیتک فرۆش له ههولتیر و موسرێ را دههاتن رزقی خۆیان پهیدا کرد.

که دهنگی ترومبیتی مام ههراجی دههات مندارا پتیکهوه هاوار نهکرد : «ههراج له دوو فلو سه مو حتاجه».

هه ر له ناو بازا ری به دا یی حه مبار هه بوون وه کی:

مام حه سه ن، مام سو ری، تیلو، قادر، حه مه داغا، نه حه مه د سه رانه یی، ره سوله شیت، هه ندهک جارا ش قاسمه قول، یا خه لیفه و زو ری دیکه ش.

هه ره وه کی ئیشاره تم دا له رۆژانه یی مندارا، له بازا ریش رۆژانه روه به دیناره کن نه برد هه موو پتوبستی رۆژانه یی کپی و (لۆ خیزانه کی) مام ناوه ندی باقی ش نه ماوه لۆ به فری یا لۆ دوو ئیستکانا سوراوکا.

(به یانیا هه ندهک به به جامه و رۆبی دههاتنه تشت کرینی).

کار یا ئیشی نازاد: هه ر که سه ی به پتی توانا و شاره زا کاره کی نه کرد هه تا هه ندهک پا ره و ده رانه ته کی وه ده ست که و ی و به سه ربرندی پتی بژیت، نه وه ش زو ربه ی ژن بوون به راستی نه وانه جتی شانازی بوون.

نانهوا: وه کی پلکه به سی، نه ویش زو ر به ناووبانگ بوو هه می شه سه ری قه ره بارغ بوو و نرخ ی نانی شی گران تر بوو، وه سه ید حه لیم له دوا یی کی شی سه ید حه نیف بوو. وه نه وانه ی نانی تیریان نه کرد زو ر بوون، هه ر له گه ره که کی دوو سییه ک لی بوون و، نه وانه ی زو ر باش نه وانه بوون:

پلکه هه مین، پلکه ئامینا سه عدی، به سی و داکی باگه ر و داکا رو حه و زاو زو ری دیش.

(هه ندهک جا می رد مندارا له کوژانا نه گه رانو، به هیز و قه وه تی خۆیان هاوار نه کرد: ماره به شو وشه، یا به ته نه که، یا به نایلۆن...).

بریشک «چه ره ز سو ر کرد نه وه»: نه وه ش له کاتی گیتژنا، نوک و که رسته ی بریشکایان سو ره کردۆ:

حه لیما سه بری، خه جیج، رابی، پلکه ئامینه.

جلکوبه رگ ره نگ کردن، پلکه ئامینه بنجو.

په ره که ر (جۆلا): مام جو جک

کۆزکەر (جل شۆر): ئەویش هەر هەندەک لەوانەى کە نانیان ئەکرد ئەو کارەشیان ئەکرد، جگە لە هەق دەستیان جەمەکی خواردنیشیان لۆ ئەناردنە ماری.

ئەو زەمانی کە هیشتا تاید دەرەچوو بوو ئاوی مشکى (خۆرە میشتى)... پیتیان ئەگۆ، ئاوی زرکی، هەتا زوو پاک ببیتەو هەرەها بەکوێکاش لە جەلکا ئەدرا بێ گومان ئەویش هەتا زوو پاک ببەو.

دار شکین: هەرەکو باسم کرد لە وەرزی زستانی.

پوو هەرگر: ژنا بەردەوام لەخۆ رازی بوون دەبیا مانگى جارەکی دەموچاویان (پروویان) هەرگرتبا، شارەزاش ئەوانە بوون: شوکریه، عەتییه، فەیمە خان... هتد.

دەلال: ئەو کەسانەى زێر یا شتومەکی ماری یا جەلکی دوویم دەستی یا قوماش و زۆر تەشتی دیکەشی ئەفروشتن دەلالیش ئەوانە بوون:

رابی، پەلکە فەتم، فەتم، عەیشی مەجەى... هتد.

پیاویش: مام نوری، مستەفا. مستۆ.

بۆیاخ چی و پینەدۆز: ئەوانەش، کە ناوم بردن لە بابەتی (بازاری)

ئامان (قاپوقاچاغ) شۆر و قاسید

لە بوک و تازیا هەندەک تاییبەتەندى هەبوون لۆ ئەو کارەى قاپ و قەجاخ شۆشتنى و خەبەر ناردنى و لۆ گێتەرەوێ لۆ رۆژێ شەکراو و بووکا:

مریەما درى، پەلکە فەتم، سینەم، ئارمووش.

ساوار لێ کردن: هەمان ئەوانەى نانکەر بوون ئەو کارەشیان ئەکرد.

باراش: باراش بردن لۆ ناشی ئەو کەسانە ئەیانە برد، کە کەرەکیان (گۆی درێژ)یان هەبوو، یا عەرەبانە و هەندەکا بەپشتی خۆیان ئەبرد. سەڵحە تەمبەر، شێخە کۆر، ئەحمەد سەرانیی، مام توفیق، ئەحمەد باراش، حاجی ئەلیاس.

پەوهند و خێر: هەرەکی باسم کرد لە وەرزی بواری هەروا لە وەرزی پاییزیش ژنە پەوهند بارەکی بێجگە لە شیر و سپیایی، سەبەت و تریان و سەوەشیر (دۆراب و بەفرگرەى ئەو زەمانی بوو، کە لە شووکە بى یا دروست ئەکران)، ئەوانە هەموویان دەیان لۆ فروشتنى بەپارە یا سەرەسەر دەگەر دەر و دانیان ئەگۆریبەو.

گۆزه و دیزه: پاییزا فه لینه دیانا گۆزه و دیزه و تەندور و مقەرە، ئەوێ بەقورێ دروست ئەکرا. هەروا گرێ پرچ شوشتنیشیان دەینا، ئەو گرە لە کاتی سەر شوشتنی بەکار دەهات، زوو داویتن و بەقووت بیت.

هەندوو قەرەج و دۆم: یا حوس حوس: هەروا ئەوانەش زۆریە بەپاییزا دەهاتن، یا بەبوارا کەلوپەلی ئاسن و داریان دەینا لۆ فروشتنی وەکێ:

چەقو، مقاش (پەنگەر)، ئەستیو، دەرزی و سوژن، هەروا تیروک و ناوبریشک و بیژینگ و هێزنگ و سەرەد، بیجگە لە مەرەحم و دەرمانا.

قەرەج زۆر بەحیلە بوون درانی پاقیشیان دروست ئەکردن ئەیانگۆ زێرە.

هەروا ئەیانگۆ کە جادوو سحرکەریش بوون، پیاوەکانیش دەفیان لێ ئەدا و بەسەر شیخ و پیاوچاکایان هەر ئەگۆ، یا فار و کتابیان ئەکردنەو.

سونەتکەر: ساری جەرەکی یا دووا لە پاییز و بوارا لە هەولێری یا موسرێ سەید دەهاتن کوریان سونەت ئەکردن، (ئەویش زۆریە بەبوارا بوو).

سەففار و عەتار و خەیات و نارەند، ئەوانە هەموو لە بابەتی بازارم باس کردن.

نەخش و نیگار: کاری دەستی و نەخش و نیگار زۆر باو بوو وەکێ:

کراو و گۆری، گۆری خوری، ئۆبە، نەخشی چەرچەف و بالیفا و سەر دەلاقا، دۆخین، کراوی پەوندە ئەو نیگارەکی تایبەتی بوو، ئارموش و دەزی پەنگاوەنگ دروستەکران. کراوی پیاواش بەخەزنە و داوی سپی یا پەش نیگار کرا.

هەرشته بر: وەختی پاییزا دەبیا هەرشتهش نامادە کرابا، ئەویش زۆریە بەدەستی شارەزا و وەستایا بوو وەکێ: پلکە پیروژ و خوشکی و نانکەرەکان.

نەرز و حالچی: ئەوانەش جێیان دیار بوو کە لەکن سەرایێ پۆژانە رزقی خۆیان پەیا ئەکرد وەکێ: سەیدی حەمەد گۆتی، جەمیل ئەفەندی.

بەردکێش: ئەوێ کەرەکی هەبا ئەو رزقی خۆی پۆژانە دەرەینا، ئەویش بەکێشانهوێ بەردێنە خانی دروست کردنی نەقار کرابان یا نا، هەروا ئەیتوانی زیخ و خۆر و لکبن کای پێ بینی لۆخەرکی:

خۆر، گر، لە گرکەندینە گەرەدێ گەردێ یا ملتوکی دەینا، زیخیش لە رووباری کاولوکا، بەردیش شاخی نە نێزیک وەدەست ئەکەت.

ئهوانه‌ی ئه‌و ئیشه‌یان ئه‌کرد ئه‌وانه بوون:

مام توفیق و کورپینه‌وی، به‌هادین، محهمه‌د، کامه‌لا، سالحه ته‌مبه‌ر، عومه‌ری نانودۆ... هتد.

کاره‌بایی: سه‌دیقی نه‌جار و کورپینه‌وی، که‌مالی سالتجی سه‌له‌ی، عه‌بدولعه‌زیز.

سه‌عاتچی هه‌روه‌کی باسم کرد له‌ بابه‌تی بازاری ئه‌وانه بوون:

محهمه‌د سه‌عاتچی، سه‌یدی مروّتی، سه‌ید محهمه‌د، مام وه‌اب.

ناسنگه‌ر: له‌ وه‌ختی خۆ وه‌ستا عه‌زیزی ئاسنگه‌ر و مام عه‌زیز ویکرا بوون.

قوتته‌رات: سالمی که‌ماله و عه‌بدوللای وه‌ستا عه‌زیزی.

نه‌جاری: مام عه‌بدۆ و کورپینه‌وی، وه‌ستا نه‌بی باره‌کی، وه‌ستا نوح.

به‌ئنا «خانی دروستکه‌ر»: ئه‌وانه بوون: وه‌ستا عه‌بدوللای فه‌ریدی، وه‌ستا

حه‌مه‌ده‌مین عه‌لی ئه‌حمه‌د شای، وه‌ستا تایر، وه‌ستا حه‌سه‌نی و وه‌خیلی و کورپینه‌وی، وه‌ستا سه‌عیدی فاتمی شه‌مسی، وه‌ستا نه‌بی (نه‌بییه‌ گورگ).

رۆژانی عه‌مه‌له‌ی له‌ (٤) هه‌تا (٨) درهما بوو، هه‌ر له‌ خه‌لفه‌ی هه‌تا وه‌ستای له‌

سێ رۆبه‌ه دیناری هه‌تا دینارا بوو، ئه‌ویش چه‌ند وه‌ستا باشت‌ر با ئه‌وا ده‌ستحه‌قی زیات‌ر بوو.

پزیشکی کوردەواری

مامان: ئەو ژنانە بوون، کە شارەزاییان هەتا رادەیهکی باش بوو، وە لە حالەتی خەتەر هانای لۆ دکتۆریە برد، ئەو مامانەش بوون:

داکا حەسەنی، داکا فەقی، ئامینا حەکیمی، فاتما حەکیمی، عەشەگورا مام نەمەتی، پلکە زولێخا و زولە گەمبۆر، پلکە خەجیج و حاجی حەبیب (حەبیب عەلوی).

ناوک هێنانەو: ئەویش مامانی شارەزایان لەسەر هەبوو، هەروا هەندەک پیاویش وەکی: مام عالی، مستۆ.

چاوکولی: لۆ چاوکولیی قرمزی سۆریان بەکار دەینا، یا قییری تاواندراو، یا سیری کوتراپی و سماق. گۆیا چا و موی لێ دەهات (تەراخۆما)، لێرە پلکە زولێخا پسپۆر بوو. وەکی زەنگەتە ی پێوادین، ئەیانگۆ قورە سۆری لێ بدەن باشە. کە جیتی پێوەدانێ ئەستورە بوو ئەیانگۆ: کیلۆیی گندۆرا بەچەندییە؟ چاوی خێلە: ئەویش پسپۆری مام عەباسی بوو.

برین و کەچەری: پلکە خەجیج (خەجەکەر) دەرمانی لە گیاو، هەروا زۆری لە قییر و مازی شینی کوتراوی و، بنیشستە تاریشی بەکار دەینا. هەروا پلکە گیایی رووکێشی بەکار دەهات لۆ سەبرینا.

مانگرتن «یا بەبۆنی کەتییه»: داکی خەجیج (خەجە چاوشین) دەرمانی ئەگرتەو لۆ ئەمندانە، کە مانگیان ئەگرت. زۆری خەنە و پوونگی لەسەری منداری نەخۆشەدا هەروا بەببۆن و پوونگ و سماق و چەند گیایی دیکە بەکار دەینا، ئەویش بەشێوی شرووبی ئەدان. هەندەک داکی لێیان ناگەرێ مندار بۆن (عەتراتی بۆن بکا، چونکە مندارەکی مانگی ئەگری.

بالوکه: خۆجەبجا خان ئەویش پسپۆری بالوکا بوو، بەدانانی دنگە جۆ و دنگە خیتی بەقەدەر ژمارەیی بالوکا و، خۆیندنی ئایەت (عەزامەتکردن) و، دەبن گری (گل) ئەندرا، وەکی جۆ خەراپەبوو (ئەزرا)، گۆیا بالوکهش چاک ئەبوونەو؟

ههروا پیاو چاک هه‌بوون چ بنه‌داری توو له‌سه‌ر پتی با لکه‌کی تووی لی نه‌کراوه، بهو شهرته‌ی پرۆی ناوړی لی نه‌ده‌یه‌وه، هه‌روه‌کی نه‌و بنه‌داره‌ تووه‌ی له‌ گه‌ره‌کا خواری کن دایه‌ره‌ی ئینحساری که‌ون، یا چاکی گیتی له‌سه‌ر پتی سیده‌کا، (و یان نه‌گۆ گۆیا پیاو چاکه‌کی له‌بن شاردرایته‌وه).

هه‌روا ئه‌یانگۆ، که‌ پیستی ماری که‌ فراده، له‌سه‌ر بالوکه‌ی داننی هه‌تا ماوه‌یه‌کی بالوکه‌ به‌خۆ نه‌رزی و نامینی.

ده‌و کولی «لۆ مندارا»: هه‌ویر دروست نه‌کرا و، هه‌فت نانی هه‌ویری کچکه‌ی ناماده نه‌کرا ده‌بیا نه‌و هه‌فت نانه‌ به‌ده‌ستی هه‌فت مندارا له‌سه‌ری ده‌رگه‌ی ماری درابا، وه‌کی هه‌ویره‌که‌ هیشک نه‌بوو ده‌وی کولیش چاکه‌بۆوه.

هه‌روا سرکه‌ی هه‌ناریش به‌کار ده‌هات لۆ پۆقژێ ده‌وکولی، دیسا په‌لکه‌ هه‌ناری شیرین ده‌گه‌ر شه‌بی بکوترێ نه‌ویش لۆ ده‌وکولی و برینا باش بوو، هه‌روا خرنووی کوترای باش بوو لۆ برینا.

ترسان: کاتی مندار که‌ خه‌وی لی ناکه‌ت و نه‌گریا، چاره‌ی نه‌و نه‌خۆشییه‌ش به‌و شیوه‌ی بوو: هی‌وارا وه‌ختی رۆژئاوا بوونی، په‌نگرێ ناگری ده‌ناو مه‌قه‌ره‌ی ناماده نه‌کران، رساس (قورقوشم) ده‌هاویشتر ناو په‌نگرا هه‌تا نه‌تاوانه‌وه، ده‌بیا هه‌فت په‌نگرده‌نا و ناوی کرابا، له‌سه‌ر سه‌رێ منداری و، کیسه‌که‌کیش له‌بن بادیی (جام) ناوی با.

ئینجا ئیکه‌کی نه‌گۆ نه‌وه‌ چه‌که‌ی...؟

نه‌وی دیش، که‌ کاتی په‌نگرا داوێته‌ ناو ناوی نه‌ری ترسێ (فلانی) ده‌ره‌که‌م. هه‌روا دووباره‌ کرێته‌وه‌ هه‌تا هه‌ر هه‌فت په‌نگر نه‌کوژێته‌وه‌.

ئینجا بێ گومان رساس نه‌تاوێته‌وه‌ و، ناگره‌که‌ به‌رساسی تاوايه‌وه‌ نه‌رۆژیندریته‌ ناو ناوی، رساسیش شیوه‌یه‌کی وه‌رته‌گرێ وه‌کی سه‌ری پشیله‌ی، یا کسوکی (سه‌گ)، یا ئینسانی. لێره‌ دیاره‌بی که‌ له‌ چ ترسایه‌.

له‌و ناوی سێ جا به‌ده‌مه‌سچاوی منداری داکه‌ن و نه‌رین (بسم الله) و، به‌ه‌کی له‌و ناوه‌ی نه‌ده‌نه‌ منداری، وه‌ ناوی ماوه‌ش له‌سه‌ری کوژانی به‌سێ پتی داکه‌ن، زۆریه‌ی سێ هی‌وارا دووباره‌ نه‌کرێته‌وه‌.

سه‌ره‌یشان: بێجگه‌ له‌سه‌ر به‌ستنی نه‌وه‌شیان به‌کار ده‌ینا:

وه بیرم دینۆ

داویان له سهر سهری دانا به کیهه لای داکه تبا ئهوا ئهوا لایه که تییه، ئه ویش به گرتنی لایه کی پرچی وه به گشتی راکیشراو، وهکو تهقی لیدات ئهوا باش ئه بووه.

زگ هینشان: قۆرینج یان دینانۆ و ئاوێ به ییوون و پوونگیشیان ئه دایێ، ههروا خرنوک و سۆتکی بهر رووبارا به کار دهینا لۆ زگ چوون و ئیسهالییی.

شکاندن: کاتی دهست یا پێ ئهشکا ئهوا دهست به جێ هاواریان ئه برده کن وهستا ئهحمه دی کهرکی برای وهستا حاجی رهشیدی.

باپشکیو: وهکی چاوهکی باپشکیوی لێ دههات، ئهوی دیان کل ئه دا، به هیوای ئهوهی چاوهکهی دی حهسودی پێ ببا و زوو ئه تهقی.

ئهو جووره داو ده زمانانهی مامه لهیان نه بوون زۆریه یان لۆ خێری خۆ ئه کرد یا دیارییهکی لهقه دهه حاری نه خووشی پیشکه شهکرا (زۆریه که له شهکر بوو).

سۆریکه «سورنێه»: دهییا جلکهکی سۆر ده بهر نه خووشی کرابا، ههتا سۆریکه زوو وه دهه بکهون و رهش بینهوه.

میرکوته: ئه ویش وهکی سۆریکهی بوون، بهرا زووتر رهشه بوونۆ، ههروا وه بیرم دێ، منداریان ئه بردنه سهرانی و ههردوو ههنگریان ئه گرتن و، ههریان ئه په راندن و، ئه یانگۆ میرکوته، له سهر بانی هه رکوته، ئهو سی جا دووباره ئه کرایه وه گۆیا نه خووش زوو چاک ئه بووه وه.

زه رتک: ئه وهش مۆری و جلکی زهرد ده بهر نه خووشی ئه کرا، به هیوای زوو چاک بوونه وهی.

قۆرینج و (قۆلنج) ناووک کهتن: ئه وهشیان دهینانۆ به شیتلانی و هینانه وهی.

کۆخه په شه: شاتو، واته تووی سۆر و گهیی لۆ کۆخه په شهی باش بوو. ههروا ئه یان برده کهنده کۆخی بنوره پیاو چاک و مشایخ. ههروا درکیش باش بوو لۆ کۆخه په شهی گوره (گۆله) هێرۆشیان ئه کوراند و ئاوه که یان ئه خوارد وه.

بیرۆی «هیشک و تهپ»: ئه وهش به روونی ئه ستری چاره ئه کرا، ئه ویش بهو شپوهی بوو:

که دهکی ئه ستری له سهر سی نییه کی ئه سوتاندرا، ههتا روونی ده رئه دا (پهنگی زهرد

بوو) هەر هه‌ندا بوو، که به‌سه‌ری هه‌نگوستی له‌ بیرۆی بسوینی (بخشینی).

ته‌نیشت هه‌یشان «کلیه- گورچیلک»: خاره‌په‌ش (گیایه‌که له‌ ده‌وری پروبارا شینه‌بی) و ئاوێ حاجیۆمه‌راش ده‌رمان بوو.

نه‌خۆشخانه «خه‌سته‌خانه»: له‌ پرواندزی خه‌سته‌خانه‌کی کچکه‌ی لی بوو، پیک هاتبوو له‌ دکتۆره‌کی و سسته‌ره‌ک و، دوو سی موزه‌مید و سه‌یده‌لی یا، مام زراریش موته‌رجوم و فه‌پاشی دکتۆری بوو.

وه‌کی نه‌چووین لۆ چاو کولیێ قه‌تره‌ی قاوه‌بیان ده‌ چاوی نه‌کردین.

وه‌کی لۆ زگ هه‌شانی نه‌چووین، هورمزی فه‌له‌ قومه‌کی ده‌رمانه‌کی نه‌خۆش ته‌داینی.

وه‌کی لۆ برین و کولکا نه‌چووین، نه‌وا مه‌رحه‌می په‌ش یا ئی سپی له‌سه‌ر برینی دانا.

نه‌خۆشخانه دوو قاوشی هه‌بوون، ئیک لۆژنا نه‌ویدیش لۆ پیاوا.

هه‌روا زۆر زوو نه‌دییه‌ خان و نورل هودا سسته‌ر بوون لۆ مامانییی له‌و دواییانه

سسته‌ری پرواندزیش زۆر بوون.

مام عه‌دیش به‌دایی سرنج و شریقه‌ی وی بوون، هه‌ر ئیکی پتیوستی پتبا نه‌وا

ناماده بوو.

دران هه‌یشان: وه‌کی دران زۆر ده‌هه‌شا پیوازبان زه‌رد نه‌کرد و له‌سه‌ریان دانا، یا

به‌شیه‌یه‌کی زۆر به‌ئه‌زه‌ت ده‌ریان دینا، هه‌تا عه‌بدوللا فه‌ندی عه‌لی به‌گی و برایی وی

نه‌و کاره‌یان ده‌ست پتکرد، زۆریه‌ی خه‌رکی هه‌ساوه و ترسی دران ئیشی نه‌ما.

گی هه‌یشان: وه‌کی گێ وه‌ژان نه‌که‌ت، بیجگه‌ له‌ ده‌رمانی دکتۆری، دووکه‌ری

جغاره‌شیان ده‌ناو پف نه‌کرد، نه‌وه‌ش لۆ ماوه‌یه‌کی کم ژانی پت نه‌شکا. زۆر جا ئیکه‌ک

هه‌رکه‌ تای لی گه‌رم نه‌بوون، به‌تاییه‌تی به‌شه‌وا وه‌ لۆ ماوه‌یه‌کی زۆر ئیکه‌ک نه‌چوه

پیش ده‌رگه‌ی یا سه‌ربانی کابرایه‌کی، که‌ دوو ژنی ته‌بی و نه‌ری:

به‌شه‌و نه‌گری تا به‌پۆژ به‌ر نه‌دا، ساحییی چار چاوا جوابه‌کی به‌.

کابراش چی هاته‌ سه‌ر زاری نه‌ری با بخوا (ئاوه‌ مریشک)ی، به‌و شیه‌ی نه‌وه‌ی لی

نه‌بووه‌ ده‌رمان.

فرچک «ژه‌ک»: فرچک له‌ پاستیدا دوو مانای هه‌یه‌:

ئیکه‌می (ژه‌ک) نه‌و منداوه‌ی ئیکه‌م به‌ری شیرری داکێ نه‌خوا گۆیا بی عه‌قرۆکه‌ و

هیتیر ئه بی.

دووهمیش ئه وهیه، که دوو دهمارێ گه وهی لاقی له جیتی خۆ ئه چن، ئه وهی فرچکی بکهون ئه وه بێ تا قهت و سه رنیش و سه ر و در تیک دارین، جا ئه وهی شارهزا بوو زۆر بوون، به تایبهت مامانهکان، ئه ویش به هیتانه وهی فرچکی ئه و نازاره نامان.

که ناوهندی له بی له بهر کاری عه مه له ی یا سه ساسیه ی ئه خورا یا تۆشکه ی هه ر ئه دا ئه و ده رمانی ئه وه بوو: خه نه به ئاوی سماقی ئه گیردراوه و لێ ئه درا.

هه روا وه کی به فره شینکه یا موو یا جیهک ده گه ر چووبا ئه و پیاوی کوراندرای یا هه ویری به روونی ساغیان لۆ ئه گرتۆ له سه ریان دانا.

دیسا که که سه ک ده جیه کی کوریا (که تباو) هه موو به دهنی گروابا، ئه وا حه یوانه کیان ئه کوشتۆ و چه رمی حه یوانی ده به ر نه خۆشی ئه کرا لۆ ماوه ی شه و و پۆژه کی، گۆیا باش بوو لۆ ئیش و نازارا.

زگ چوون: چای تفت، ئاوی سماقی، یا خرنوکی کوترای سۆتکی شاخا، وه یاخو به رده ک گه رم ئه کرا له بن نه خۆشی داندرا هه تا سارد ئه بۆوه، هه روا دوو سی جا دووباره ئه کراوه. وه به پیتچه وانه (قه بزبوون) به خواردنی بنیشتی عه مه لێ یا کوراندنی گیا و گۆزی بواری، به تازه یی، یا به هیشک کرای، هه روا روونی زه یتونیش باش بوو.

شینت بوون (شینوانی عه قل-ده ماغ): جاری ئه وهی زۆربه ی به شتێخ و مشایخ و مه لای نووشت و دوعا یا بوو، به را چاره کردنیان به و شتیه ی هه یج سوودی نه بوو.

سووتان: وه کی دمو چاو به هه تاوی ئه سۆتا ماستیان تیدا، وه کی به ناگری یا به ئاوی گه رم ئه سۆتا روونی ته حینیان تی هه ره سووی.

حهز لى کردن و خواستن

لهو زهمانى ههز لى کردن زۆر کم و زۆریش به نههینی بوو، بهرا وهکی دووا در تیک دابوون زۆر به پاک و خاوینى بوو، واته لۆ وى يا لۆ گرى بوو زۆربهی به مرادى خۆ نهگه یشتن. لیتره شایى و سهیران و گهراڤان ههركه تهى باش بوون لۆ دیتن و ههريژاردنى و راجاو کردنى. پيشهكى داخوازیی فاتحه نهخویندرا، واته نیوه پیک هاتن بوو. زۆر کم کيژ پيشکيشهکرا، نهگه روى دابا نهوه رووهت و سهبرندى بوو لۆ ههردوو لایا. يا ياخی بوون له قسێ داک و باوا کيژ بهخۆ قهرارى خۆی نهدا، نهوهش زۆ کم بوو.

خواستن: خواستن نهکرا و پیک دههاتن بهو شتیهى:

تیک له مارێ ههريژاردرا، که بهزار و تهکلیف و بهريژه، ياخود ههركهسهكى باور پيکراو، وهکی قاسيدهکی نهئاردرا و، له زاریان وهريژگرت به ئا يا به نا، خۆ نهگه به ئا با نهوه نهبووه خوشی له مارێ لۆ ههنگاوهکی دی وهخۆکهتن.

نهویش پيشی ههندهک ژن نهچوون و پیک دههاتن و بهنهخت و مارهیی و نيشانی، لیتره بهتهواوی ئاشکرا نهبوو ههموو کهسیش پتی نهزانی. ههنگاوی دیکه پیاو نهچوون لۆ داخوازیی له باوی ئیجا نهبووه ماره برین و نيشانی.

سهرنجهک: لۆ تاقیکردنهوی که کيژه هيچ عهیب و کهموکوری له بهدهنتی نیه نهوا پيشی خواستنی نهچوون تاقیبیان نهکردهوه، وهکی بۆنی دهوی و پیکه نین و قسهکردنی، دهست و پل و پاک و خاوینى.

ههروا نهوی بهس لۆ دیتنی با، بهحیله و ههههههتی ئاو خواردنهوی له هيکرا وهژوورهکهت.

وهکی له وهختی خواستنی بهدری داکى (داکا بووکى) نهبا نهیگۆ:

نهى دايت: کا نهمن چ کيژى ميترد کردنيم نيه، هيشتا لۆ نانيه گريئ.

وه بهپيچهوانهوه نهیگۆ کيژن کيژا خۆ، کورن کورئ خۆ، ما بدهم لهنگۆ باشتەر نادهم.

نهخت برينهوهش، نهوه ژن له مابهينی خۆ پیک دیتن بهتاييهتی داکا بووکى،

زہمانہ کی بہ بیست دینار یا تہ بردراوہ .

وہ کی بہ (۴) جا (۲۰) بیست دیناری... ہند، ہد تا گہ شتہ زہمانہ کی کاری (۲۰) دیناری نہ ما۔ مارہیج (موئہ خمرہی) ہر لہ (۱۹) مسقالی زتری ہد تا ہزار دیناری۔

شەكراو و ماره‌کردن (برین): ئهو دوو پروداوانه زۆریه‌ی پێكوه بوون، كه شه‌وی مارا‌را به‌پۆژی شه‌كراو بوو، لۆ ماره‌کردنی ده‌سته‌کی پیاوا له‌ خزم و كه‌س و ما‌قولا و مه‌لا ئه‌جوان ماره‌یان ئه‌بریه‌، ناوی‌ خایان لێ ده‌ینا.

چوکلیت و دوسروک دابه‌شی میوانا ئەکرا و، لۆ مه‌لاش قۆدیه‌کی چوکلیت تاییه‌تی بوو، هه‌روا لۆ هه‌موو ناسیارا شیرینه‌ ئەناردرا.

رۆژا شەکراوێش لە خزم و کەس دۆست و جیرانا ئەگێردراوه، لۆ بووکێش ئەوی پتیبست بوو لە جلک و زێڕ و حەلقە و نیشانییان ئەبرد، ئەویش بەژنەکی سەرە و بەزێڕ نیشانێ پتیا کرد زۆربە یی حەلیم خان بوو (ژنا مەلا چاوشی و کۆبی بوو)، یا خزمەکی زاوای بوو، (هەروا ئەو قەدە جلکی کە لۆ نیشانێ دروست ئەکران دەبەر بووکێیان ئەکرد).

به دو زهلی مام مه ولودی شایی گهرمه بوو، شه کر و شیرینیش دابهش نه کرا. (له وهختی ماره برینی نابا کهس دهستی خو بجوولاندبان و، هیچ نه گوترا با گویا؟ زاوانه بهستری).

زاوا دهعوهت كردن: ماری باوئی بووکی زاوایان دهعوهت نهکرد، ههتا زیاتر ئیک دی بناسن، زاواش دیارییهکی لۆ دهزگیرانییه برد.

خوابچه کردن «خواردن کردن»: ههتا بووک ئه گواز ترايه وه ههرچی خزمی نیتزیکتی ماری زاوای بان، خوابچه یان لۆ ماری بووکی ئه کرد، بیتجگه له دیاریا (ئهنگوستیله، پارچه قوماش، پاره... هتد).

گواستنهوه: پښتو گواستنې د پاره کړا همدو لا خو نامه نه کمن، ماري بوکي. به جايز کړيني و ابوون، ماري زاواش به هډا زاواي حازر کړني و ته رتيباتي پښتو گواستنې و ابوون.

وهكى: جيئو پٽيئى، هه مام و خه نه به ندان، كارتى لى گيئو نه وهى بارگه و دور و زورنا و روژئى هه فتانئى.

لَو گِیرانه‌وِی پیاوا به‌کارتی بوو و زناش، ژنه‌ک به‌کری ئه‌گیرا وه‌کی باسم کرد

مريهما درى، يا پلكه فاتم يا سينهم يا پلكه غه زال... هتد.

حهمام: رۆژەك پيشتەر هه مام تى گهياندر، لۆ ئه و ژماره ي كه دژين ده گهر بووكي هه روا لۆ ده موجاو هه گرتنى و خه نه ي، له هه ردوولا يا به كه يف و به زم بووكيانه برده هه مامى.

هه ر له هه مان كات ماري زاواي خه ريكي شايي و به زم و په زمى نه، لۆ نيوراني خۆ ئاماده ئه كهن بچنه بارگه ي.

بارگه گواستنه وه ي: نه گهر نيترىك با ئه وا به پيتيا بوو، به را وه كي دوور با ئه وا به ترومبىلا جايى و بارگه ئه گواسترا نه وه، ده هه موو پرواندزىيان ئه سوړاندۆ چهند جايىز زۆر با، لۆ ماري بووكي و زاواي ئه وه نه ده رووت بوو.

خه نه ده به ندان: ئه و شه وى ده سته خوشكينه بووكي لى كۆ ئه بوونه وه و خه نه له ده ست و پييتنه بووكي ئه نرا و بووكيش جاروبار ده ستى وه سه رى ئيكي داده ينا (نه خشه ش له تووبى) به رى شاللا.

خوار دن: ماري زاواي ده بيا كه رستى خوار دنييان لۆ ماري بووكيش ناردبا، (چونكه ئه وانيش خزم و كه س و ناسياريان بانگ نه كرد، جا به فهدرا برنج و، به ته نه كا روون و ته وا وه كي له هه موو جوړه شينايه تى (سه وزى)، وه به كه له شا گوشت ئاماده ئه كرا (هه ر لۆ ئه وه ي شه رمه زار نه بن).

په شبه ره ك «په شبه له ك»: كوړ و كار و كيژ و جحير و پير لۆ ماري زاواي وه خو كه تن زۆر به يش له وانى ليتيان گيتر درايتنه وه خو ئاماده ئه كهن لۆ شايى، شايى گهرم ئه بوو (پيره ژن وه پى سۆلى را ناگه ت) هه نه ده ك جا شايى به مقاماش (به سته و گوراني) بوون. له بهر شايى و دۆر و زوپنا و په شبه ره كي سه رچۆپى و (هه ي دۆ هه ي دۆ)، شاباش و به خشيش چاوه ش خه نيه به وون، ليتره ده بيا ناوى هه نه ده ك له و سه ر چۆپى كي شانه بينم كه به ناووبانگ بوون له چۆپى كي شانه ئه و يش ئه وان به وون: محمه مد گهردى، ئه حمه د بۆره، كه مالى سالتحى سه لمه ي، هه مزه به گ، سولاح عوزير، خدر به گ، زۆرى ديش.

شه و تيش كه شايى ته واو ئه بوو ژن خه ريكي ئيشا و، حازريي كه له و يلى خوار دني بوون، پياو يش دانيشتن ئه گله نجه (گوراني گوتن و سه ما و چه په ر ليدان) يان هه تا دره نكي شه وى كرد.

شيو و شيلان «خوار دنى په نگا و په نگ - ته حام و شه حام»: له لايه كي دى خانم

و کابان، که تینه به حری خواردن ناماده کردنی، بگره له نه پراخ و گقته و برنج، ههتا شله و مه ره گه و به فراو و نانی، نهو خواردنه خوش و زه رفانه ههتا هه نوو که هیچ سفره ی وه گه موره و خوش و پیکوپیک و به له زه تم نه دیتیه، نهو خواردنه خوشانه زۆربه ی به ده سترکرد و سه ره رشتی پلکه هه مینێ و نامینا سه عدێ بوو، وه زۆر کابان و خانگی دی.

گواستنوه ی بووکی: پۆژا بووکی، نهو که سه ی که له دووی گیتی دراباوه نهو هه پیتی سه عات یازده ی به یانی وه خو نه که تن و دیاریشیان نه برد، زۆربه ی پاره بوو یا پارچه قوماش یا نهنگو سیله ی زیتی یا تاخمی شووشه واتێ، هه ره که سه ی له قه ده ره حاری خو وه دا کا زاوای نه دراوه.

له ماری بووکی ش هه روا قه ره بارغ نه بوو، به سه به کمی، نهو پۆژه زۆر پۆژه کی هه ره که ته بوو، که دۆست و نیاس ئیکدی بین و پیک شاد بینه وه. باو و برایی بووکی نه چونه جیتی کی دوور له به زم و ره زمی (ئاخر پیتیان شه رم بوو) پیت سه عات (۱۲) نیورانی خواردن حازر نه بوو پیتی ده بیا پیاوا خواردا، ئیجا ژنا (به داخه وه).

نه گه ره به رماوه با یا نا نهو ده می که سه بی ری له وه ی نا کردۆ، ههتا وه ختی ژنا داده ات سفره ی پان و به رین و ره نگا وه رنگ به سه به تا نان له سه ره ریتز نه کرا هه ره نه ده ت نه دیت به له نگه ره و سینی و به له ما خواردن داندا له هه مو ره نگا، خوا هه ر ناگری ههتا برتی تیروپر بوون، با وه بیرو بینمۆ، توخوا چه ند خوش بوو گقته تازیه له نه گه ره قیمه شی کم بوو، یا بنکری و بنیی ئا پراخی سۆتای، وه بیرو دێ به بادیه ئا وه کی بیست که سه ی دهو پێ وانا، که چی وه نه زانی ئاوی هه یاتیه، (لیره نه بووه هه مشه له).

سفره هه ره نه گه را هه ره ده مو ده ست نه شوران و هه ره گه ردرانه وه.

تیبینی: سفره و قاپ و قه جاخ و رایخ هه مو له جیرانا وه ره گیران. هه روا ئاسنجای شیو لێنانی، تایبه تی بوون لۆ شیو و شیلانا نه خوا سترانه وه به خیری ساحیتی.

بووکی: زۆر زوو بێ گومان زۆربه ی بووکا به پیتیا (نه گه ره نیتیک با) یا به و راغی بووکیان به بووکه برد، و راغ (نه سپ) نه را زاندراره به هه وری و زه نگه ری جوان، هیدی هیدی نه رۆشت. ئا وینه کیشیان له پیت سه عات بووکی هه ره گرت، به و نا وه ی به ختی بووکی روون و جوان بیت. خو نه گه ره قه مبه ره با نهوا نه را زاندراره به پارچه قوماشی سۆر یا هه ره نگه کی جوان (نه ویش لۆ ساییقی نه بوو).

به هه ره شیوه یه کی به چه ره ریتزان و هه له له لێدان به ره و ماری بووکی نه رۆشتن،

هه‌روا ده‌نگی دۆر و زورنای پتیا پۆژه‌کی ئه‌رۆشت، له‌پیش ده‌رکتی ماری بووکی ده‌مه‌کی راوه‌ستان، ده‌رگه‌وانی ده‌رگه‌ی ئه‌گرت هه‌تا خه‌راتیان نه‌کردبان ده‌رگه‌یان لۆ بووکنی یا نا‌کردۆ، ئیجا ئه‌ویش به‌خشیش ئه‌کراو، هه‌روا له‌ سه‌ره‌پتیاش به‌خشیش داوا کران.

بووکنی زۆر بوون، هه‌ر که‌سه‌کی قه‌مه‌ره‌ک ئه‌گرت، هه‌موو له‌پیش مارا بووکی راوه‌ستان هه‌تا بووکیان ده‌ینا ده‌رت، دوو که‌سی ماقول و نیتزکی ماری زاوای پیلن بووکیانه‌ گرت، بووکیش به‌نوزه‌ نوز و گریان خوا حافیزی له‌ ماری ئه‌کرد.

گه‌ره‌کیان به‌بووکی ئه‌کرد، ئیجا هه‌ر له‌ پرواندزی یا هه‌تا دیانا و له‌ پتی بێشوکی ئه‌یان گه‌راندوه‌ ماری زاوای. چهند قه‌مه‌ره‌ زۆر با ئه‌و هه‌نده‌ شانازی بوو لۆ ماری بووک و زاوای.

زاواش، ئه‌ویش به‌عه‌ده‌تی خۆ زاوایا وه‌ خۆکه‌تو براده‌ری نیتزکی (وه‌رداش زاوا)یان پێ ئه‌گۆ ده‌گه‌ری دابوون چاوه‌رپێ هاتنی بووکیان ئه‌کرد.

زاوای قابه‌ک ده‌ده‌ستیدا، پری گه‌نم و شه‌کرۆکه‌ و پاره، فلوس و عانه‌ و ورده‌ فلوسی. لۆ ئه‌وه‌ی به‌سه‌رێ بووکی دابکا، پتی به‌خێر و به‌ره‌که‌ت بی، داکا زاواش ده‌ست به‌مراک و که‌وگیر به‌پیر بووکی واچوو. خه‌نی له‌ مندارا ئه‌وی عانه‌کییه‌ دیتۆ.

که‌ بووک ئه‌گه‌یشته‌ جێ هه‌موو به‌په‌له‌نه‌ بیبینن داخوه‌ بووک جوانه‌، بووکیان له‌ قوژنی دانا و، له‌سه‌ر دوو بالیفا یا کورسییا هه‌تا باشی ببینن.

لیزه‌ به‌زم خۆش ئه‌بی لۆژنا بێ دۆر و زورنا ده‌ست به‌مقام و چه‌په‌ر لێدانی ئه‌کرت و، وه‌کی ئه‌و گۆرانیه‌ خۆش و فۆلکلۆرییه‌ی:

ده‌لالێ مه‌گری و مه‌گازینه

ده‌لالێ کیژ ماری خه‌رکینه

ده‌لالێ کور گۆینی زتیرینه

ده‌لالێ کیژ ماری خه‌رکینه

ده‌لالێ به‌به‌رده‌ به‌به‌رده

هه‌واری پرواندز به‌به‌رده

ده‌لالێ پتیی موسریم تاته

هه‌واری زاوام وئ هه‌راته

ده‌لالێ پاییزه‌ پاییزه

ههوارى داکا بووکیتیم زیزه

دهلالى بواره بواره

ههوارى داکا زاوام هاره

ههى مهتارتیزیان ئهگۆ:

هاتینهوه هاتینهوه

بووکمان هینا و هاتینهوه

دهرکى چهوشپین لى بکه نهوه

بووکن هینا و هاتینهوه

شیوی لیتین سارد که نهوه

مراکا لهسەر قوچ که نهوه

مندارهکی (کوپ) دهکۆشی بووکیتیان ئهنا ههتا زگ نۆبه رهه ی کورهک بیت، بووکیتش دهیبا ئه و منداری خهرات کردبا. ههروا بووکى ژنهک دهگهر دابو (بهربووک) وهکی پیتراوی له پیتی بووکى نهکردن ئه و پارهی دهپیتراوی دابوون لۆ بهربووکى ئه بوون، عهینی تشت ئه و پارهی که ده کلکه کراسیش ئهکرا ههه لۆ بهربووکى بوو.

دیارین بووکى: بووکى دهگهر جایزى زۆر دیاری دهینان لۆ هه موو خزم و کهسیتنه زاوای و، ئه و خه رکهی که خوانچهی لۆ ماری زاوای ئه کرد، (وهکی په شته مار، دۆخین، شه، دهسته سپ، گۆری، سه ره قۆری، کلدان و کلچووک... هتد).

به راستی عاده ته کی زۆر جوان بوو، ههه له پۆژا ئه وه لی ههتا نیزیکهی دوو یا سێ ههفتا ئه وى دۆست و خزم و کهس هه بوو خوانچه یان ئه کرد لۆ ماری زاوای، ئیجا لیتره ههه خوانچه کی (۵) ههتا (۶) پارچى دیاری ده ناوه کرا.

داکا بووکى: سێ پۆژا سبهینا و نیورانا خۆشترین خواردنی لۆ بووک و زاوای ئه نارد، ههروا ئه و خزمانهی، که زۆر نیزیکی بووکى بوون ههه سێ پۆژا خوانچه یان لۆ ماری زاوای ئه کرد.

حهفتى «حهفتانه»: پاش نیورانی داکا بووکى و خزم و کهس وهخۆ کهتن بچن پیرۆزیایی له بووکى بکهن، پاش ئه وه ی بهربووکى رووسپیاتی ئه برده وه و بهخشیش ئه کرا. داکا بووکى و خزم و کهس شیرینی و (په قلاوه و برمه و کولیچه) و شه رهت و کێک... هتد به دیاری لۆ ماری زاوای ئه نارد.

مارى باوى زاواش خو ئاماده ئەكەن زۆر بەرپۆز و تەرز بەپیر داکا بووکیوا چن، بووکیش دەستى داکى ماچ ئەکا و بەكهيف و خوشى ئەو نیورانهى ئەبەنه سەر. دواى ئەوهى شیرن و شەربەت ئەخوریتەوه، خوانچى دیارییا دانەندرا.

(ئەو عادهتە باو بوو بەرا بەپۆچونى من پەسەند نەبوو چونکە جیاوازییهکی زۆر دیار نەبوو لە مابەینى مێوانا). لە داکا بووکى دەست پى ئەکرا هەتا دواى ئیکەکە لە مەجرىسى کە بەزار و دەو و لێهاتى با ئەى ژمارد کە چەند پارە و دیارى کۆیووتەوه و، دە دەستى داکا زاواى ئەکرد، واتە (خەسوى) بووکى، خەسوش خۆى و وێژدانى خۆى.

پى بواى: پاش ماوهى (۳) هەتا (۶) هەفتا بووک ئەرۆشستەوه ماری باوى، (بەپى بواى) ئەویش رۆژەک دیار ئەکرا و، داکا بووکى دیسا زرووى یا شیرینى بەقاسیدەکی ئەنارد و بووکى دەنیاوه ماری باوى. شیرینى خەسوى لەسەر جیرانا دابەش ئەکرد، لێرە هەموو کەسەکی ئەزانى، کە بووک بەپى بواى چووتەوه.

ئێجىا بووک ئێزن ئەدرا لە رۆژەکی یا زیاتر، ئەو رۆژەى کە بووک بگەرپاوه ماری باوى زاواى هەموو لە ماری بووکى بانگ ئەکران لۆ خواردنى و بووکا خۆیان ئەبردەوه بەو شێوهى بووک لە ماری خو جێگیر ئەبوو.

مار کردن «جیا بووتەوه لە ماری خەزورى»: بووک لە ماری خەزورى چ بەشەر و دەعوا، یا بەخوشى و سەربرندى ئەویش بەپى رێکەوتن و وەختى ئەو زەمانى بوو، واتە هەر لە مانگی ئەوێلى هەتا ۶ یا ۷ سارا، لێرە ئەیانگۆ (مارا هەزار مار لى ئەکەونۆ).

نەوهو زگ نۆبەر: خەنى لەو بووکەى، کە زوو مندارەکی ئەبوو بەتایبەتى وەکی کور، نێرینه با ئەوه لە قەسە و قەسەرۆکا خەلاس ئەبوو، دەنا هەزار گێرگرفتى لۆ پەیدا ئەبوو، دکتۆر نزا و نوشتى شیخ و مشایخ و سەید و مەلایى دنیاى پى ئەکرا.

(کچى زوو خو بگەینە چاکى بابا گورگورى، برى بابا گورگورى هاتم بەگور هاتم لۆ کور). وەکی زگ نۆبەرە کێژ ئەبوو، ئەیانگۆ بەخوشکى حەفت براىبى، مامانیش (ناوم هینان لە بەشى مامان).

هەر مامانەکی شێوهى خۆى هەبوو، ئەوى تاکە نەعلەکی وى بوو (گۆیا ئى ئىمامى عەلییه، وەختى مندار بەزەحمەت ئەبوو ئیک دوو جا بەو لینگە نەعلەى لە پشتى ژنەى ئەدا هەتا زوو مندار ببى. یا نەوعە گىایەکی دەبەر ئاوى نا هەتا گىایەکە ئەبۆوه مندارەکە ئەبى. یا ئەوهى هەر هێچ لەوانە بەکەل نەهاتبا ئەوا ئەیگۆ: برێنە مەلای (یا

قهریبهل فهره جی) بخوینی: مدلاش سێ جا هاوار ئه کرد (اللهم یا قریب الفرج).
ئه گهر ئه وهش ههر که لکی نه با هاواریان لۆ دکتۆر و سسته را برد. ئیجا له سه خیرا
داک رزگار ئه بوو خیر و سه ده قه ی لۆ ئه کران و، پۆژا سییهش شیرینی دابهش ئه کرا له
دهر و جیران و خزم دۆست و نیاسا پێ ئه گۆترا (هۆزه بانه)، ههرچی وهری ئه گرت ئه یگۆ
به داک و باوینه خو گه وه بهی، ئیجا به ره به ره ئه چوون و سهریان لێدان و دیارییان لۆ
منداری ئه برد وهکی:

پارچه زێر ماشه لالا، چه ناخه، دران ریوی، له بکه شینه، مازی یاخود پارچه قوماش،
وه یا پاره ی پێ ئه به خشرا.

وهکی ناویان له منداریش ئه نا زۆریه ی به ناوی ئه وهی رابردوو بوو، باو یا داک
(به ناویان ئه کدرنۆ، ئه وه خستی زۆریه ی ناوی بیگانه بوون، به را له دوایانه ناوی
کوردییان لێ ئه نا، ئه ویش ههتا رادهیهکی کم بوو ته وه به داخه وه).

که مندارهکی ئه بووه چهند مانگی پارچه ی زێری له پیش ناو چاوانی قهیم ئه کرا
به شه می یا له کراو و کۆچکی ئه به ستره له بهر چاوو زارا و، لۆ جوانیی. ره وه وه یان له کن
نه جاری لۆ منداریان ئه کهری ههتا زوو به پێ پروات.

وهکی مندار به رهو راوه ستانی چووبا ئه یانگۆ:

داره به نێ رانه قه نێ

یاخود، وه ستان... وه ستان

وهکی به بهی سه ری خو بادا ئه نگۆ (گودیلی)

وهکی کور به ناوی باوی یا باپیری ئه کرا ناویان بهو شیهی دهینا: باوکه یا باپیر
وهیا ئه فه ندی.

لۆ کیژاش: خانی یا نه نی

بیجگه له لایلی ئه وهش ئه گۆترا لۆ ئه مندارانێ، که له مابه نێ ۲ ههتا ۶
ساری بوون:

گورگه شینه... کیژا من (کورێ من) مه خو...

گورگه شینه... زارای و دارای بخۆ

ههروا دووباره ئه کراوه ههتا ناوینه هه موو مندارینه گه رهکی ده هیندران و، منداری
خهو لێ کهت.

ئیکهه جی وهکی کوپا سهر نه تراشرا، نهو پرچی برایی به پاره ی نه قهرساندرا و، پاره کهش نه کرا خیرا.

لۆ داکى (زه یستان) چ نه کرا:

نهویش ده بیا هیلکه پروونی به دوشاوی یا به ههنگوینی لۆ کرابا ههتا چهند رۆژا، وه ههتا ههفته ی سهری نهشورا ده گهر به بهی، وه نابا چووبا ده ری ههتا چلله ی نه چوو، له چللهش بی گومان چلله ی لی ده نه کرا. چلله، زۆر به ترس و ناگاداری بوو وهکی له:

نه جندا، شهوه، چاووزارا، له ژنی زه یستانی جیران نابا گیتی له دهنگی ئیک و دوو با، ههتا منداره که به گریان و لاواز نه بیت، لیته ده بیا ده رزیان پیک گوپیواوه ههتا تاسیری لیک نه کهن.

ههروا منداری چلله دار وهکی تازه نه بوو ههتا دوو ههفتا کم یا زۆرتر له سهر بیژنکه کیان دانا، ههتا ده لاکتیان نه نا، لهکن بالیفی پارچه نانهک و ده رزی و قورئانیان دانا، ههتا شهوه نیق و لۆ خوی نه باته وه.

بیجگه له حه مایلی، که نهوشتیه کی گه وره بوو داکى به خو واکرد نهویش لۆ پاراستنی تا (نارای) لی نه دا، حه مایل نهو هبوو نهوشته کی که هه موو چه شنه خهت خهت و نایه تی لی نه نووسران و، رسمه کی سهیر وهکی ده عبایه کی به قوچ و ترسناک، نایه تی له ده ور و پشت نه نووسران، واته خاوه نی نهو حه مایله ی به پارتیزی له شه ر و ده عبایا.

(نهو به خو جاره کی ئیکم له حه مایله ی دیته وه، ههستام کردمه وه به په له لییان ستاندم) و، گوتییان مه که وه، گوناچه ده نا خیری نامینی، پرسیم نه دی نهو ده عبایه چییه...؟ گوتییان نهو شه وهیه نابینی نایه تی له ده وره نووسرایه ههتا نه توانی زه فه ری به زه یستانی بیا.

به سهر هاته کی سهیر... فه نتازی: نهو حه کایه ته م به خو گتی لی بوو له ژنه کی، که خوی وهکی فره خه مه لایه کی پیشان نه دا و، بهو شیوه ی نه گپراوه:

شه وهکی ژنه کی مندار بوو شه وه گه یشته زه یستانی و زه فه ری پی برد و نارای لی دا و، ژنه که مرد، میتردی ژنه کهش له سه فه ری بوو، وهختی به ره به یانی نه گاته سهر رووباره کی که ده ستوئیزی بشوا نه بیینی (شه وه) که سهک له سهر رووباری جه رگ و هه ناوه کی ده ده ست دایه و نه شواته وه.

کابرای ریتیواریش لی نه چیه ته پیشی و نه ری:

ئه‌تو چه‌که‌ی به‌و سبه‌ینی سالحا...؟

ئه‌ری وه‌للا ئه‌وهم هه‌وشۆ ده‌ست که‌وته‌.

پیاوه‌که‌ش که‌ ئه‌گاته‌ گوندی ئه‌بینی عالم خێ بوو بته‌وه‌ له‌سه‌ر قه‌ه‌را، ئه‌ویش له‌خۆ
پرسی داخۆ کێی مرده‌بی...؟

داهێ لێ وه‌ نیتزیک بېمۆ بېرسم، وه‌کی ئه‌پرسی و ئه‌رێن وه‌للا ژنه‌ک ئه‌مری خوای
کرد به‌منداری وه‌ چوو.

ئو وه‌ختی پیاوه‌که‌ ئه‌زانی زۆر غه‌مگین ئه‌بی و ئه‌ری برا ئه‌وه‌ ژنی منه‌، ده‌بیا ئه‌من
زوو زانییا له‌سه‌ر پیتی شه‌وهم دی جه‌رگی نه‌شووشته‌وه‌.

(شه‌وه‌ ئیستا که‌ به‌نه‌خوشیی - که‌زاز - ناسراوه‌ که‌ ئو کاته‌ به‌هۆی نه‌بوونی کوتان له‌
دژی ئو که‌رستانه‌ی که‌ به‌کار ئه‌هاتن له‌ پرینی ناوکی مندارا براو بوو).

به‌و شپه‌وه‌ی که‌ مندار ئه‌مرد ئه‌یانگۆ شه‌وه‌ی لۆ خۆی برده‌وه‌، که‌ داکیش ئه‌مرد
ئه‌یانگۆ ئارای لێدا.

لانک و لڤنک، یاخود جایزێ منداری: زگ ئۆبه‌ری کیژێ جایزێ منداری له‌سه‌ر داکی
بوو، ئه‌ویش هه‌ر له‌لانکی هه‌تا بازنی زێ، وه‌ یا زه‌نگوره‌ و قورئان و (الله‌ی. زۆربه‌ی
نه‌نی ئه‌وه‌ی به‌سه‌ر نه‌ ویا خۆ هه‌ر ئه‌گۆ:

چه‌نده‌ جوان و هه‌ندیشی تۆز له‌ ملات هه‌رنیشی
به‌خۆ جوانه‌ و باویشی،

مارێ بابی بابکی، هه‌ناری بێ دننکی، کورم شلک و ته‌نکی

خورامت بېم کاکه‌ له‌جیتی چۆل پیاوی چاکه‌

ئۆخه‌ی ئۆخه‌ی که‌م، هه‌مبانۆکه‌ی لۆکه‌ که‌م، خۆ خورامی ئو کورپی که‌م

ئو ده‌رمانی تایبه‌تی که‌ لۆ منداری به‌کار ده‌هات ئه‌وه‌ بوون:

هه‌زوا، په‌زیانه‌، نه‌بات، قه‌نداو

لای لای

لای لای...

لای لای لای لای

ئه‌من لانکا کۆرپه‌که‌ی خۆ ئه‌ژینم

ئەمەن لانكى كۆپ خۆ ئەژنىم

ھەر لە سەر بانى

بەسەر دارى لانكى خۆ دادەم

تۆپەكى مەلەس كتانى

لاى لايى كۆرپەكەم شيرىنم لاي لايى

دەبا ئەمەن كرووك بامە

ھەر گور و كرووكەكا لە مېللەكى

شىن ببا لەسەر ھەسەن بەگى

ھەردەنا و قوپەنا ئەستىلەكى

كىژ و كار بېن دە بارايى پەرچەمان

كوپ و كار بېن دەبەرەخت و دەبانجان

داكە غەربەكەى درخۆشى دەنى

دەبەر گەرى ھەرامەى لانكى

لاى لايى كۆرپەكەى بى بابان قەت قەت خەويان نايى

سوئەت كردن «ھەروا لەپىشەوھەش باسەم كرد»: سارى جەرەكى يا دوو

سوئەتەكەر لە موسرى يا لە ھەوليرى دەھاتن خەركيش زۆر ريز و حورمەتيان ئەگرتن و،
باش بەخشيش ئەكران، بيجگە لە خيەر و سەدەقە و مەلوديش ئەكرا.

شين و تازى: ديارە مردن لەبەر رپى ھەمايە، مردنیش نزانى گەورە و كچكە، يا پير و
جوان چيە.

تازيش ئەگيردرا لە قەدەر مردى، بى گومان ئەوى كە ھىشتا گەنج و جوان با ئەوا
پىتى ئەگوترا جوانەمەرگ، تازى شىوہەكى دى وەرئەگرى زۆر كەس بەشداری ئەو
كارەساتە خەمگينەى ئەكەن، ئەبوو خەمى ھەموو پرواندزى، ليرە پياوا ھەتا سى رۆژا
ردىن نا تراشى، ھەتا ئىكەك لە دۆست و نياسا ھەللاقى دەينا كە سەرو ردينيان
بتراشن، وەتازيش ئەگەر چ لە مژگەفتى با، يا لە ماري ئەوا ھەر كۆتايى پى دەھات.

لۆژناش بەو شىوہى بوو:

ھەتا ماوہەكى، دوو ھەفتە يا زياتر ئەوا بەردەوام سەرى ماري مردى ئەدەن و،

دربان ئەدەنەوه و، بەشدارى شىنئىيان ئەكەن، بىجگە لەوهى ھەندەك لۆ پۆڭا ئىكەم خواردنئى بەيانىيانىش لۆيان ئامادە ئەكەن بىجگە لە نانئى نىورائى و ھىوارئى ئەویش لۆ ماوهى سئى ھەفتە يا زياتر... لىترە خاوەن مردى لەبەر خەمئى خۆ ھەندە ناگای لە شىو و شىلانا نامىنى (بەراستى پشت گرتەكى باش بوو) ھەروا لۆژناش پۆڭا ھەفتەى ھەمامىيان لۆگەرم ئەکردن و سابوون و لىفكەيان لۆ دەينان ھەتا خۆ بشۆن، ھەروا بەنسبەت پۆڭا چللى.

وہلۆ ماوہیہکی دورو خەنە يا ھەور ئەدرا جلكئى رەشیش پىيان بگۆزن.

سئى بەيانىيا لە دوو پۆڭھەراتئى ژن ئەچوونە سەر قەبرا لۆشین و گريانئى و زکرو سەلەواتە، ھەتا تىتر ئەگریان، ئەو وەختى ئىکەك لە ژنا كە قورئان خىن بوو دەستى بەخىندنئى ئەکرد و، لە دووايئى ئەبوو تەھلیل و زکرو سەلەوات. ھەروا لۆ پۆڭا ھەفتە و چلەش، ئىجبا بەردەوام ھەتا ماوہیہکی زۆر ھەموو پىنج شەما ئەچوونە سەر قەبرا.

پۆڭى سىتيەم ھەلوا دروست ئەکرا، بەخىرى مردى دابەشى خەركى ئەکرا كە بەفاتىحايئى دەوئى مردیش شىرىن بى. خىروخىرات بەردەوام ئەبوو لۆ خىرى مردى.

زۆربەى بەبەرگى رەش ژنەكان خۆيان دانەپۆشى ئەویش تاماوہى زۆر يا كەم.

قەبرستان: زۆر لە مێژە قەبرستانەك ھەبوو لەكن خەستەخانئى، كە ھەنووكە باخچەى گشتىيە و، ئەوى گەورە لەگەردەگەريئى بوو، قەبرستانئى كچكەش ھەبوون لەكن مەلا ئەبوەكرى ئەویش لۆ مندارینە ساوا بوون. ھەندەك قەبرا داريان لەسەر ئەچەقاندن گۆيا ھەژاندنئى پەلكىنە دارى زكەر لۆ مردى. قەبرىنە كچكە ئەپازاندراڤە بەشوشە و ئاوتىنە و مۆرى و ئىنجى و كەلایا. قەبرىئى جوانەمەرگا بەگورو روحانا داپۆشران، بەپەپۆكى رەنگاوپەنگ. ئەوى سەيد با ئەوا بەپەپۆكەكى كەسك ئەيان كرده ئارا و ھەريان ئەدا، وەكى ئەچوونە سەر قەبرا دەبیا سەلامن كردها و فاتىحەن خويندبا چونكە خىرە.

لىترە با سوحبەتئى پلكە دورئى بگىرەمەوه:

جارەكى پلكە دورئى لەپىتش ئاوتىنئى دانىشبوو دەست بەشین و گريانئى ئەكا وەكى لىتى وە ژۆر ئەكەون و ئەپرسن، خىرە چ قەومايە...؟

پلكە دورئى: ئەرى دە لە كۆرم گەپتىن، ئەرىم داخۆا نەشیرىنەبم وەكى ئەگرىتم...؟

ھەروا ئەگىرەنەوه جارەكى پلكە دورئى ئەچىستە تازىەكى، مردىەكە ناوى (زولێخا) ئەبى، ئەویش، زۆر ژنا ئەناسى، كە ناوى زولێخا بن، كە ئەرىن الفاتحە: لەسەر روحن

زولیتخای، پلکه دور ئه‌ری: کیهه زولیتخا...!

هه‌رچی له‌وێ بن هه‌موو ده‌ست به‌پێکه‌نینی نه‌که‌ن.

هه‌روا ئه‌ری: که‌ کوێ پلکه‌ دوری ئه‌مری خوی کردبوو، به‌راستی ئه‌وه‌ی له‌ ده‌ور و پشته‌ی بوون زۆر غه‌مباری خۆیان لۆ ده‌ره‌بری و، خواردن دره‌نگ پێ نه‌گا، پلکه‌ دوری ئه‌ری: دایێ برسیمه‌... زگما تیشی له‌ برسا.

لاوانده‌مه‌وه‌ لۆ گهنج و لاوا:

جه‌ره‌به‌ ئه‌و جه‌ره‌به‌ ئه‌وه‌ کتیه‌ زاوا

جه‌ره‌به‌ی لای بێشووکێ کاکی خۆم زاوا

ئه‌و ڕی باریکه‌ ئه‌حمده‌ تووشه‌ نه‌چی

ده‌ست و سوکانی له‌کاکی نه‌چی

توخوا مه‌ناره‌ ڕوحم ده‌رته‌چی

باران ده‌باری عاردی ده‌رشینی

کاکی له‌ هه‌یوانی خۆ نه‌نه‌خشینی

جه‌ریه‌ و ئه‌و جه‌ره‌به‌ ئه‌وه‌ کتیه‌ زاوا

جه‌ره‌به‌ی لای بێشووکێ کاکی خۆم زاوا

له‌ بۆی حازر ئه‌که‌م تاخمی بووکێ

کاکی خۆم زاوا

یاخو ده‌ماوهم ئه‌رین:

لاوا نهم کردییه‌ زاوا

پیاو چاک و مشایخ: له‌ رواندزی و ده‌ورو به‌ری، پیاو چاک و شیخ و مشایه‌خه‌کی زۆری لینه‌، ئه‌ری فلانه‌ پیاو چاکی بچه‌ سه‌ر ئیکو ئیکه‌، زوو مرازت حاسره‌ بیت، له‌و پیاوچاکانه‌ ئه‌وانه‌ بوون:

شیخی باره‌کا، شوانی شیخی باره‌کا، مه‌لا وسو شیخا، مه‌لا ئه‌بویه‌کر، حاجی باس، مه‌لا حه‌مه‌ده‌مین، شیخ عه‌بدولعه‌زیز، شیخ داوود، شیخ حه‌سه‌نی به‌سری، پیری ماویلیا، چاکی په‌رۆکی، سه‌یدینه‌ بێخاری، شیخ قه‌ره‌ حه‌سه‌نی، شیخ سه‌یدی گه‌ریی که‌ره‌کی، زۆری دیش. زۆریه‌یان بنه‌ ئه‌سترییه‌کی له‌سه‌ر شین بیوون یا بنه‌ داره‌ک، جا

دیار نا کرا له بهر پهڕۆکی کهسک و سپی، لۆ تفهڕکی و مراز حاسر بوونی تیلمهک (پارچهکی زراو و باریک) لێ ئه کراوه. ئهوی به مراز که یشتبا ئهوا له باتی نیو کهزی خهزندهی دهینا و به داریتی وا کرد.

کێلێ مه رقه دی لووس ببوو هه ندی بهردای پتیه بنێن، که بهردی نه گرت مانای سه رکه وتنی ئه به خشی، هه موو هتیا رتیه جومعا مومیان له سه ر هه ره کردن. پیاو چاکهک هه بوو (کهنده کوخی) له کن حامیی رواندزی وه کی ئه شکه فته کی بوو، ئه و ئه شکه فته ش په نجه ره (بۆشاییه کی) که وه ری تیدا بوو، ئه و مندا ره ی که کوخه ره شه ی لێ بوو ده بیا سێ جا ده و په نجه ره بین و بین بێ ئه وه ی وه رۆخا بکه ویت، ئه واکوخه ی چاک ئه بییتۆ.

هه روا بنه داره تو وه کی له کن گو مرگی که ون و ئینحساری هه بوو ئه ویش پیاو چاکه کی له بن شار درابۆوه، گۆیا باش بووه لۆ ئه و که سه ی که بالوکه ی لێ بوون به قه ده ربالو کا سه ره دارا لێ وه کاتۆ و پروا بێ ئه وه ی ئاو ری لێ بداته وه، هه تا ئه و سه ر قه د هیشک ئه بوو هه نگینیکه بالوکه ش هیشک ئه بو نۆ نامان، وه کی له بالوکه ی با سم کرد.

هه روا له سه ر قه بری پیاو چاکی جۆلانهک دروست ئه کرا ئه وی مندا ری ویستبا ئه واهه رده کی داو یشته ناو ئه گه ر جۆلانه که هه ژا با ئه واهه رزیگی نی بوو که مندا ری ئه ی.

تیپینی: له پزیشکی کورده واریش، له سه ر ئه و بابه تانه ی که لی ره با سی ئه که م با سم کردیه.

نوشت و نزا: نوشت و نزا ئه وه پیشه ی ئه و مه لا و سه ید و شتخا بوو، ئه وی باو ری پێ هه بوو، ئه واهه مننه ته وه له و پیاو چا که ی داوای لێ کرد، که دو عایی خیری لۆ بنووسی، لۆ ئه و ئامانجه ی که ده دری دا یه، یاخود دو عای شفا و به ره که تی بێ به رام به ر ئه و چا که ی پا ره یا دیارییه کی له جیتی خۆ پیشکیش ئه کری. نوشت که دروست ئه کرا ده بیا شه می مشت کرا با (خه زنه یا خام به شه میی که ن) ئه ویش هه تا نوشت ته ر نه بییت واته شه می مشت له جیاتای نایلو نی ئه و زه مانه ی بوو. ماشه لالا و له پکه شینه و مو رینه ره ش و سپی باش بوون، دوور ئه بوون له چاو و زارا ته به قی شینی عه جه می له سه ری ده رگه ی ده گه ر سواقی تی ئه گیرا ئه ویش لۆ چاو و زارا باش بوو.

ئێجا مندا ری نازدار و نه خۆش کرا وکوچک و سه رشانی له بهر نوشتا دیار نابوو. بیجگه له تیل و تیتیری پیاو چاکی له ده ست و پتیا ختمه کران.

خدری زبنده و خدره لیاس هه موو ده می له سه ر زارا بوون، لۆ مراز حاسیر بوونی به ساتی.

باوه‌پری: بیتجگه له نوشت و دوعای مه‌لایا، هه‌بوو باو‌ری به‌سحراش نه‌کرد، نه‌وه زۆر سه‌یر بوو، که زۆر به‌گرانی هیتشتاش وه چه‌نگ ناکه‌ت، هه‌روا چه‌رمی می گورگی یا که‌متیاری وه‌یا نو‌تشیکی مشکی، یا مۆری به‌ردی په‌نگاو‌په‌نگ، لۆ‌چاو و زارا و به‌ختی بوون، نه‌وانه هه‌م‌مووی له‌سه‌ر باو‌پۆی م‌رو‌ق‌ی را‌نه‌وه‌ستی و، له‌وانه‌یه هه‌تا هه‌نووک‌ه‌ش باو بیت.

خشر و زیر: خشر و زیر و زه‌مه‌به‌رینه پواند‌زیا نه‌توانم بریم زۆریه‌ی ئی ده‌ست‌کردی وه‌ستا سه‌دیقی و وه‌ستا په‌فیقی برای و شا‌گردینه وی بوون، زیره‌کی بی غش و پته‌و و جوان نیگار کرای. نه‌و زیرانه‌ی که نه‌و زه‌مانی باو‌بوون نه‌وانه بوون:

خه‌زیم، گوا‌ری سی گۆ و چارگۆ، تاسه، کرمۆکه، بسکۆکه، گه‌رده‌نلغ تاییه‌تی بوو به‌گه‌رده‌نلغی پواند‌زیا، بازنی هه‌وی و پۆژ، گه‌رده‌نه و بازنی به‌دوگمه، قایشی پارچه (له‌ دوا‌یی مودیل بووه لی‌ره)، بازنۆکه (مفه‌ره‌دات)، قایشه سعات.

هه‌نگ‌وستیله‌ی سی قایش، مرو‌اری، مۆسیقا (په‌ره)، پیتش حه‌له‌قه، په‌یروژه و یاقوت، چاریگ لی‌ره، پیتنج لی‌ره، زنجیر و بازنی لی‌ره، ده‌رزینی سوخمه‌ی، گو‌به‌ره و دوگمه و دۆراب، حیل و میخه‌ک، خرخار، ئاشقه‌به‌ند، گه‌رده‌نی حو‌ریه‌ت، ته‌زیح، قور‌دۆن.

زیو: زۆریه‌ی له‌ گون‌دا به‌کار ده‌هات، یا پاره‌ نه‌کرا بازن، یا لۆ‌جوانینی سه‌رو‌کراو و گه‌رده‌نی به‌کار ده‌هات.

مۆری و مه‌رجان: له‌ لاپه‌ره‌ی پیتشی باسی مۆری و مه‌رجانم کرد که به‌کار ده‌هاتن لۆ به‌خت و چاو و زارا، به‌را لۆ‌جوانیتش به‌کار ده‌هین‌درا، وه پیتیان نه‌گۆ‌مۆ‌ریی عه‌سل (ئه‌سل). مۆریش نه‌وانه‌بوون:

مه‌رجان، مرو‌اری، مۆری زه‌رد (کاره‌با) شه‌می و روون، په‌یروژه، یاقوت، ته‌زه‌ره‌مۆری، سه‌ده‌ف، پشه‌که‌خین... هت‌د.

جلک‌وبه‌رگ: نه‌توانم بریم هه‌نده‌ک له‌ کارمه‌ند و مام‌وستا نه‌بی، نه‌وانی دی خه‌ژن و پیاو هه‌تا را‌ده‌یه‌کی زۆر به‌به‌رگی کوردی نه‌پۆشان، نه‌و به‌رگه جوان و به‌پێ‌زه له‌ هه‌موو که‌سه‌کی دی. به‌رگ پۆشیی ژنان نه‌وانه بوون:

کراس: نه‌ویش شکاکی یا به‌با‌غه‌ر یا ساده، ژیر کراس، هاوار کراس، سوخمه، که‌وی، چاکه‌تی به‌لۆکه (خه‌رقه) یا ئی ساده، ده‌سه‌رو‌کتی سه‌ری، هه‌وری، یازمه و

چارۆگ، زۆریه‌شیان سه‌رو کراویان هه‌بوون.

چارۆگ ئهو واجیبانه‌ی هه‌بوون: لۆ سه‌ره‌پۆشینێ، لۆ جوانیێ، لۆ نوێژا.

زۆر زوو له‌ رواندزێ عه‌با نه‌بووه، هه‌ر ماده‌مێ ره‌ش وه‌ به‌شیتویه‌کی درێژ و به‌رین دروست نه‌کرا و، ده‌مامک نه‌کرا، له‌وه‌ختێ به‌کاره‌ینانیان لۆ ده‌ری و گه‌رانا.

له‌ دوو ئه‌وه‌ی که‌ تیکه‌راوی ده‌گه‌ر تورک و عه‌ره‌با په‌یدا بوو، بېرپه‌ بووه‌ چار شه‌و و، ئیجا بووه‌ عه‌بای ره‌ش. عه‌با وه‌خته‌کی زۆر باو بوو پێچه‌ش ده‌گه‌ر به‌کار ده‌هیندرا.

هیوادارم که‌ ژنی کوورد بگه‌رپێته‌وه‌ سه‌ر نه‌سلێ خۆی، هه‌میشه‌ به‌به‌رگی کووردی خۆ دا‌بپۆشی.

جلوبه‌رگنی پیاوا: ئه‌وانه‌ی جلکی کووردییان ده‌به‌رکرد زیاتر بوون له‌وانه‌ی ئێ پۆمییان ده‌به‌ره‌کرد (پانتیۆن) هه‌ر مامۆستا و کارمه‌ندێ میری نه‌بی، ئه‌وانی دیکه‌ هه‌موو به‌به‌رگی کووردی بوون، به‌رگیش ئه‌وانه‌ بوون:

کراس و ده‌رپیتی سپی، پانک و چۆغه‌ر، کوورته‌ک و شلوار، په‌سته‌ک، چیته‌ پشت، شه‌ده‌ و مشکێ یا جه‌مه‌دانێ، زۆریه‌یش گۆزی خوریان به‌کارده‌ینا، بێجگه‌ له‌ کراو و، کراو گۆریش هه‌تا راده‌یه‌کی به‌کار ده‌هیندرا. بێ گومان ته‌زییحیش (فسفۆر، کاره‌با، قه‌زوان، مۆری ئه‌سل... هتد).

زۆریشیان که‌راش یان به‌کار ده‌ینا.

قوماش «پارچه»: ئهو زه‌مانی ئه‌وانه‌ باو بوون:

قه‌دیفه‌، قه‌ستۆر، مه‌خمه‌ر، شیش که‌باب، خامه‌ک و خارا، کووده‌ری، شارکووده‌ری، قه‌سه‌ر نه‌لزوه‌ور، ماده‌م، هه‌فت ره‌نگ، جه‌رسه‌، هه‌ریر، مارۆکه‌، لینو، کتان، خام، خه‌زنه‌، گورباتمان، ئه‌تله‌س، چیت، که‌رنه‌ک، تافته‌، گه‌به‌ردین، ناگرباران، جوورجیت، بازه‌... هتد.

خه‌یات «به‌رگدوور»: خه‌یاتی ژن و پیاو هه‌بوون، ئێ پیاوا وه‌کی باس‌م کرد له‌ بابه‌تی بازاری به‌را هه‌نده‌ک دروومان هه‌بوون خه‌یاتی پیاو و ژن ئه‌یان دروین وه‌کی (که‌وتی) و چاکه‌تی خه‌رقه‌.

خه‌یاتی ژن زۆر بوون هه‌ر گه‌ره‌که‌کی دوو سێکه‌ک لێ بوون، بێجگه‌ له‌وه‌ی به‌مه‌کینه‌ی (سونگه‌ر) ئه‌دروان، به‌ده‌ستیش (به‌قونه‌ ده‌رز) یه‌کرا، ئه‌وه‌ ماقولتر و به‌قیمه‌تر بوو، به‌داوی به‌کره‌ و ته‌خته‌ تیره‌ی ئه‌دروان یا به‌ئارمووشی.

خه یاتی ژن نهوه بوون:

نهزمیه خان، وهزیره خان، نه عیمه، خه یاتی ئه رمه نی، خه جیج خان.

قوتابخانه... مهکتهب: نهو زهمانی مهکتهب ناسراو بوون ئی گهرهکا سه ری (بیخار و زۆزک) و، ئی خواری کۆرپاشا بوو، بهرا ئی کیژ و کورپا بهجودا بوون ئی ناوهندی و دوا ناوهندی دهگهر مهکتهبی سه رهتایی کۆرپاشای کورپان دابوو، له گهرهکا خواری له دوا یی گواستراوه گهرده گهردی که سانهوییهکی گهوره و جوانیان دروست کرد لۆ ناوهندی و دواناوهندی کیژ و کورپیکهوه بوون، بهرا له فرسه ی لیك جدا بوون.

ههندهک قوتابی هه بوون له گوندینه دهورو پشتی رواندزی به پیتیا، یا به ترومبیتلا دههاتن. لهو سارینه دوا یی هه موو بهزیلی عهسکه ری دههاتن و، ههندهک سارا داخلییان لۆ کرابۆوه. زۆر زوو له مهکتهبی خواردنیان نه دا، ئه ویش له بشودانی وانه ی دووهم بهو شیهوی بوو: نان، شیر، میوه، هیلکه یا په نیر، لۆتیا یا نۆک، وه هه روا حه بی روونی حوتی قیتامین (D).

هه روا ساری جارهکی پارچه کی قوماش یا پیرو دابهشی سه ره هه موو ئه کرا، بهرا جار وابوو کم بوو ئه وا هه ر لۆ نهو که سانه بوو که زۆر پتیویست بوو.

له مهکتهبا فرۆشگه هه بوو، شیر و پسکی و بنشت یا جهرگ و نان... هتد، یا هه ر شهکروکه و عه ریج بوو به تاییه تی له مهکتهبی کیژا که پلکه هه بیه تی به وینه ی فه راش و خامه ن فرۆشگه ی بوو، هه روا نانۆکه و شهکروکه و گیزی هندی شی لۆ نه فرۆشران.

کتیب و تینووس و پینووس، به خواری بوون. ساری جارهکی له بارا (ئیسعراز و مهعزه ر) غمایش ئه کران، که شافهش هه بوو هه موو هاوینی به درێژایی پشوودان بوو.

وهستا و خانی دروست کردن: جارا خانی نه رواندزی هه موو له گری و به ردی دروسته کران، لهو دوواییانه به ره به ره به چیمه نتۆش دروسته کران. لۆ خانی دروست کردنی نه وانه پتیویست بوون:

به ردی نه قار کرای، گر، لگن، کا، کارته، قیسپ، تانۆک، چروو یا حه سیر، ته نه که، گری تاییه تی سپی لۆ سپی کردنی خانی، بی گومان وهستی لیزان و به ناووبانگ هه بوون.

که خانییه گه یشته نیوه ی نه وا مه ر یا بز نه کیان له سه ره ئه کوشتۆوه بوو، که خانی ش ته واوه بوو ده گهر سواق کردنی ته به قه ی شین و له پکه شینیان پیوه زه فته کرد. زۆربه ی

خانیهه کان دوو هۆده و هه یوان یا سالۆنی هه بوو، هه روا زۆریه ی قه په نگیان هه بوو، به تاییه تی ئه وی دوو ته به قه بوو. بێجگه له هۆده ی دارا کۆریته شی هه بوو، کانی گه وره له لایه کی تاییه تی ماری (حه وشێ) بوو.

به لوعه ی ده هاته سه ر، یا ئاوێ جوگه ی (زۆر زوو)، ئه و کانیه دا پۆشرا بوو وه کی هۆده کی فراوان به کار ده هات لۆ سه ر شوشتن و کۆر و (جلویه رگ شوشتن) بێجگه له وه ی ئه ده به خانه (عه ده به خانه یا حه ده به خانه) و تاته به ردی نوێژاشی لێ بوو. له سه ر کانیاش بادێ (جام) ی داری هه بوو کچکه یا خود گه وره پێیان ئه گۆ کۆتک. زۆریه ی خانیه کان باخچه یان هه بوو ئه ویش به ئاوێ جوگه له ی ناوه دران، که میراوی خۆی تاییه تی هه بوو، زۆریه ی باخچاش سارداویان لێ بوو. سارداو : وه کی کانییه که هه ر ئه که ندراو ئاوێ جوگه ی ده هاته سه ر لۆ ئاودانی به کار ده هات.

وه کی باس م کرد که قه په نگ زۆر جوان و شێوه یه کی تاییه تی هه بوو، بێ گومان په نجهره و ده لاقه و کولنیگ له هه موو لایه کی خانی جێیی خۆیان هه بوون. مته به خ و جێیی نان کردنی جودابوون، له لایه رکێ خانی یا له هه یوانی، به رده وام دیواری ره ش بوون، ئه وه ی لێ هه ره واسرا، ئه وا جێیی خۆی دیار بوو.

ده رگه و ده رواژه و کلیل و په نجهره به ده سه تکردێ نه جارێنه پرواندزیا بوو. ئینه ئاسن له هه ولێترێ راسپاردن، به قادرمه ی دار وه سه ربانی ئه که تین.

ده وری ماری به غه ره (دیواری به به ردی) و په رژینا ئه گیران، په رژینی به چرووی یا به ئه ستیریا یا به تانۆکا (داری باریک و درێژ) هه بوون.

بێجگه له وه ی له هه ر ماره کی کانی لێ بوون، له ده رتیش هه بوو که سه ری به مزگه فته و خانه قای وه بوو، کانیی ژناشی هه بوو، هه رده نگوباسه ک هه با ئه وا له وێ و ده ده ره که ت. هه ر سه ربانه کیش چه ند سولا وه کی پێوه بوون، باگوردانیش له ناوه ندێ بانی بوو، هه روا جێیی نه دوو یا زیاتر له بۆرینه سۆیه ی لێ و ده ده ره که تبوون.

مزگه وت: گه وره ترین مزگه وت مزگه وتی مه لا که ریمه فهندی بوو، دیاره ئه و مزگه وته که زۆر له عالم و پیاوی دینی و فه قی و مسته عد و مه لایا لێیان خویندبوو و، به که ونترین مزگه وت ئه ژمێردرا، په روتوک و نووسینی زۆر به نرخ و گرنگی تیدا بوو، که وه ده ست که س ناکه تن. به را به داخه وه له سارینه شه سه تا ئاگری تی به ربوو و سۆتا، بێجگه له جێیی نوێژا له لایه کی دی جێیی حوجرێ فه قی یا بوو، هه روا کانییه کی هه بووبه ئاوێ کانیی فه قییا به ناویانگ بوو هه تا ئه و گه ره کیش هه ر به ناوێ وی بوو (گه ره کێ کانیی

فهقییا). ههموو رۆژێ جومعا خهركهكى زۆر لى كۆ نهۆوه و، مجبۆرى ناوى مام عهولا بوو. ههروا زۆرى ديكهشى لى بوون وهكى: مزگهوتى نورى باويلاغاي، مزگهفتى حاجى حهدهدهمينى، مزگهفتى ئاغا ژنى.

خانهقا: نهوش له گهركا خوارى بوو، سهر بهپيرى ماويليا بوو (شېخى سهر) مام حاجى (شېخ سولهيمان بهگ) مهلاى بوو و، فهيزوللاش مجبۆر بوو.

خانهقاش حوجرى فهقيياى لى بوو، ههروا كانى لۆ نوێژا، ئى ژن و پياوا (بهجودا) بوو.

(له سارانى سى و نۆ و چلهكاندا، خين گهرمهكانى پرواندزى بهدزى لهوى كۆ نهبوونهوه و لۆ زندهتر پهردان لۆ كوردايهتى و كۆمهلهى هيسايان بهبلاوكراوه و گوشار نهيان نووسين و براويان نهكردنهوه، وهكى بهرپژان سهبريه فهندى، عهلى مهكتهبه، زۆرى ديكهش).

تهكيبه: نهوش سهر بهتهرقهتى (قادري وهبوو)، وه سهر بهكاكى هيرانى وه بوو، زۆر زوو مهلا قونديل ئيمام بوو، له دوايى مهلا مەمدوح بوو. ههر ئىكى لهوانه ههر جيبى نوێژا نهبوو، بهلكو لۆ زۆر رووداوى دى بهكار دههات وهكى: تازى، مهلولود، ميتواندارى، وه مردى لى شوشتن و وهپى كردن.

فهقى «تهلهبهى دينى»: له ههر مزگهفتهى يا تهكيبه يا خانهقايلهكى (١٠) ههتا (١٥) فهقى و موستهعدى لى بوون، به هاريكارى گهركى رۆژانه دوو جهما خواردنيان لۆ نامادا كرا، فهقىش له مارا نهگهزان وه نهيانگو: راتبى فهقييا رحمهتى خواو لى بى

ههروا شهوتنه جومعاش نهگهزان لۆ پارهى، نهوهميش نهبووه مهسروفى رۆژانه، وهكى شهكر و تۆچا و پيويستى دى.

وهكى مندارهك درهنگ بهپيتيا رويشتبا، نهوا رۆژى جومعا له دوو نوێژى له پيش دهركى داندرا و، پهتكهكى له پتى نهبهسترا، نهو كهسى كه دههاته دهري نهوه لى نهكردوه بهنيازى نهوهى زوو بهپيتيا بروا.

گهركينه پرواندزى: ليره دهست پى كه م له خوارى (ژبىرى) ههتا گهرده گهردى (ژوورى):

گهركا سهرايى، ئاغهژنى، خانهقاين، مهلا تايرهفهندى، قوركى، تۆزباوه (ئازادى)

کانیستی فەقیییا (مزگەفتی گەورە)، ناو بازاری، زورکی، باویلاغای، گەرە گەردی، سەرتۆپی، لەو دووایەدی زۆری دیش پەیا بووینە وەکی:

شۆرش و بن باویا و سەر پەزا.

ئەو گەرەکو جادانە رۆژانە لە لایەن بەلەدیەدی خاوین ئەکرانۆ.

پەمەزان: کە شەوێ شەو بەراتی ئەکرا، ئیجا وەخۆ کەتن و، بەپیرە پەمەزانی و چوون، نامادە بوون بەردەوام بوو، وەکی مار پاک کردنەو، شەریەت و تورشی و شیرینی ساز ئەکران.

ئیسواری پیتش بانگی مەغریبی هەر ئێکی لە لای خۆ هەوری ئەدا کە مانگی (هەوی) ببینی، لێرە ئەگێر نەو کە (محەمەدی شەمامی) وەکی فەلەکیەکی زوو چاوی وە مانگی ئەکەت لەبەر ئەوێ حوکمی چاوی تیربوون.

هەتا خەبەر لە بەغدايي ئەدرا ئەو وەختی ئەبوو پەمەزان هەروا لۆ گێژناش. هێواراش سفرە ئەرازاندر او، وە بەتایبەتی ئەوانە کە بەزگن خۆ بەکولافە بوون. مندار لەسەریانێ راوستان بەخۆ و بەلوقم و پسکیت و (نانۆکە) و، حەلوای هەتا هەر مەلا بری (الله اکبر) زوو رۆژی بشکینن.

لەسەریانێ بێ گومان تەماشای سەر تۆپیتشن ئەکرد، هەتا مام حاجی خەلیفە ناگری بەتۆپی وەنێ بێتەقی.

شەوا هەتا درەنگ خەرک لە میوانی و گەران بوو، کە پاشیویش دادەهات ئەوا دیسان مام حاجی کۆزان بەکۆران بەخۆ و بەدۆرێ و، بەسەلەوات و (لا اله الا الله) خەرکی واگا دەینا لۆ پاشیوی.

هەستەن هەستەن پاشیو... لا اله الا الله

نوری لە باری عەرش... لا اله الا الله

سەر فترە و خێر و سەدەقەش زۆرەبوون.

گێژن «جەژن»: پیتشی هەردوو گێژنا خەرک باش وە خۆکەت، بگرە لە خواردنی لە برمە و پەقلاو و کولیچە و شەکرۆکە و برێشکە و، کەرستی خواردنێ گێژنی هەتا جلویەرگ و پێراو و دیاری. گێژنی پەمەزانی واته گێژنی زکی.

گێژنا قوربانی گێژنی ئیسماعیل پێغەمبەری

بەیانێ جەژنا، زۆر هەبوو خواردنێان لۆ سەبەینی لێنا و، لۆ ئێکو دوویان ئەنارد.

بیتجگه لهوهی ئەوی بەشداریی نوێی گێژنەى کردبا ئەوا خواردن (برنج و فاسولیا و قەیسى و مریشک) یا هەرچی ئاماده کرابا ئەوا ئەناردرا ماریى خواى ههما لى خوارد و پېروزیایی ئیکدیانه کرد. لهو رۆژهی زۆریهه که لێک درگیر بپوون چاکه بوونهوه.

شەوی گێژنی کێژا دەست له خەنەى ئەنا، نەن ئەزانى کەنگى هشیاره بینۆ داخوه باشى گرتییە یا نا. جەژنانەش خۆش بوو زۆر هەتا کم ئەوا ئەبەخسرا، بەکەیف و خۆشى خەرجهکرا. هەر له شیرینییا سواریی چەرخ و فەلەکی یا بەلۆری بچیە ديانا زۆری دیش و هەر ئێکی بەشیتویهکی ئەو رۆژانەى بەخۆشى ئەبرده سەر.

گەرده گەرد و چەرخ و فەلەک:

لههەر گەرهکەکی مندار خێ ئەبونۆ کێژ و کور بەرهو گەرده گەردی ئەریشتن، کەسک و سۆر و زەرد له هەر کەلهی ئاوازهکە بوو، زوو ئەچوینه پێش چەرخ و فەلەکی مام عەبدی بایی عانەکی (٤ فلوسا) چار پێنج گەری ئەکران، زۆرن پێخۆش با ئەوا (نون- نوین) ئەکردهوه، وه هەندەک هەبوون ئەترسان زوو دەهاتنه خوارى. خۆشى ئەوه بووکه مام عەبدی پر بەدەنگی خۆهاوار ئەکرد و ئەیگۆ:

هێسک و مێسک... مندار ئەگێرایهوه... ئی وهللا

هێسک مرداره ئی وهللا

پێچکه قرزاره ئی وهللا

لەناو رەزانه ئی وهللا

رەزى باهورى ئی وهللا

بیتجگه له مام عەبدی ئەحمەد پېروت هەبوو، که هاریکاری مام عەبدی بوو، ئەویش مندارا ئەگۆ:

سەماوه‌رى تەنەکه، ئەحمەد پېروت چای تێکا

ئەگەر عەیشی نەخواردۆ، شاپی لێده و دەری که

له لایهکی دی لهیلوکیش هەبوون، ئەویش هەر ئی مام عەبدی و برازاینه وی بوو، ئەگەر بەهاوینا با ئەوا ساردەمەنی و شەریهت و (شەریهتی مێوێ مەلهی محەمەدی سۆفی فەتاحی زۆر بەتام بوو) میوه و شروب، لەبەرەوانه (درن- دلن) پێ گیرا له مارین چ پێ ناخورا، هیواراش ئەچوینه سەر گردینه گەرده گەردی لۆ رابواردنی.

ئەو فرسەته رۆژهکی تایبەتی بوو لۆ کورینه مێرد مندارا لۆ قومار و دۆمینه و

یانسیبی کردنی. له رۆژی گێژنی پهمهزانی، مام حاجی مار بهمار نهگهرا لۆ بهخشیشی گێژنی.

گێژنی قوربانی و حاجیا

ئهوه دیار بوو که قوربانی نهکران بهجوانهگای یا ههر حهوانهکی، که خوای ههرا کردیه، ههر له دوو گێژنی خهرک وه خۆکهت لۆ پیتشوازیی حاجیا. رۆژا بیان زانیبا حاجی دینهوه، ئهوا خهرک بهپیریان وا چوون بهتفهڕک کردن حاجیش دیاری لۆ ههموای بو.

مهولود: ئهوی مرازهکی خواستبا یا حاسر ببا، ئهوا خیری مهولودی پتغهمهبری وهخۆگرت، له مزگهفتا یا له مارا نهکرا لۆژنا با یا لۆ پیاو، بهخویندنهوهی مهولود نامه و سهروهات و دهف لیدانی گهرمه کرا، زۆری وا بوو حاری نهگرت، وای لێ دههات، که مهولود تیتک بچی، زوو زوو قهنداو لۆ مهلای (یا مهولودخوینی) نهکرا، ههتا دهنگی خۆش بی، لیره مام ئیسماعیل زۆر باش مهولود نامه ی بهدنهنگه زورالهکهی نهخویندوه. ههروا پلکه ههلیمی داک و مهلا حهیبیهی گۆرانی صوفی و، فقهییان مهولودیان نهخویندوه.

پیاو بار دن: پیاو گومان ههندهک کهس که له زگماکهوه نووستانییان ههیه، جا چ له بهدنه ی یا له نهفسی (دهروونی) یا نهقلی بی، ئهوانه بهراستی بهستهزمان و گوناخن، له جیاتی ئهوهی زگن پت بسوتین و یارمهتییان بهدین، که ههست بهکهمی نهکهن، بهپتجهوانهوه بیونه سینهما و تیزه جارۆک و تهلهفزیۆنی رواندزی.

ههندهکا که ناویان دینم، بهراستی لهخۆ بیتزاربیون له تاواخۆ و خهرکی دهستیان بهگریانی نهکرد، بهرا ههندهک جا بهناچاری ئهویش خۆی دهگههه وان ههههشیتلا و نهیکرده بهزم و پهزم وهکی خهلیفه ی، خهلیفه حوسین (مجیوری مزگهفتی باویلاغای بوو). خهلیفه حوسین، خهرکی گرتک و پوستی بوو، له زگماکهوه تهواو نهبوو، نه له بهدنه ی وه نه له عهقری، پیاوهکی بههیکهله و پانوپۆر بوو، زۆر قسه خۆش و هیتسک سووک بوو، زۆریش ساویلکه بوو، بهناعیلاجی دهگههه و سوحبهتی رواندزییا خارا بوو.

بیتجگه له مجیوریی که ئیشارهتم پێدا، کاری سههر پیتیشی نهکرد لۆ خهرکی. کاتی که خهلیفه له جییهکی نهبوو ئهوا ئهوا ناوهی بهقسه و سوحبهتی خۆش و تهمسیلی و گۆرانی گوتنی ناوهدان نهکرد.

خه ليفه‌ى خۆى به‌خه ليفه و موریدی گرنه‌ى ژۆر به‌ى دوو یا سى پێزه ته‌ز به‌ى به‌خۆوا کردن، ده‌فه‌کیشى هه‌بوو له‌ کاتى پتووست به‌کارى ده‌ینا حارى ده‌هینا خۆ. خه‌ليفه‌ پیاوه‌کى ژۆر ناسک بوو، که هه‌ستى بریندار نه‌کرا هه‌چ زه‌ره‌رى به‌که‌س ناگه‌یانده‌ نه‌ى نه‌گه‌ریا. تاخمه‌کى گه‌نج و لاو هه‌بوون به‌رده‌وام ناگه‌دارى نو‌تترین ده‌نگو‌باسیان نه‌کرد و، زیاده‌شیان به‌سه‌ر وانا، هه‌ر نه‌و تاخمه‌بوون، که جاره‌کى به‌زمه‌کى خه‌رابیان به‌سه‌ر هه‌تا نه‌ویش به‌و شێوه‌ى بوو که له‌زارى خه‌ليفه‌م به‌خۆگى لى بوو: داوا له‌ خه‌ليفه‌ى نه‌که‌ن که ناگادارى مردى بکا (مردیه‌که‌ش سه‌خته‌ بووه) هه‌موو نه‌پۆن و نه‌رین خه‌ليفه‌ ناگات لى بى و له‌سه‌رى به‌خوینه، گۆیا خه‌ليفه‌ نه‌ترسى و، شه‌رمیش نه‌کا برى نا، نه‌رى باشه، پاش ماوه‌یه‌کى مردیه‌که‌ دوو سى جا خۆ نه‌جولینه‌تۆ.

خه‌ليفه‌ش نه‌رى:

(اعوزو بالله) هه‌روا دوو سى جا دووباره‌ نه‌بێته‌وه هه‌تا مردى سه‌خته له‌ جێى خۆ رانه‌په‌رى و هه‌ردى خه‌ليفه‌ له‌ جێى خۆ له‌ترسا نه‌که‌وى.

دواى نه‌وه‌ى خه‌ليفه‌ وه‌خۆ دیتو نه‌رین:

کۆپه‌ نه‌وه‌ فلا نه‌ که‌س بوو مردى نه‌بوو.

خه‌ليفه‌ى به‌زمى خۆش بوو وێکى ته‌مسيل و شایى نه‌کرد ژۆر به‌ى نه‌و به‌يته‌ى نه‌گۆته‌وه:

هه‌لکسى هه‌لکسى نه‌منو ئایش ده‌رپى قایش

خه‌ليفه‌ى ژۆر له‌ چاو ته‌مسيلی نه‌حمه‌د ده‌نگ گه‌وره‌ى نه‌کردۆ.

قاسمه‌ قول: قاسم کۆپى عه‌لى نه‌حمه‌د شای. قاسم کۆپه‌کى نازدار و تاقانى داک و باوا بووه، وه‌ له‌ ماره‌کى خانه‌دانى پرواندزى بوو، نه‌رین له‌ نه‌سه‌له‌وه‌ خه‌رکى سه‌نه‌ى کوردستانى نه‌و دیوى بووه، له‌ بى به‌ختیى قاسمى داک و باوى زوو نه‌مرن و خوشکه‌کى نه‌بى (رابى)، نه‌ویش زوو مارئاوایى لى نه‌کا و نه‌مرى خواى نه‌کا. قاسمى نازدار بى که‌س و کار نه‌مینیتۆ...

قاسم به‌خۆش پێچه‌ک ته‌واو نابیت، بړه‌ک ساویلکه‌ و بى عه‌قروکه‌ نه‌بى، لۆبى ببووه هۆى نه‌وه‌ى که له‌ نه‌جمادا بېته‌ جارۆکى گه‌وره‌ و کچکا. قاسمى ماره‌کى ته‌واو هه‌بوو، نه‌وى ئیحتیاجیشى پى نه‌با هه‌یبوو، که لیشیان نه‌پرسى:

نه‌وانه‌ لۆ تو ده‌ست نادا لۆ چیت...؟

وه رامی ئەدانۆوه و ئەیگۆ، ئەدی کو ماره هه موو تشتی پێ وێ.

قاسم زۆر جلکویه رگی له سهر ئێک ده بهر ئەکردن وه کی ۲ یا ۳ فانیلا ۵ کراس یا بلوز، چاکهت، له سه ره وانه هه مووی قاپووته کیشی ده سه ره کرد. مشکیه کی کچکۆکه شی ئەبهستی، به هاوینا جزمه ی ده پێ کرد (هه نده ک جا) به زستاناش به ته نێ گۆریه کی کووت و قۆندره کی که پانی شکانده بۆوه، ئەوانه هه موو سه رنج کیش بوون، هه تا خه رکی پرسیا ری لێ بکا و، پیتی پێ بکه نن، بێ گومان ئەویش زۆر توورا بوو.

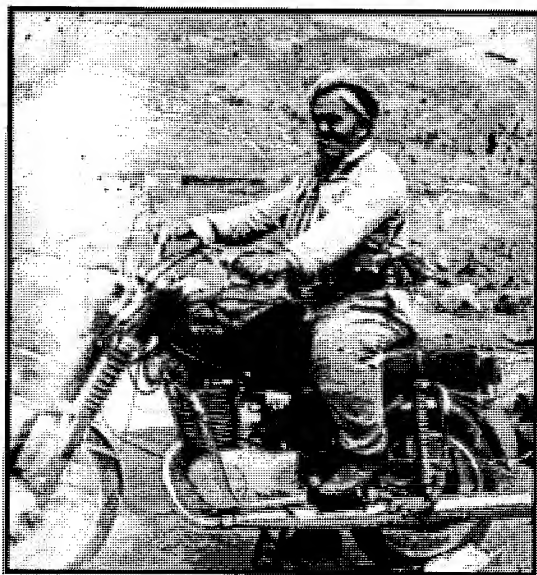
که پرسیا ری لێ کرا کو ره قاسم لۆ هه نده جلکه ت ده به ردا به به و هاوینه ی...؟
وه رامی ئەوه بوو:

ئەدی کو جلک کو سه رمایێ ئەگرنۆ ئوه هه ش گه رمایێ ئەگرنۆ.

قاسم: زۆر هێسک سووک و قسه خۆش بوو، که له سه خۆ با.

قاسمی چ ژن نه بوون:

ئەویش تاخمه کی گه نجا پێ را بوارد پیاوه کیان لۆ کرد بووه بووک برده بویا نه ماری، که قاسم وه ژۆره کهوی بووک (بووکی سه خته) هه ردی، قاسم که زانی گه مای پێ ئەکه ن

خه لیفه حوسێن

دهست به جوون و فزیهه تی کا. چاکهت و قاپووتی قاسمی به دایمی ئەو تشتانهی تیدا بوون: دووگوردی نوێژا، تەبلە جفاره، کیستی توتتی، داو و ده‌رزى، ئاویتە، سیواک، چه‌قو، که‌ره‌ته.

قاسمی قه‌وان و ئیستوانی ماری باوی خوی مابوون، زۆری که‌یف پی ده‌هاتن، زۆر جار ده‌گه‌ره‌ خۆی ئەگێرا و له‌ مارای لی دا، به‌خۆشی مقام ده‌گه‌ره‌گۆت (ده‌نگی خۆی زۆر پی‌خۆش بوو) گۆرانیی نه‌ قه‌وانی ئەوانه‌ بوون:

فه‌رید ئەتره‌ش (أحبابنا یاروحي) ئەوه‌ی زۆر پی‌خۆش بوو، قه‌وانیش ئەی گۆته‌وه‌ ده‌به‌ره‌ خۆ، هه‌روا ئی مریه‌م خان و محهمه‌د عارف و حه‌سه‌ن جزراویش هه‌بوون.

قاسمی لۆ خۆ به‌کاسبی و عه‌تاری فرۆشتنی رزقی خۆ په‌یا کرد، به‌را رۆژینه‌ پی‌نجشم واته‌ هێوارینه‌ جومعا سه‌به‌تی نانی هه‌ر ئەگرت و مار به‌مار نانی هه‌فتانه‌ی لۆ خۆ کۆکرده‌وه‌.

قاسم پی‌اوه‌کی بی ده‌خل بوو ئەوه‌ی په‌لاماری نه‌دایا ده‌نا زه‌ره‌ری خه‌رکی نادا، به‌را وه‌کی عه‌سه‌بیان ئەکرد، کورو کار و گه‌نجا ئەوا زۆر تو‌را‌بوو به‌ردی داویشتن و هاواری ئەکرد و جونییه‌دان، وه‌ له‌ دوا‌ییدا ده‌ستی به‌گریانی کرد. (زۆر گوناح بوو).

قاسم زۆر وه‌سواس بوو، ئەیانگۆ وه‌کی ده‌مو چاوا به‌سابونی شوا بیست ده‌ستی زیاتر له‌ ده‌مو چاوا دا، بی‌جگه‌ له‌ ده‌ست‌نوێژ ئی‌جگار وه‌سواسی لی کرد.

قاسم له‌ ساری ١٩٧٤ له‌ چۆمانی وه‌به‌ر جییه‌کی ئەکه‌وی و ئەمری و هه‌ر له‌ویتی ئەشارنه‌وه‌. له‌ زۆر زووه‌وه‌ ئەیانگێ‌راوه‌، که‌ ئەو به‌سته‌زمانانه‌ش هه‌بوینه‌:

عالیه‌ شینت: له‌ناو شاییا مقام ئەگۆتته‌وه‌، پی‌ینه‌ خۆی هه‌تا سه‌ر چۆکا به‌بۆیاخی په‌شه‌ کردن و، ئەیگۆ جزمه‌نه‌.

ئه‌حمه‌د کافر: گۆیا نێره‌مووک بووه‌، ده‌مه‌کی به‌جلوبه‌رگی پی‌اوا خۆ ئەپۆشت و، جاره‌کیش به‌ جلکێ ژنا، وه‌ سه‌ر شو‌ری ژنا بووه‌، نانی ئەکرد و، هه‌رشته‌ بریش بووه‌. پاره‌کی زۆری هه‌بووه‌، له‌ دوا‌یی عومری ده‌خه‌رندیان کور (هاویشتبوو) کردبوو به‌را هه‌نده‌کاش وا گۆ به‌خۆ کور بووه‌.

کاکه‌ سو‌ر: ئەویش که‌م عه‌قر و شیتۆکه‌ بووه‌، شه‌و و رۆژی له‌ ئەشکه‌فته‌کی ئەژیا و، ناویان له‌و ئەشکه‌فته‌ی نا (ئه‌شکه‌فتی کاکه‌ سو‌ری).

عه‌لییه‌ جې - کو‌پی په‌شید نا‌کویی: ئەو کابرایه‌ش له‌ زگماکه‌وه‌ ده‌غهر و کورتۆکه‌

بوو، ئەویش حەزی لە سوحبەت و قسا کرد، زەرەری لۆکەس نەبوو بەرا لەبەر شێوەی سەر و گیتلاکی مندارا دوور بەدوور ھاواریان نەکردی، عەلییە جی... پێچکە خێ.

هەروا هەندەکی دی هەبوون پۆژانە زۆر تێکەریان دەگەر خەرکی هەبوو:

عەیشە سەرانیی: ژنەکی زۆر بەدین و وەسواس بوو، نانکەر و کۆزکەرێ خەرکییە کرد، زۆریش توورای بوو، وەکی ئەیانگۆ (عالم چوینە ناو مانگی).

رەنا: ئەویش پێچەک بێ عەقروکە بوو. لێیان ئەپرسی رەنا مێردی بەخەلیفە ناکە؟

ئەیانگۆ... ناخ لێی ئەترستیم. کێژ و کارا زۆر بەرەعنایی رابوارد.

پلکە غەزار: ئیشوکاری لۆخەرکی نەکردو، هەرچی خرت و پرتی دنیایی هەیه لە خۆی خێ نەکردنەوه، ئەوه سەرنج راکیش بوو کە گەمای پێ بکەن.

عەیشا ئۆمەری: ئەیانگۆ کە تەمەنی لە (۱۰۰) ساری زیاتر بێوو، هەموو کەسی نانا سێیەوه، زۆریش عەسەبی بوو، کە دەهاتە کانپێ ژنا (خانەقایێ) کە کۆری خۆی لێ نەکرد، قبولی ناکرد کەس دەست لە ناوی و تشتی بدا. زۆر خرفا بوو هەر خواردنەکی لۆ ئەچوو کە پێی ناخوړا، ئەوا هەریەگرت و ئەی شاردهوه.

خەلیلە فەندی: ئەگێرنەوه کە پیاوێکی زۆر زیرەک بووه، وە خەریجی حقوق بووه، وە لە زیرەکیا شێوايوو، بەداخهوه کاری مەحکەمە ی پێنەکرا، بەرا معاشیان لۆ بێبۆوه لە دوايێ کردیانە نایب زابت، هەتا لە دوايێ تەقاویت کرا کەس نە ی ئەزانی کو ئەژی و، دەگە کەس دۆست نەبوو و، کەسبیش ئەزیەتی نادا. گۆیا پارەکی زۆری هەبوو هەمووی لە گەری و خەرنەدی ئەشاردنەوه، حەمام و جلک شوشتنی لە گەرمۆکا بوو (مەلا وسو شێخا).

هەندەک کەسی دی هەبوون، کە سوحبەت خۆش و زۆر قسەیان بەسەر وه ئەنا وەکی: فەتھی، مەدی، خەلیل.

چەند تېببىنىيىك لەسەر

شېۋەى رواندزى

ئەگەر بېتسو سەبىرى ھەر زىمانى يا شېۋەىك بەكەين، ئەبىن زۆر لە وشە يا رستە شېۋەى تايىبەتى خۆى ۋەرگرتىيە چ لە بنەرەت ۋا بووہ يا لە شېۋە و زىمانانى دىكەى ۋەرگرتىيە، جا چ بەمەتلۆك بى يا ۋەك پەندى پىششىنيان، ۋە ياخود روداوو و بەسەرھات بن. ئەوانەى كە ديارم كەردىنە، رۆژانە بەكار دىن و، بەمەتلۆكىش ئەزمىدەرتىن.

لەو بابەتانەى خوارەوہ... دابىنم كەردن بە (ۋەكى يا ئەگەر) دەبى بەكار بىنى ھەرۋەكو:

مەرىشك بارى خۆ دابىنى: مېوان دىن

پشیلە (كتك) چاۋا بشوا: مېوان دىن

كىژۆلە شەرى بەكەن لە ھەوشى: مېوان دىن

قەلە رەش لەسەربانى بخوینى: سەرى خاۋەن مازى ئەخوا

كسۆك (سەگ) بلوورى: ئىك ئەمرى لى گەرەكى

مىش بەكەۋىتە ناۋ چاى ديارى ئەخۆى

مىش لەبن دامەنى دابى باست بەخەراپى بەكەن.

زۆر چار ناۋى شتىك ئەبەن بەرا لە دوايى ھەمان ناۋ (م) لى لەپىش دائەنەين، ۋەكى:

شىۋو مىۋيا نان و مان يا ناۋ و ماۋ

ھەرۋا ھەمان شېۋە بەجۆرىكى تر، كە پىتى ئەگوتى جۋوتە وشەى لىكدراۋ، ئەتوانم بەدوۋەم وشەى تەۋاۋكەرىش دابىتىم.

ئا و ئە: ئەھلو سەل، ئەۋلا و ئىمىلا، ئىك و ئىك، ناگر و ئافات، ئاگرى قودرەتى،

ٲاگر و ٲووش، ٲازا و زيرٲك، ناو و ناوٲدان، ٲٲسل و ٲٲساس، ٲٲسل و خانٲدان، ٲٲكا و ناكا، ٲاماٲ و ٲٲٲٲ، ٲا؁ور؁ و ما؁ور؁، ٲٲلٲرزي و ٲٲٲٲٲٲ.

په: بهڙن و بارا، به حهيا و ناموس، بئ شرم و چه قهته، بئ شرم و حهيا، بئ (به) عه قر و مه معرفت، به كهيف و سه فا، به تام و له زهت، به زم و ږه زم، باو و زريان، به رو خانى، بهر و باخچه، به زم و ههنگه مه، بؤش و به تار، بهر و باغهر، به تار و هه تار، بئ وه فا و سوفلا، به بيسر و را، برسى و تينى، بئ به دخت و به دخت ږهش، به زم و فهرته نه، بئ نهوس و چلييس، بئ چاو و روو.

پې: پيس و پدروس، پوښته و پدراخ، پاک و خاوین، پیسی بی زه‌ور، پان و به‌رین، پان و یوړ، پيس و چرکن، پووش و پدراش، په‌نا و پیچ، پشت و قوه‌ت، پشتاو پشت، پاش و پیښ، پاره و پوول، پر و پی، پيس و خه‌لیس، پيس و چه‌په‌ر، په‌ره‌ت و به‌ره‌للا، په‌رتو براو، پینه و په‌رؤ، پرتی پرتی.

ت: تهشک و دامهن، تهسک و ترووسک، ته ممبر و ته وه زهل، تهړ و ناسک، تاقهت و قوهت، تفت و تار، تام و کهرام، تهړ و تور، تهغه لهق، تهنگ و تاريک، تهنگ و ناسک، توز و با، تاخم و ته دارهک، ته عام و شهام، تاک و تووک، توندو تيږ، تير و پړ، تهير و تاش، تهپ و توز، تهړه و تيزه، تيلمه و تيتير، تهخت و بهخت، تالغ و نسيب، تيتيله و بيله، تشت و مشت.

ج: ڇهه ٽره ڦهڇو، ڇهه پره پڙان، جار و بار، جڙو جاو، جهڙگ و هه ناو، چوست و وريا، جڙن و ماڃڻ، جوان و جڇڙ، جهڦار و بدڦار.

ح: حازر و حزوور، حازر و بزر، حیز و دز، حهق و رهق.

خ: خان و مان، خاوین و بژوون، خانم و خاتوون، خړو پړ، خوار و خيچ، خرت و پرت، خزم و كهس، خين و خيزاو، خيتر و مه‌ند، خير و خه‌بهر، خير و بيتر.

د: ده عبا و دوې، دريژ و باريک، دهنګ و بهنګ، دهنګ و دۆر، دهشت و بهر لالا، دهو و ليټو، دهشت و کيټو، دهرګ و دهر وازه، دهغر و دان، دۆ و دۆشاو، داو و دهرمان، دهو، داک و دۆ (داک و کيژ)، دهست و بازن، دهست و پل.

په ږټو و بار، رهش و رووت، رهزېل و سهفيل، رهق و تهق، رجهت و سهجته، راست و راست، رټك و پټك، رهزېل و نارچاخ، را و تهگبیر، رووت و رهچار، رټو و بان،

پزى و تزی، پجاو تکا، پرووت و قوت، پئ و پئ، راو و پرووت، پئ و پەگەز، پئ و پىشارۆک.

ز: زتپ و زەمبەر، زەرد و زۆر، زار و زمان، زەبر و زەنگ، زۆر و زەوهند، زەمان و دەمان، زەق و پەق، زەریف و بەتام، زپە زەلام، زپ و زەبەلاح، زورم و (زولم) زۆر، زار و تەكلیف، زۆر و بۆر، زگ و زار، زاو و زئ، زەرەر و زیان، زگ و زگ، ژیکەلۆکە و جوان.

س: سارد و سپ، ساغ و سەلیم، سپو سەلیم سووک و سەلیم، سەراو و دەراو، سارد و سووک، سەرو سەودا، سەر مێشک، سەرو مار، سەلام و کەلام، سووک و چرووک، سەروکراو، سەیار و بەیار، سەرت و قورت، سەر و گێلاک، سەگ و سوار، سەر و مێزەر، سەگ و سەگباب، ساوا و مندار، سەر و بن، سەین و بەین، سەر و بچم، سەبر و تەحەمول، سارد و سەقیل، سەرک و بێک، سەر و پرسیار، سەر و پێچک.

ش: شیو و شیلان، شین و گریان، شلک و تەنک، شەپلە تف، شل و مل، شل و کفت، شەپ و شۆر، شۆخ و شەنگ، شەر و شۆر، شقلى بقلی، شینە زەلام، شەق و شەلاق، شوان و گوان، شیت و شور، شاخ و داخ، شەقە لەق.

ع: عەلۆش و قەلۆش، عەرش و قورش، عەرد و عاسمان.

غ: غەریب و قەلەندەر، غەم و غەمگین، غریه غەرب، غار غارانی.

ف: فەوت و فەنا، فەر و خەیاڵ، فلان و فیسکە، فەقیر و هەژار، فەنگە فەنگ، فەنى منى، فیتلە و دۆرکە، فەر و فێر، فەند و فێر، فەش و فۆر.

ق: قەردار و فەردار، قەلا قوپ، قەر و قەرەبارغ (قەلە باڵغ)، قیت و قۆز، قوپ و چریاو.

ک: کۆزى بەدەفەر، کەر و کپ، کت و پەر، کۆزەى نەعلەتەى، کەر و کوند، کۆشک و بان، کاس و کەوچک، کار و بار، گیا و گۆر، کێژیا کوپ و کار، کەند و کۆر، کەل و پەل، کەس و کار، کرش و کار، کۆچ و بار، کوشتن و برین، کەیف و خوشی، کل و کلدان، کل و کلچوک، کون و قوژین.

گ: گریان و فیغان، گەران و سووپان، گرد و گۆ، گەرم و نەرم، گری و پەرتک، گور و گورزار.

ل: لووس و تووس، له نجه و لار، لانک و لولک، لیدان و کوتان، لیاو لیتو، لام و لوم، لار و پار، لیچ و لیچماو، لنگه لنگ، لاکه لاک، لا بهلا، لهت لهت، لهت و پەت.

م: مه‌کر و دۆراب، مه‌رد و مه‌ستور، مندار و کار، ماندی و شه‌قی، ماندی و مردی، مه‌ر و مارات، مۆری و مورتک، مۆری و مه‌رجان، مار و مندار، مشت و مشت، مشت و می.

ن: ناسک و نازدار، ناز و فیز، نوو و جدید، نه‌شیرنی نه‌برژای، نه‌دی و بدی، نه‌خش و نیگار، نوور و نه‌زەر.

و: واق و ویق، وه‌ره و برۆ.

ه: هه‌گره و دانێ، هات و چوو، هیشک و بریشک، هار و غلور، هه‌رزان و تاران، هیترو گیتز، هه‌را و هوریا، هینان و بردن، هه‌زاری به‌ر وه‌هه‌زاری، هه‌وراز و نشیو، هار و هاج، هیتیم و سیتیو، هه‌بوو نه‌بوو، هیچ و پووج، هار و قوار، هات و نه‌هات، هات و هاوار.

چۆره‌کی دیکه هه‌یه له سوور کردن و ته‌واو کردن:

وه‌کی قسه‌کی ته‌که‌ی له دوا‌ی ته‌واوبوونی ئاخاوتن، به‌شی دواوه‌ی وشه‌ دووباره‌ نه‌کرته‌وه، وه‌کی بریتی:

ئه‌چمه‌ کوردستانی ئه‌چم

نایمۆ... نا

دیته‌وه‌ دێ

وێ چوواندن (مه‌ته‌لۆک) به‌شێوه‌یه‌کی دیکه:

دیاره‌ مرو‌ف له‌ ژبانی کاری باش یا خه‌راب یا ته‌کا، یا دیته‌ به‌ر پیتی، به‌راستی بی یا له‌ نا‌کاوی وه‌یا له‌ بی ده‌سه‌راتی، جا لی‌ره هه‌ر گوتنه‌کی لۆقرساندرا‌یه به‌مه‌ده‌ح کردن یا به‌پیتچه‌وانه‌وه، وه‌ک گۆرین و وێ چوواندن، ته‌وانین هه‌روه‌کی خوارێ بخوینینه‌وه:

میشی: به‌و که‌سه‌ی ته‌گوتری که‌ پوو قایمه‌ (پووچره‌).

تازی می‌ره به‌گی: به‌چمه‌کی نه‌شیرین و له‌خۆرازی.

که‌ره‌بابی سه‌رباره‌ دارێ: له‌ هه‌موو جی‌یا خۆ وه‌ ده‌ردینی.

که‌چه‌ جلی سه‌ر پردی: که‌سه‌کی بی که‌لک و قیমে‌ت.

که ره بابی ناو مامرا: پیاوهک ده ناو کۆمه رهکی ژنا دابی.

میروا پناندی: که سه کی زۆر لاواز و زه عیف بووی.

ماری سی: دوزمن (خۆ راگری هه تا پۆژی دادیت).

مریشکی سه ر لیسسی: ته مه ر (ته مه ل).

مشکی ده هاردی وه رد رای: ژنی ئه سمه ر سپیاوی له خۆ بدا.

په پوولی به هه شتی: ئه و که سه ی در (دل) ساف و بی تاوانه.

پیوی: فیتراز، حیلله که ر.

قه له ره ش: که سه کی بی و دم و بی خیر.

مام مۆتک: خۆ ده گیر و گرفتی هه موو که سه کی بهارینی لۆ باشیی.

عه له شیش: گیژ و هیژ.

ناوی مه ند: ناگری بن کا.

چیتلی زه رد: ئه وی باشی زۆر بکا له دوایی تیک بدا.

چهند وشه، که مروژ پێ کم و کچکه نه بیته وه:

پۆژانه مروژ تووشی ئه بی، که قسه به یه کتری برین وه یه کتری پێ دابووه شین،

به ری ئه و جوان نییه، به تایبه تی له ده ری یا له پیش چاوی عاله می، ئه ویش ئه وانه نه:

کت و کۆز، لیو فرپۆک، چرمن، زگ ده ستا، چورچه مه ن، فه رده ره ژوو، که ولۆس،

ده و بۆگه نی، که چه ر، گۆجه، پێ خوار، مل پان، سرقه سۆر، قایشه ره ش، پووته مار،

کورت به ن.

بیجگه له وانه:

زۆر وشه ی توندتر و بی پێتر هه نه، ئه ویش (جون دانه) ئه وه ش جوژه که له فۆلکلۆر،

(ئه وه ش مروژ پێ نه شکیندری).

پۆژ نییه به کار نه یه ت جا هه ر له کێنده رابی، وه کی:

ته ره س، زه قن، ده خۆ هه رده، هه ی ته، سه گباب، مار کاول، مار خشتور، ده رک شین،

هه ش وه سه ر، هه شی شین، مار وێران، یا داک، که ر مه حه ب، چلیس، بیژ مۆت... هتد.

هه روا هه نده ک جوژه وشه ی دی هه نه ئه وانیش مروژی پێ که کاته وه، وه کی:

ساویلکه، ده ست و پێ سپی، ده ست پیس، بی که لک، پیس و په رۆس، بی ئه سل،

کینه زگ، رهزیل و ئه رچاخ، لێ نهوشایه وه، بێ هۆش و بیر، بێ عهقر.
با هه نووکه ش بێینه سه ره وشه ی جوان و نه رم و به ریز:
هه وه کو گوتم کو مرۆف تووشی نه خوشی دێ هه رواش کاتی خوش ئه بیینی به هوی
بیستنی وشه ی خوش یا به که سه کی دی هه بری وه کی:
به ژن شه نگه بی، گوره باغ، چاو مامز، ده ست و هه نگوست وه کی قلیچکه ئارووی،
پێ جوان و بێ کوریشک، گه رده ن ناسکی دنکه ترپێ تێ دیاره، یاخو ئه رتین:
هه ند جوانه هه ره نه که ی نه خۆی تیی وه رامینی.
هه نده ناسک هه موو جیتی وارین ئه من.
حه فت به ردی له کیژا کا فرۆشی دایه.
لۆ پیاواش ئۆهارتین: پیاوه کی ره شید و ئازایه، له چاوی شیر نا ترسی.
به تیکراییی ئه وه ش به کار دین:
مه رده، به غیره ته، به خزماتییه، خواناسه، به زار و ده وه، پاک و خاوینه.
وشه ی نه رم و هاندان:
که سی (دای، باوی، خاری، مامی، پلکی)، چاوه که م بی.
هه ی له منت نه که وی، هه ی به خورامت بم، به قوربانت بم، ده به رت مرم، مه رگت
نه بییم، ده سه رت سوورپیم، جه رگوک، رووحتی من، به رختی من.

دوعا کردن

دوعا کردن دوو جوړی هه یه:

دوعای خیر خواستن (نزا) و، دوعا لږ کردن (خهراپ واته: نفوک).

خیر لږ خواستن بهو شپوهی بوو: په بی (بییی).

په بی سهلامهت بی، عومر درېژ بی، ئیمانته سهلامهت بی، بهحهشتی بی، بی بهرابی، بهداکا حهفت کوړا بی، خوا سهرداری ماریت لږ نهستی، خوا مندارات لږ پی بیری، جهرگت نه سوتی.

بی گومان دوعای شهریش به پیچنه وانه نه وه کی:

نه وهش شپوهیه که له جوندانی، بهرا ژوربهی په بی، یا یاخوای پیوانین.

سندانته لیدا، قوزه قوت، عهمرت نه مینی، ژهر، ژهره مار، ملت شکتی، کوره بی زه قنه بووت.

دوعا و در دانهوه: لږ کیژی جحیر: بهخت سپی بی، له بهر بهختی خو دانیشی.

لږ بووکی: پیروزو بیت، هزار خیر لیک ببین، به کوړ و کیژ بی، خوا و لیک نه کا.

لږ مندار بوونی: بهداک و باوینه خو گه وره بی، ناوداری و، نه گهر کیژ بی به خوشکا حهفت برایی، سهر بهر زق بی.

لږ نه خوشا: که فارهه، بهساغ و سهلامهتی لږ ههستیوه، خوا شفای به خیرت لږ بنیری، چیدی ئیحتیاجی بهرو خسته خانا نه بی.

لږ مردییا: به خو خوش بن، عومر درېژ لږ ماییا به جی هیشتی، بهحهشتی بی، پشیمانته نهو دنیا یه نه بیته.

لږ سهفه ری: بهخیر بچی و بهخیر بییهوه، خوا حافیز، سهفه ری خیری بی، خوات ده گهر دابی.

لۆحه جێ: خوا قبولی بکا، پیروزی بی، کەفارهت.

لۆمه ولود و خێرا: خوا قبولی بکا، خوا خێرو بنووسی.

لۆحه پسیا: کەفارهته.

لۆخانی دروست کردنی: پیروزی بیت، کوریا تی بکهنه زاوا، خیری لی بیین.

ههروا که له هه مامی دهرده چن به شپوهی بوو (بهس لۆژنا):

ئهوی له خۆی کچکه تر با ئه یگۆ: گهرماوت خوش، یا پیروزی.

یا لۆئهو که سهی، که له خۆی گه وره تر با ئه یگۆ: دهستت ماچ ئه کهم.

بیجگه له وهی ههر تشته کی کرا با، ئه یانگۆ پیروزی.

سوند خواردن: پۆژانه بهردهوام سوند ئه خورئ بهو شپوهی:

والله وبالله وتالله، ههر سه لاسه تو ئیسموللهی، به ناوئ خوای، به نایهت، به پیتغه مبهرا، به (قورئان، قورحان، قورعان)، به حه زره تی غهوسی مار له به غدایی، به پیری ماویلیا، یا به سهری: کورم (باوم، داکم یا جوانه مه رگی) یا به شه رپه ف و به نامووس... هتد.

پا پانه وه: زۆر جا که ئیکه ک تن گاو ئه بی و، هانای لۆ ئیکه کی دی ئه با، هه تا ئهو گیرو گرتی تووش هاتیه. لۆ سووک بکا ئه ویش بهو شپوهی:

توخوا که ی، لۆ خاتری خوا و پیتغه مبهرا، تو سه ری خوشه و یستاته کی، لۆ خاتری کورئ باوئ خو که ی... هتد.

گۆراندنی شپوهی وشه:

زۆر جا گین (گوین) له وشه یه کی ئه بی، که له زمانی بیگانه وه رگیرایه، به شپوه یه کی وه رگه راو به کار دین وه کی:

ربع: روجب، روجه، روعب

خالی غه ره ز: غاری غه ره ز

فه قه ت: فه ته ق

له قه ب: له قه م

ته عقیب: تا قیب

که ناس: که رناس

یاخه: حقیقه

کلمه: قولیات

جمهوری: جهمبوری

ئهله تریک: حهله تریک، عهله تریک

سه رایى: سه راوی

مه کتهب: مه تکهب

ئه عدال و ئه بدهال: عهدهل به دهل (حهدهل به دهل)

قاعیده و قانون: قاینو قوون

حه یوان: حهویان

ناهنگ: ههنگه مه

کۆنگره: گهنگه ره

نیروان: لیروان، نیروان

تهقلید: تهخریت

نهعل: له حله

خهت: تیخ

مه دح: مهحت

قۆچیه: قۆچیه

دهرنه فیس: جهړنافیس

ئه وهش له بیر نه کهین، که زۆر پیتی (ع)، نه گۆردرا به پیتی (ح) و، به پیتچه وانده.

ئه ووشانهی که ههست یێ دهرده بێن:

ئهوی بیویستبا به تاییه تی ژنان ههسته کی له درێ خۆدا دهر بېرێ شتیه به کی تاییه تی له چهند وشهیهک به کار دهینا وهکی:

حهکو، ئهی دایی، ئهی کهسی، له خۆم غه ربیی، ئهی دایی بسم الله، پیهه، په حاحا، وی بسم الله، ئهی یهی.

هه روا به شتیه به کی دی:

که پروداوهک دیتته بهر مروؤفی زۆر جا ئه وهستهی بهشیوهیهکی دیکه پیشان ئه دا و ئه رێ:

که زۆر ئه ترستی ئه رێ (ئه لێ): خریه م وه هه ناوا که ت.

زۆر ئه کا و هیچ وه ده ست نایینی: لێم برآ.

عاجز و بێ ده سه رات: پشی لێ سوار بوو.

لۆ عاجزیی: جه رگی لۆ دێشا، زگی پێ سۆتا.

ئیه ستراحه تم کرد: پێم لێ راکیشان.

له خه ما یا له ترسا: تهم پێ قووت نه درا.

هه نده ی هاوار به کم: گه رووم که ت، ده نگم که ت، ده نگم نووسا.

هه نده ی برێ و برێته وه: ده نگ و په نگم چوون.

سۆر بوومۆ، ئاره قه م کرد: شه رمم له خۆ کرده وه.

په نگه ی هه ربوزگورابوو: شێوا

ده و و زاری تییک ئاران: شه رمه زار بوو.

زۆر بێ تاقه ت بووم: پێم له دوو خۆ ئه خشاندن.

نیه شانه ک هیه، کاته ی بیان وێ زووقی ئیکدی بکه نه وه، به هه نگوستی شاده ی له پیش چاوی خۆ دانین و ئه رێن، په لاپز.

کچکه کردنه وه ی وشه (لۆ ساوا و مندارا): زمانی منال

ئو شێوه زمانه زۆر غه له ته، که ده گه ر منداری کچکه به کار دین، به را زۆر باو بوو و، هه تا هه نوو که ش هه ر مایه، ئه وه ئه بیته هۆی ئه وه ی، که مندار هه تا ماوه یه کی له ژیا نی هه ر له سه ر ئو شێوه ی قسه کردنی ئه روا، زۆر جا را وایی که هه ست به که می بکا، چاکتر وه یه مندار با به شێوه ی ته واو قسه ی ده گه ر بکری مندار (مندال) هه تا زوو هه ست به که سایه تی خۆ بکا.

لێره ناتوانم هه مووی به غه له ت دا بنیتم، چونکه له وانه یه هه تا را ده یه کی له ته مه نی بوه شێته وه:

لالی که، ئللا: بنوو

توتی که: دانیشه

حه مکه، عه می: بخۆ

جززه، بڤه: خه تهره

عوعو، دی دی: ئۆتۆ

پاپوش: خه لاس

عه عه، کغی: پیسه، پیسایی

تاتی: پۆیشن

ئه حی: که: لیبی ده

جی جی: ته ییر

په پی: پیراو

ته ته: بازن و مۆری و مهرجان و، خه ناوکه، گهردانه

خنی: گهردهن

ئوفی: خواردن

چه پ، چه پانی: چه پرا لی ده

فنی: که پ، چرم که

حه چ: که ر، گنی دریتژ

حه و هه: کسۆک (سه گ)

پشی، میاو: پشیله، کتک

گدی: مه ی یا بز

هه روا ئه و وشانه به کار دین، ئه ویش به رام به ر کرده و کی یا رووداوه کی زۆریه ی لۆ مندارا بی:

پیرکژین: ئه ری پیر بی

کوخی: ئه ری کتته

قرب کردن: هه نۆش

که تنه خوار: خنی پژا

سو پاس کردن: ئه ری هه ندۆنه گه و ره بی

له کوټاییدا

نهمه رواندزییا زور پهنندن هه بوون، بهرا نهوی زور له سهر زارا بوون:

- داکي بیهینه کیژئی بخوازه.

- نه نهو هیلکه و پروونه بی و، نه نهو زه بهر قوونه بی.

- نه سه رکه سیری و نه قونکه پیوازی، یان نه فسی بونت بی نه تری دهنگت بی.

- له بیستنی هه ره تووم پی ویستی.

- کاریتهی دهچاوئ خو نابینی، زلی دهچاوی خهرکی یه بیینی.

- رام له خو نه کردییه، ئیجا له تو بکه م.

- منداری به ده رمانا ناروا له سه بانا.

هه روا نه وهش له بیر نه که م زور هه بوون، که رسته یه کیان به کار دهینا (نا) له پیش دا ناوه کی: ئاچم... ئادیم... ئاخوم... هتد.

هه روا وشه ی درنیای و داکوکی کردن نه وه بوون:

نه ری والله خه به ریتی، خه به ریه، سه دده ق، نه شه د و مابیللا وهیه، نه دی کوو.

له دوو خرا... خوشکوک... کاکن

پر به در سوپاسی نهو خوشک و برایانه نه که م، که هاریکاریان کردم له وه بیر هیانه وهی زوری رابردو و، به سه رهاتنی نهو زه مانی (نهو وهختی). به پیی توانا هه ورم دا که هیچی تن نه هیرمه وه... بهرا وا بزانه هه ندهک لهو لای نهو لای هه ره مینی، وه هیوادارم که به دروو بی.

هه روا سوپاسی کاک بیستونی نه که م، که هاریکاری کردم بو بزار و پیا چوونه وهی نه م کتیبه.

سەرچاوه‌كان

- ۱- داماو حوسێن حوزنی موکریانی: مێژووی میرانی سۆزان، چاپخانه‌ی کوردستان، هه‌ولێر ساری ۱۹۶۲.
- ۲- شه‌ره‌فخانی بدلیسی.
- ۳- ئەمین زه‌کی به‌گ -خلاصة تاريخ الكرد و کوردستان.
- ۴- د. جه‌مال نه‌به‌ز - الامير الكوردي مير محمد الرواندوزي الملقب بـ(میری کۆره).
- ۵- گوڤاری قه‌لا ژماره‌ی (۶) ساری ئێکه‌م، مانگی جاره‌کی له‌ رواندزی ده‌رئه‌چوو (۱۹۹۱).
- ۶- له‌ دۆست و نیاس و براده‌ر و رواندزینه‌ که‌ون.
- ۷- گوڤاری هه‌ولێر... شاره‌وانیی هه‌ولێر مانگی جارێک ده‌ری ئەکات، ژماره‌ی ۲۱- ۱۹۷۷-۳.

ته‌واو بوو

رینووسی یه‌گرتووی کوردی

تکا له نووسرانی به‌رێژ ده‌که‌ین:

بۆ بلاوکردنه‌وه‌ی نووسینه‌کانیان له ده‌زگای ئاراس تکایه ره‌چاوی ئەم
رینووسه‌ی خواره‌وه بکه‌ن که په‌سندکراوی کۆری زانیاری کوردستانه:

یه‌که‌م: گیروگرتی پیتی (و).

نیشانه‌ی (و) له زمانی کوردیدا به شێوه‌ی خواره‌وه ده‌نووسرێ:

۱- پیتی (و)ی کورت، واته (و)ی بزوتنی کورت (و: u)

بۆ نمونه: **کورد. کورت. گوشت.**

Kurd. Kurt. Kust

۲- پیتی (وو)ی درێژ، واته (وو)ی بزوتنی درێژ (وو: û)

بۆ نمونه: **سور. چو. دوو.**

Sûr. Çû. Dû

۳- پیتی (و)ی کۆنسۆنانت (نه‌بزوتن). واته (و: w)

بۆ نمونه: **ئاوایی. وه‌ره. هاوار. ئاو.**

ده‌نگی (و) لێرده‌ا هه‌ندیک جار له زاراوی کرمانجیی سه‌روودا ده‌بێ به ده‌نگی (ڤ)

Awayî (Avahî). were. Hawar. Av

۴- پیتی (ۆ)ی کراوه. واته (ۆ: o)

بۆ نمونه: **دۆل. گۆز. نۆ.**

Dol. Gor. No.

هوه‌م: گیروگرتی پیتی (و)ی سه‌ره‌تای وشه.

هه‌ر وشه‌یه‌ک به پیتی (و) ده‌ست پێ بکات به یه‌ک (و) ده‌نووسرێت.

بۆ نمونه: **وریا. ولات. وشه. ورد.**

wirya. wilat. wise. wird.

یه‌هه‌م: گیروگرتی پیتی (ی):

نیشانه‌ی (ی) له زمانی کوردیدا به شێوه‌ی خواره‌وه‌یه:

۱- پیتی (ی)ی بزوتن. واته (ی: î).

بۆ نمونه: **زه‌وی - Zewî**

۲- پیتی (ی) کۆنسۆنانت. واته (ی: y)

بۆ نمونه: یار - yar

• سه رنج ۱: پیتیکی (ی) ی بزۆینی فره کورت ههیه که له نووسینی کوردی به ئهلفوییتی لاتینیدا نیشانهی (i) ی بۆ دانراوه وهک له وشهکانی: من - Min ، کن - Kin ، ژن - jin. ئه م نیشانهیه له نووسینی کوردی به ئهلفوییتی عه ره بیدا نییه .

• سه رنج ۲: نیشانهکانی (ی) ی بزۆین و (ی) ی کۆنسۆنانت واته (i) و (y) له پیتی عه ره بیدا هه ردووکیان هه مان نیشانهی (ی) یان هه یه به لام له راستیدا له یه کتر جیاوازن و له کاتی به دوا ی یه کتر هاتنیاندا ده بی هه ردووکیان بنووسرین.

وهک: نییه . چیه . دیارییه که . زه وییه که .

Niye. Çiye. Dîyarîyeke. Zewîyeke

• سه رنج ۳: له کاتی هاتنی سی پیتی (ی) به دوا ی یه کتردا وهک له وشهکانی (ئاواییه که مان...) (کو تاییه که ی...) (وه ستاییه که ی...) (کو تاییه به کاره که هتئا) ده بی به سه ر یه که وه بنووسرین، واته سی (ی) به شیوه ی (ییه) به دوا ی یه کتردا دین.

(Westayîyeke....) (Kotayîy be Kareke hêna)

• هه رهم: گه روگرفتی پیتی (پ) ی گران، واته (پ) ی نیشانه دار. ئه م پیه له هه ر کو تیه که وشه دا هات ده بی به نیشانه که یه وه بنووسریت. واته له سه ره تا و ناوه راست و کو تاییه وشه دا هه ر (پ) ی گرانی نیشانه داره .

وهک: رۆژ. به ریار. که .

• پینهم: گه روگرفتی پیتی (و) ی به یه که وه به ستن (عطف):

پیتی (و) ی به یه که وه به ستن، به شیوه یه که ی جیاوا له وشه ی پیتش خۆی و پاش خۆیه وه ده نووسریت و مامه له یه که ی سه ره خۆی له گه لدا ده کريت.

بۆ نمونه: من و تو. ئاره زوو و وریا .

• سه رنج: له هه ندیک وشه ی لیکه دراودا پیتی (و) ی به یه که وه به ستن بووه به شیک له هه ردوو وشه لیکه دراوه که و به هه موویان وشه یه که ی سه ره خۆیان دروست کردووه .

وهک: کارویار. ده نگه یاس. ئه لفوی. هاتوچۆ .

له م بارانه دا مامه له ی سه ره خۆ له گه ل پیتی (و) ی به یه که وه به ستندا ناکریت و وشه که هه مووی به سه ریه که وه ده نووسریت وهک له نمونه کاندای پێشانمان دا.

• سه هه م: وشه ی ناساده چ ناو بی یان زا راوه ده بی به سه ریه که وه وه کو یه ک وشه ده نووسرین. وهک:

ناو: چه مچه مال. بیکه س. دلشاد. زوورگه زراو. بیتخال. ناله پارتز.

میانداو. کانیکه وه. سپیگره .

زا راوه. رتینوس. رتپیتوان. ده سه به جی. جیه به جی. نیشتمانپه ره ور.

دهستنوس. دهسبازی. ولاتپاریز. نازادیخواز. دووشه‌مه. سیشه‌مه.
 پیتنجشه‌مه. یه‌کسه‌ر. راسته‌وخۆ. یه‌کشه‌وه (مانگی یه‌کشه‌وه).
 هه‌وته‌م: پیتی (ت) له‌ کو‌تای کار (فرمان) دا ده‌شی بنووسریت و ده‌شی نه‌شنووسریت.
 وه‌ک: دیت و ده‌روات (یان) دئی و ده‌روا.
 هه‌هه‌ته‌م: نیسبه‌ت له‌ زمانی کوردیدا زۆریه‌ی جار به‌هۆی پیتی (ی) له‌ کو‌تای ناودا
 ده‌کریت.

وه‌ک: پیتنجوینی. هه‌ولیری. ده‌وکی. شیخانی.

هه‌روه‌ها ئه‌م غوونانه‌ی خواره‌وه:

ئه‌حمه‌دئاوا: ئه‌حمه‌د ئاویی

یارمجه: یارمجه‌یی.

تووزخورماتوو: تووزخورماتوویی.

شنۆ: شنۆیی.

ئاكری: ئاكری (یان) ئاكره‌یی.

لادئ: لادئیی.

• سه‌ره‌نج: ئه‌و ناوانه‌ی خو‌بان به‌ پیتی (ی) ته‌واو ده‌بن پیتوست ناکات (ی) ی
 نیسبه‌تیان به‌خریته‌ پال. وه‌ک:

سلیمانی: کامه‌ران سلیمانی.

کانیماسی: حاجی حوسین کانیماسی.

ئامیدی: نازاد ئامیدی.

نۆیه‌م: هه‌ر وشه‌یه‌کی بیانی چ هاتبیته‌ ناو زمانی کوردیه‌وه، یان هه‌ر ناو و وشه‌یه‌کی
 تر که له‌ نووسینی کوردیدا دیته‌ پیتشه‌وه، ده‌بی به‌پینووسی کوردی بنووسریت.

وه‌ک: ئه‌للا. قه‌له‌م. نه‌که‌ره. قاهیره. ئۆتۆمۆبیل. دۆستویفسکی.

هه‌یه‌م: ئامرازی (تر، ترین) که بۆ به‌راورد به‌کار دین ده‌بی به‌وشه‌کانی پیتش خو‌بانده‌وه
 بلکیتترین. وه‌ک:

جوان: جوانتر - جوانترین.

خاو: خاو‌تر - خاو‌ترین.

• سه‌ره‌نج: ئه‌م ئامرازه‌ی (تر) جیاوازه‌ له‌ وشه‌ی (تر) که به‌واته‌ی (دی، دیکه) دیت.
 ئه‌مه‌ی دوا‌یی ده‌بی به‌ جیاواز له‌ وشه‌ی پیتش خو‌ی دهنووسریت.

وه‌ک: مالتیکی تر، چیی ترم ناوی.

یازه‌یه‌م: جیناوی نیشانه‌ی وه‌ک: ئه‌م. ئه‌و. ئه‌ف.

ئه‌م جیناوانه‌ ئه‌گه‌ر ئاوه‌لکاری (کات - یان - شو‌ین) یان به‌دوادا هات پیتیانه‌وه
 ده‌لکین و ده‌بن به‌ یه‌ک وشه‌ی سه‌ره‌خۆ.

وهك: نه مشهو. نه مړو. نه فسال. نه مجاره. نه مېدر و نه وېدر. نه ثرو.

هواره يېم: نيشانه كاني نه ناسراوى وهك (... يېك، ... ټېك، ... هك) به شيوهى خواره وه
ده چنه سهر وشه كاني پيش خوځان:

۱- نه گهر وشه كان به پسته بزوينه كاني (ا، ي، ه، ټ) ته واو بووين ته وا نيشانه ي
(... يېك) يان ده خريته پال. وهك:

چيا: چيا يېك.

زه وي: زه وي يېك.

وينه: وينه يېك.

دئ: دئ يېك.

۲- نه گهر وشه كان به پسته بزوينى (وو) يان هر پستىكى ده نگدار (نه بزوين:
كونسونانت) ته واو بووين ته وا نيشانه ي (ټېك - له كرمانجى خواروو) و نيشانه ي
(هك) يان له كرمانجى سهرودا ده چيته سهر.

خانوو: خانوو ټېك، خانوو هك

گونډ: گونډ ټېك (كرمانجى خواروو)، گونډ هك (كرمانجى سهرود).

ژن: ژن ټېك (كرمانجى خواروو)، ژن هك (كرمانجى سهرود).

سيزه يېم: گيروگرفتى پاشگره كاني (دا. را. وه. هوه)

نهم پاشگرانه به وشه كاني پيش خوځانه وه ده لكيترين. وهك:

دا: له دلدا (هر برينى كه له دلدا هه يه سارپژى كه ن). (خه ميكم له

دلدا يه).

را: له ناميديا (له ويرا به پى هاتووين). (له خورا دلى گوراوه).

وه: له چوارچراوه (له ويره هاتووين).

هوه: به ماله وه (به ماله وه روښتين).

(جاريكى تر نووسيمه وه). (خانوه كه م كپيه وه).

• سهرنج: پاشگرى (دا) جيا به له وشه ي (دا) كه فرمانه و چاوگه كى (دان) ه.

وهك: تيرىكى له دلى دا. تيرىكى له دلى داوم. نهم (دا) يدى فرمان

به جيا ده نو سري.

چواره يېم: گيروگرفتى پيشگره كاني (هه. دا. را. وه. دهر)

۱- نهم پيشگرانه كاتى ده چنه سهر چاوگ يان فرمان يان هر حاله تىكى تر، پيانه وه
ده لكين به مهرجى جيناوى لكاو نه كه وتبيته نيوان پيشگر و وشه كى دواى خوى.
وهك:

* چاوگ:

هه: هه لكردن. هه لكرتن. هه لكورمان. هه لكيشان.

دا: داېران، داخستن، دارمان، ډاکړدن.

ړا: ړاکړتن، ړاکيښان، ړاپهړين.

وهر: وهرگرتن، وهرسوړپان.

دهر: دهرکردن، دهرهيتان.

* فرمان:

ههډل: هه لگړه، هه لمه څه، هه لکښی.

دا: داننۍ، دامه بړه.

ړا: ړاکيښه، ړامه پهرینه.

وهر: وهرگره، وهرسوړپنه.

دهر: دهر پینه، دهر څه.

* حاله تې تر، وهک:

هه لکښاو، هه لنه کښا، دانراو، ړاپهړيو، ړانه پهړيو، وهرگرتوو.

وهرگرتو، دهرخراو، دهرکراو.

۲- نه گهر جیناوای لکاو که وته نیوان پیشگر و فرمانه کهی دواى خوۍ نهوا به جیا دنووسرتین و جیناوه که به پیشگره وه ده لکیتړنۍ.

ههډل: هه لم گړن، هه لیان کهن، هه لمان کيښن، هه لمان مه واسن.

دا: دامان نه نایه، دایان څهن، دای بړه.

ړا: ړایان ده گرین، ړام کيښه، ړام پهرینه، ړاشیان پهرین.

وهر: وهرمان گرتایه، وهری نه گری، وهریان سوړپنه وه.

دهر: دهریان په راندین، دهری څه.

پاژه بهیم: گیروگرتی وشه ی لیکدراو.

نه گهر وشه ی دووهم له دڅخې فرماندا بوو، به جیا دنووسرتین:

ریک ده که وین، پیکیان هیتاینه وه، پیک نه هاتین، یه کیان نه گرتوو.

دهستان نه که وت.

به لام نه گهر وشه ی دووهم له دڅخې چاوگ یان حاله تې تردا بوو نهوا ههر دوو وشه که وه به یه که وه ده لکیتړنۍ.

وهک: ریکه که وتن، پیکه هاتن، یه گگرتن، ده سخستن، یه گگرتوو.

ده سکه وتوو، پیکه اته.

سازه بهیم: نامرازی (ش) ی ته نکید که وته ههر شو تیتیکى وشه وه ده بی به به شیک له وشه که و نابج به هوۍ له تبوونى وشه که. وهک: بشته وۍ ناتده مۍ، نه شخوۍ، گوټی دیم... نه شهات، نه شمانگرتن، بشمان بهن.

